

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10624

ERTS-YISROEL

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

Jemble Ner Tamid

נֶר־תָּמִיד - יִשְׂרָאֵל

פּוֹן

שָׁלוֹם אֶעֱ

זוילנער פּערלאַנג פּוֹן פ. א. קלעצקין.

דאָס רעכט אויף איבערדרוקען און איבער-
זעצען בעהאלט דער מחבר פאר זיך.
(לויט דעם ארטיקל 33 פון דעם געזעץ
פון 20-טען מערין 1911 יאָהר).

דרוקעריי ב. א. קלעצקין, ווילנא
קליין-סאָפּען-גאָס אייגענע הייז

אויפן שייף.

ווי א שטיל געבעט, אזוי שווימט אריין אונזער שיף אין דעם ברייטען, אנהיימליכען „שווארצען ים“. ווי א שווארצע שרע-קענדיגע מוטער, ציהט די נאכט ארום פון די בעוואלקענטע ווא-סער-טויערן, און נעהמט אריין אונטער איהרע שווארצע פליגלען הימעל, ים און שוף.

אין א הייליג לאנד שווימט אָב אונזער שיף. און נישט קיין מלחמה-פֿאָהן און נישט קיין שלום-פֿאָהן פלאטערט פֿון איהר אראָב.

אונזער שיף פֿיהרט אריין אין דעם ברייטען שווארצען יטשח פֿון נאכט און ים די פֿאָהן פֿון בענקען.

און עס געפֿינען זיך צוויי מענשען אויף דער שיף, דער „זוד“ און „רום“. פֿון די ווייטע סטעפעס, פֿון די סיבירישע שנייען, שלעפען די געוויסענס-ביסען דעם אלטען מוזשיק צום הייליגען קבר. זיין לעפענס-זינד, וואָס ער האָט קיין מענשענס אויער נישט גע-קאָנט פֿערטרוען, וויל ער דערצעהלען פֿאר די שטויב פֿון דעם, וואָס האָט אלץ געקאָנט מוחל זיין. אין די לאָדענס פֿון אַ הייזעל ביים ברעג וואָלגע האָט נאָט אַרײַנגעקלאַפט אין דער נאכט פֿון זיין גע-פֿוריען ווערען, און די אלטע גויה קלייבט שוין אַ גראָשען צו אַ גראָשען פֿון איי צו איי, פֿון טראָפען מילך צו טראָפען מילך, און געהט פֿון גופערניע צו גופערניע, פֿאָהרט אַפֿער ימים ווייט; צו קלאַפען דעם שטערן אויף דער שוועל פֿון יוסף דעם רמתימערס פֿעלזען, וואו ער האָט פֿרײַטאָג צו ליכט צינדען דעם געפֿייניגטען קערפֿער פֿון מענשליכען גאָט, אין ווייטע ליילעכער געהילט, בע-גראָבען.

פֿון דער אַרימער ליטא איז דער אלטער יוד אָנגעקומען. אָט זיצט ער דאָ אויף דעם צווישען-דעק מיט זיין קליינעם

אייניקעל. דער לעצטער בענקשאפטס-בליק, וואָס ער האָט געוואָרפֿען צו די קינדער, איבערגעלאָזטע אויפֿן ברעג, צום לעצטען מאל פֿאַר זיין טויט, הענגט נאָך אויף זיינע אויגען. ער פֿאַהרט אַהין אַ קבר זיף אויסקלייבען אויפֿן הר-הזתים ביים לעבען, און אין בית-המדרש וואַרטען, מיט דוד'ס תהלים אויף די לעפֿצען, אויפֿן בעשטימטען טאָג. אַ קליינעם יונגעל פֿיהרט ער מיט זיך — אַנאיי-ניקעל. ער פֿיהרט מיט מיט'ן טויט דאָס לעבען. מיט'ן לעצטען טאָג פֿון אַלטען — דעם ערשטען טאָג פֿון נייעם יאָהר. „אַ נשמה — אַפֿגעשטאַרבען — זאָגט ער, אַ נשמה — אויפֿלעבען.“ און עס זיצט דער יונגעל מיט דעם אַלטען מאַן אויף דעם צווישען-דעק און קוקט מיט די קליינע אויגען דורך דעם קליינעם פֿענסטערל אין ים אַרײַן. אַ קליינער ים קוקט אין אַ גרויסען ים אַרײַן...

אַ כּוואַליע קומט אָן, אַ כּוואַליע געהט אַוועק, און די וועלען שווייגען אַלין. אַלין, וואָס דער יונגעל האָט געהאַט, האָט ער שוין אין ים דורכ'ן פֿענסטערל אַרײַנגעוואָרפֿען. דעם אַלטענס פֿשר מעסער-גאַפֿעל... און דער ים שווייגט נאָך אַלין, און יעצט ציהט עס איהם שוין טיפֿע אַרײַן... וואו דער „גאַפֿעל-מעסערל“ איז פֿערוזנקען.

צוויי מענשען געפֿינען זיך אויף דער שיף, דער „יוד“ און דער „רוס“.

פֿון איין לאַנד קומען זיי צו ציהען, אויף איין שיף געפֿאַהרען צו איין ברעג געציעלט. — איינער פֿערגינט ניט זיין חברים נאָט אין הימעל; דער אנדערער פֿערגינט איהם נישט זיין לעבען אויף דער ערד... און יעדער בעזונדער אין זיין ווינקעל שיף, אויף די ליפען די זעלביגע לויב-ליעדער, וואָס פֿון איין האַרץ זענען זיי געוואָרען געשפּיעלט, און זיי זאָגען דעם איינענעם קאַפּיטעל תהלים אויף צוויי שפּראַכען צו צוויי געשער... און מיט דעם קאַפּיטעל תהלים אויף די ליפען שווימט די שיף טאָג אויס, נאַכט אַיין, זונען-אויפֿ-גאַנג, זונען-אונטערנאַנג, — ביז עס גילדעט זיך אין בליץ און שמראַהל דער קאַנסטאַנטינאָפּאָלער „גאַלדענער האַרץ“. און ווי אַ יונגער לייב פֿאַלט די זון-איבער איהר רויב, איבער'ן ים. און עס פֿאַלט דער שמראַהל און ברעכט זיך אין וואַסער, און בעלויבט ים אין שיף, און ורדער און זעגעל, און מענטש און ברעט.

מיט'ן טאָג איז אונזער שיף אַריינגעשוואמען אין די דאָר-
דאַנעלען. נאָך בעהויבט מיט'ן נאַכט-טוי איז געלענען דער נאַנצער
ברעג, נאָך דאָך לויבט ער זיך אין די יונגע זומער-שטראַהלען,
וואָס קומען ווי אויסגעבאַדען פֿון ים אַרום. און עס וויגען זיך
אין ליכט ים און ברעג, וואַסער און לאַנד. עס שמעהען די הייזער
מיט טוי-טראַפענס בעהויבט. איבער נאַכט זענען זיי, ווי בוים און
גראָז, מיט טוי בעשפראַצט געוואָרען, און זיי טריקענען זיך אויף דער
ליבער זון. און קארשען-פוימעל און מירטען-פוימעל -- אין טוי
אויסגעבאַדענע האַט מען זיי אויף דער זון טריקענען געשמעלט,
און זיי קוקען אויף דער פֿרעמד פֿאַרביישווימענדיגער שיף, ווי חדר-
יונגלעך, וואָס ווערען -- נאָך מיט דעם שלאָף אין די אויגען,
די טראַפענס וואַסער אין די פּאָוילעך -- מיט בייגעל און סדור
פֿון בעהעלפֿער געפֿיהרט. זיי בעגלייטען אונז מיט אַ בליק און
פֿיהרען אונז פֿון הייזעל צו הייזעל, פֿון פוימעל צו פוימעל, און
עס רוקען זיך די הייזלעך איינס צום אנדערן, איבער'ן אַנהערן,
אויפֿן אנדערן. און עס פֿאַלמ איבער זיי די זון, ווי מיט צעפֿערס
געאַסען, איבער שטיין און מויער, קופּעל און האָף. עס ברענען די
קופּעלען, עס פֿלישמענען די שטראַהלען איבער דעם גאַלדען-בלאָך
פֿון די מזעמס, און עס גיסען זיך די מעטשעט-שפיצען צונויף אין
זונענדיגען ליכט, און עס ווערט איין שרייענדיגער שטראַהלען-מאַרען
איבער דעם גאַלד-האַרן פֿון קאַנטאַנטינאַפֿאַל.

און ווי אַ שטיל געבעט, שווימט אונזער שיף פֿון דעם שמאַ-
לען באַספֿאַר אין די ברייטע ליכטיגע וואַסערן פֿון דעם מיטעל-
לענדישען ים אַריין.

דאָ איז שוין נישט קיין ים, דאָ איז הימעל און פֿייכטער טוי,
דורכגעוועפט אין איין שטילען ליכטיגען וואַלקען. שטיל ליגט דער
הימעל איבער'ן ים, עס ציהען זיך טויאיגע וואַלקען איבער איהם,
ציהען זיך לאַנג און קוילערן זיך דאָך צולעצט אין וואַסער אַריין...
ווי אַ ליכטיגער יונגעלשער גוף שוועפט די זון איבער'ן וואַסער,
און שיינט קוים, קוים, ציטערדיג אַנצוריהרען זיין אויפֿערלאָף,
ווי די קאַלמע ציטערנדיגע פֿרוסטען פֿון מיינ פֿלה. און עס וועקען
זיך די שטילע וואַלען און הויבען זיך ליכט. אין שווי-

מענדיג צום וואַלקען אויף — און זיי גלאַנצען אין דער זון, און יעדער טראָפען וואַסער ווערט צו אַ פּערל און צו אַ ברייליאַנט אינים ליכט געשליפען... זיי וואַרפען זיך צוריק; מיעד פֿון ליכט, שלאָס אַזיין די שטילע וואַסער און פֿערפֿיהרט אין חלום און שלאָף אַ שיף אין איהר וויימען וועלען-גלאַנץ. עס פֿערשלייערט זיך הימעל און ים אין ליכטיגע דורכזיכטיגע געביל-שלייערס. און פֿער'חלומ'ט שווימט די שיף פֿון וואַל צו וואַל, פֿון שלייער צו שלייער, ביז עס פֿאַלט, ווי אַ חתונה-רעגען, נאַכט-ליכט און שמערך-ליכט אין ים אַרײַן אויפֿן שיף אַרויף. און עס קריכט אַרויס פֿון זיין געהיימען פּעהעלמעניש דער שאַטען פֿון דער שיף און שווימט איהר נאָך. די וועלען פֿערשווימען און פֿערפֿיהרען אין דער טונקעלער נאַכט דעם זעגעל-בוים. און עס פֿאַלט אַ שרעק איבער שיף און ים, איבער דעם אונהיימליכען שאַטען, וואָס שווימט נאָך אַ טריט ביי טריט — ווי אַ שוואַרצע חיה פֿון דעם טיעפען ים, פֿון דער טיעפֿער נאַכט וואַלט אַרויסגעקומען.

און אַזוי פֿלאַנזשעט אונזער שיף אויף דעם מיטעל-לענדישען ים פֿון איין גרינשישען אינזעל צו דעם צווייטען, וואָס שטעקען, בערעגענט פֿון נאַכט-ליכט און שטערען-ליכט, פֿערפֿאַלען און פֿע-האַלטען אין דער טיעפעניש פֿון מיטעל-לענדישען ים. און ס'האַט בען זיך אויפֿגעוועקט די געטער פֿון זייער שלאָף, זענען אַרויס פֿון זייערע לעכער און האַבען פֿערפֿיהרט זייערע נביאים מיט זייערע נביא'העס אין די טיעפע אינזלען אַרײַן און אויסגע-שפּרייט זיך איבער זייערע פּרעגען. עס רויכערן די ווייסע רויך-מזבחות פֿאַר זיי, און זיי טריקענען זייערע נאַקעטע ליבער אין ווייהראַך-געשמאַק, און עס פֿערשמעקט דער גאַנצער ים מיט בשמים, וואָס רויבערט זיך אויף די קליינע ווייסע מזבחות. עס טאַנצען די געטער מיט די נביא'העס זייער ווילדען טאַנץ, און עס בענקען די געטער נאָך די מענשען, עס בענקען די מענשען נאָך די געטער — און קאַנען איינער דעם צווייטען נישט גע-פֿינען. זיי זינגען אַויס זייער בענקען אין שטילע געזאַנגען, און עס צימערן די געזאַנגען און שווימען איבער'ן ים, און קומען אויף אָן צו שווימען צו אונז: „דער אַלמער פֿאַן איז טויט“, „דער אַל-מער פֿאַן איז טויט“...

נאָר ווי אַ שטיל געבעט, שווימט אונזער שיף סאַרביי די
גריכישע אינזלען און מייחט אויס דעם ווייהראָך און דעם בענקען=
געזאנג, און ווי אַ שוואַרצער פֿויגעל מאַכט זי זיך איהר וועג
צווישען די לייכטע, פֿון בענקען דורכגעזאפטע און פֿון געזאנג=
בעהויכטע, וואַלען. איהר וועג פֿיהרט אונז צו אַ וויימען פרעג אין
אַ וויימען לאַנד, געבענקט נאָך גאָט.
און צוויי מענשען פֿיהרט די שיף, דעם „זוד“ און דעם
„רום“.

לבנון.

דער ים ארום און ארום איז געלעגען אויסגעצויגען אין זיין
טונקעלן כוודות-פולען שלאָף, געלעגערט ווי אַ שוואַרצע שרעק-
ליכע חיה, וואָס איז געקומען צו לויפֿען און האָט זיך אַראָפֿ-
געלאָזט איבער דער ווייטער אונגענדליכקייט, אַריינגעהמענדיג אונ-
טער איהר ברוסט דעם גאַנצען לאַנגען ברייטען שטח און פֿער-
שמעלט איהם מיט איהרע שוואַרצע וואַסערדיגע קאַלמענעס, וואָס זי
האַט אויף זיך. און עס האָט זיך געדוכט, אַז יעדע מינוט כאַפט
זיך די חיה אויף פֿון איהר געלענער און טרייסעלט אַלץ פֿון
זיך אַראָפֿ. נור דערווייל איז די חיה - דער ים געלענען אין
פֿערטיעמען שלאָף. נאָר פֿון צייט צו צייט האָט זיך געוואַרפֿען
אַ וואַסערדיגע ליכט פֿון איבער זיינע שימערנדיגע קאַלמענעס, אָדער
אַ טיעפֿער שטערן אין הימעל האָט טיעף שפּיזעדיג אין זיין טונ-
קעלן איבערדעק זיין טונקעל ליכט געציעלט... און עס האָט זיך
דערהערט פֿון דערווייטענס דער שווערער ערנסטער גיסען פֿון כּוואַליע
אין כּוואַליע, ווי דער שווערער אַמעמען פֿון אַ חיה. און דאָס האָט
געשראַקען פֿון דערווייטענס מיט זיין גרויזאָמער כּוודות־דינקייט.
נור רוהיג און זיכער, ווי געשטיצט אויף גאַטס חסד, האָט
אונזער שיף געשפּאַנט איהר וועג צווישען געשמערנטען הימעל און
טונקעלן וואַסער, ווי אַ שטילער כּוודות־פּולער שליח, וואָס וואַנדעלט
פֿון עק וועלט צו עק וועלט אַ פֿערפּאַרגענע שליחות אויסצופֿיהרען.
זי האָט אויסגעשמרעקט פֿאַר זיך איהר ווייטען האַלז, געזוכט
זיך אַ וועג אין דער אונזיכערער אונגענדליכקייט. וועגניג מענטשען
זענען געשלאָפֿען די נאַכט אויפֿין שיף. עס איז געווען די לעצטע
נאַכט. ווי אינזער שיף איז אַרויסגעפֿאַהרען פֿון די גריכישע ברע-
גען צו וואַרפֿען איהר אַנקער אין סירישען פּאַרט. דאָ און דאָרט
האַבען זיך איינצעלנע געשטאַלטען אַרומגעדורעהט, אָדער בעדהאַל-
טען פֿערטיעמט אין בענקען - געוואַרט אויף דער מאַרגען־זון,
וואָס וועט זיך אויסגיסען פֿון הינטער דעם לבנון.

און אַ גרויסע בענקעניש האָט אַרומגענומען די, וואָס זענען
געווען אויפֿן שיף, צו זעהן די ברעגען פֿון הייליגען לאַנד. זעה,
אין ווינקעל זיצען די אלטע יודען, וואָס פֿאַהרען קיין אַרץ־ישׂראל,
מיטן הותים־פֿאַרג קעגענאײַבער דעם דר־הבית אויסצומישען זיך,
און ביים שיין פֿון קליינע ליכטלעך זאָגען זיי תהלים. און די
אלטע ווייבער שטעהען אַפֿיסעל אָפּגערוקט פֿון זיי, — זינדגע
יודינעס, נעפֿיך, קאָנען אין דעם בֿאַר קיין אַנטייל ניט נעהמען —
און רייפען זיך די הענד אָן די נאָסע לאַסטען פֿון שיף, וואָס
זענען פֿעהוילט מיט ים־פֿייכטקייט, און זאָגען וואָס זיי קעגען:
אייע אַתחינה, די צווייטע דערמאָנט זיך אַפֿאַר פֿסוקים פֿין
דאוונען, די דריטע זאָנט גלאַט פֿרכות אין דער וועלט אַרײַן...
און איינע גאָר אַ קליינע און אַנאַלימיטשקע און אַ פֿראַסטע האָט
גאָר נישט צו זאָגען, קלאַפֿט זי מיט די אלטע אָהן־צײהנערדיגע
וואַנסלעס „די הייליגע אַבֿות“, „די הייליגע — אַמהות“, און די
„מאַמע רחל“ און די „מאַמע רחל“. זיי קוקען מיט גרויס ערנסט
און פֿבֿור אויף די יודען, וואָס זאָגען תהלים. אין צווייטען הײַנט־
קעל האָט דער אלטער פֿאַט אויפֿגענומען אַרום זיך אַלע גוים
און אַלע גויהױס, וואָס פֿאַהרען צום הייליגען קבר, און זיי זײַ-
גען אין בֿאַר הייליגע קירכען־ליעדער. און די שטימען פֿון די
קירכען־ליעדער קומען אַהער צו פֿלאָזען מיטן ווינט און מישען
זיך אויס אינאיינעם מיט די יודענס תהלים־זאָגען. די תפֿלות שווי-
מען אויסגעמישט איבערן טונקעלן אויבערפֿלאַך פֿון ים. אויפֿן
אויבערדעק פֿון שיף שטעהען יונגע בחורים, געקומען צו
פֿאַהרען פֿון פֿלאַנסק, אַשמעדיטל אין פּוילען. מיט הערצער פֿול
האַפֿענונג, מיט לעבע פֿול די ברוסט — פֿאַהרען זיי קיין אַרץ־
ישׂראל, די ערד אין די קאַלאָניעס צו פֿעאַרפֿייטען און זינגען
לשון־קודשדיגע ליעדער. צו זיי האָבען זיך בעדאָפֿטען די מייד-
לעך, וואָס האָבען זיך אויפֿן שיף געפֿונען, און בעגלייטען זיי
מיט זייערע ווייבע יודיש־מידעלשע שטימען... ניט ווייט פֿון
זיי ורעהט זיך אַרום דער געלעהרנטער (פֿאַהרען קיין אַרץ־ישׂראל
ניט צום ערשטען מאַל), קוקט אויף אונז אַלע, ווי אויף לעבע
קינדערלעך: „פֿרעהען זיך די קינדערלעך מיט אַרץ־ישׂראל“, קומט
אַפֿער אויף צום סוף אַהער, שטעלט זיך אין אַווינקעל (מען

זאל איהם נישט פעמערקען) און הערט זיך אויף איין צו די
ליעדער... פון דערווייטענס שיינט ארויס די ליכט פון „געצעלט“,
וואס דער פאשא פון דמשק האָט אויסגעשמעלט אויפן אויבערדעק
פון שוף פאר זיין האַרעם, וואָס ער פֿיהרט מיט זיך... דער
קאָפיטאָן וואָרט אויף זיין פאָסטען און קעהרעוועט די שוף, און
דער הויכער שוואַרצער זעגעל-בוים וואָרטט זיין ריווען-שאַטען אי-
פער דעם טונקעלן ים... און איה און אלע פֿיהלען מיר זיך ווי
פֿערוואַנדעלטע קינדער, וואָס זענען געווען ערניץ-וואו נעפֿאַנגען
אין דער-פֿרעמד... און קומען צוריק אַהיים נאָך אַ צייט מיט יאָה-
רען צו דער מאמע אין שטוב אַרײַן... און איה קען נאָך מײַן
מאמע נישט...

אזוי האָבען מיר אלע געוואַרט, יעדער שטאַם און גלוי-
בען אין אַנאַנדער ווינקעל, אויף דער זון, וואָס וועט צום ערשטען
מאָל פעלויכטען די פֿרעגעס פֿון אונזער היים-לאַנד.

פֿון דער-ווייטענס האָט מען שױן פעמערקט, ווי דער טאָג
בלײַבט זיך אין דעם נאַכט-ים פֿון הינטער אַ טונקעלן ריו, וואָס
וואָרטט שרעקענדיג און מעכטיג זיין שאַטען אין דעם ים אַרײַן —
און וואָס אמאָל מעהר דער טאָג האָט זיך געפֿליכט, איז דער
פאָרג-ריו פֿולטער געוואָרען און האָט אויסגעשניטען זיך פֿון שטח
אַרויס מיט זיינע שאַרפֿע קאַנטען. שױן פעלײַכט דער טאָג גראַדע
שניי-פֿערג, וואָס הענגען אין דער לופֿטען... שױן פֿאָרט זיך דער
טאָג אין שניי און וואָרטט אַ זונען-גלאַנץ איפֿער שניי-הויף. און
איה ווייס ניט, פֿון וועמעס פֿרוסט עס האָט זיך פֿריהער אַרויס-
געכאַפט: „דער לבֿנון“.

און אלע, ווי גרויס, ווי קליין, ווי יוד, ווי גוי — האָבען זיך
געגעבען אַוואָרף צו די קאַנטען פֿון שוף. טייל האָבען די
הענד אין דער הויף געהויבען... טייל די קעפֿ אין שטילקייט גע-
בוויגען — דאָרט שטעהען די גוים און קרייצגיגען זיך — און אלע
שווייגען: דער פאָרג לבֿנון.

די זון פֿאָרט זיך אין זיינע שנייען, איידער זי געהט אויף
איפֿער דער וועלט צו שיינען... פֿאָרט זיך און רייניגט זיך אין
איהם, און שניי פֿלאַקערט אין דער זון. און שניי-ליכט און הי-
מעל-ליכט קומען זיך אין איין העלען פֿלאַם צוזאַמען און זיי

בעניסען דעם גאנצען שטח מיט ליכט ארום... ווי שטיקער גע-
פאלענע וואלקענס זעהט דער גאנצער פארג אויס, - זיין קאפ
שטייגט אין הימעל אריין, און עס יאגען די וואלקענס איינער
נאכין אנדערן איבערן הימעל ברייט ארום און זיי קומען אן
צום פארג-שפיץ און גליטשען זיך איבער איהם אראפ, און לי-
גען אויף איהם ווי געפראכענע שטיקער הימעל; און די זון צע-
לאזט מיט איהרע שטראהלען וואלקען און שניי צונורף, און זיי
גיסען זיך אינאיינעם ווי א פלאמענדיגער העלער שניי-טיף, שניי-
וואל און זון-וואל, און פאלען פון דער הויף און צעברעכען זיך
אויף שווינדערע שופען. און מיט וונען-לאכען און שטראהל-
געשריי לאזט זיך דער וונען-שאנץ שטרוימענדיג איבערן פארג
אין ברייטען ליכטיגען ים אריין.

און פריי און ליכטיג ליגט דער ים אויסגעצויגען צו דעם
ליכטענדיגען פארג פיס. וועקט אין די שווארצע נאכט-חיה,
וואס האט געהויערט איבערן ים די גאנצע נאכט, און בעפרייט
איז געווארען דער וואלען-גלאנץ פון איהר שווערער וואסערדי-
גער קאלטענעם ברוסט, און איבער דער ברייט און לענג פון מיין
היים-ים לאכט פרייע זון און לופט...

און מיר שטעהען אויף דער איבער-דעק פון שיף און קו-
קען צו דיר, פארג לבנון...

זיי געגריסט, זון איבער מיין היים!

זיי געגריסט און זיי געבענשט, היים!

ווי שטאלץ פון איף אויף דיר, איף, דיין פערוואגעלט, אונ-
רוהיג קינד, איף דיר, פארג לבנון... איף בין געקומען צו דיר
מיין יחוס זולען... איף בין געקומען צו דיר מיין שטאם געפיל-
גען - פון וואגען קום איך? ווער בין איך?

דו, ווינקעל פון מיין היים, אויף דיר האפען מיינע עלטערן
שפאצירט אין זייער חתן-בלה-צייט... דו ביזט דער ווינקעל גע-
ווען פון מיינע עלטערן-פארג. דו האסט געהערט די לעבעס-
ליעדער פון מיין מאמע-בלה, געזונגען - ווען גליקליך איבער
דער ברכה פון פרוכטפארקייט, וואס אונטער איהר ברוסט, איז זי
געווען. קום, פארג, און זאג עדות איבער מיר. אין דינע שפאל-
טען ליגען דאך נאך די שמועות פון מיין עלטערן-פארג פון זיי-

ער חתונה-צייט. דו האָסט דאָך דעם פֿריידען-געשריי פֿון זייער
שאַפֿונגס-גליק געהערט.

און פֿאַרוואָס שווייגסט דו?

פֿעראיינזאמט קום איך צו דיר, — פֿערוואַגעלט פֿון אַ
פֿרעמדען היים-לאַנד, וואָס איז מיר צו מאַמע געוואָרען און וואָס
איך האָב מיין קאָפּ אונטער איהר ברוסט בעהאַלטען און איהר אַלץ
פֿערטרויט... פֿון מיין פֿרעמדען היים-לאַנד קום איך צו דיר, נאָך
עדות צו דיר...

און וואָס שווייגסט דו, פֿאַרג? וועמען זוכט דיין שטאַלצער
בליק? דו דערקענסט מיך נישט, פֿאַרג? איך בין דאָך דיר אַנאַב-
שטאַם פֿון דיין חתן-פֿלה-פֿאַר, וואָס האָבען אונטער דינע צע-
דערן גערוהט... זייער עדות ביזט דו, זעה, איך בוק דעם קאָפּ פֿאַר
דיר, איך וואָש מיין לייב, אַז ער זאָל מעגען דיין שטויב בעריהרען.
פֿערצעהל, פֿאַרג... זאָג עדות איבער מיר, פֿאַרג, עדות זאָג.

דינטער מיר שטעהט אַנאַלמע יודענע, איינע פֿון די אַל-
מיטשקע, וואָס האָבען ביי-נאַכט די שיף מיט תהלים-זאָגען בע-
גלייט. לכבוד ארץ-ישראל האָט זי זיך אָנגעטאָן די נייע שבת-דיגע
קאָפּקע מיט די ווייכע שפיצען און קלאָר-סאַמעט-בענדער. אזוי
שטעהט זי הינטער מיר, די ברילען איבער די אויערן מיט אַ נראָ-
בען קרבן-מנחה-סדור אין האַנד.

— איהר זאָלט מיר לעבען, דאָס איז ער, דער פֿאַרג פֿון
חומש?

— דאָס איז ער, פֿאַבעשי, דער פֿאַרג פֿון חומש אַרויס,
לבנון...

— אוי, פֿון חומש אַרויס, אוי פֿאַרג לבנון, זאָלסט דו
לויפֿען און מיהען פֿאַרין פֿסא-הפֿבוד פֿאַר דיין דיענסט וועגען,
יענשע בת לאה, און פֿאַר איהרע קינדערלעך, וואָס זי האָט אי-
בערגעלאָזט אין דער-היים, און פֿאַר פֿל-ישראל, אמן סלה...
פֿאַרג לבנון, לויף זיך מיהען פֿאַרין פֿסא-הפֿבוד, דו ביזט
אַ גרויסער, גרויסער חשוב...

און די אַלמע יודען, אויסגעפּוצט אין די שבת-דיגע קאָפּקע-
שעס לכבוד דעם פֿאַרג לבנון, האָבען אָנגעטאָן מלית און תפֿילין

און אין מאָרגען-לופט און אין אַרץ-ישראל-לופט האָבען זיי זיך
אַנדערדגעשטעלט דאוונען קעגענאײַפער דעם פאַרג לבנון.

— תחת זהו הטוב הזה... אונטער דעם דאוונען גוטען
ופאַרג... קנייטשט אַ יוד און ווייזט מיט'ן פֿינגער אויפֿן פאַרג
לבנון, וואָס שטעהט קעגענאײַפער איהם...

דער יונגער דור, די בחורים פֿון פּלאַנסק, אייניגע יונגע
לייט ציוניסטען, בעלי-מלאכות, די מאַכען זיך די פעקלעך גרייט,
אַראָפּצוגעהן אין פיירט, דער גרעסטער האַנדעלס-שטאָדט פֿון סײַ-
ריען. פֿון דאָרט אַרײַפּעצופֿאהרען אין די קאַלאָניעס, וואָס זענען אין
גליל.

— און איהר וועט נישט פֿריהער ירושלים זעהן, דעם כּוּתל-
מערכי, דער מאַמע רחלים קבר? — וואונדערן זיך די אַלמע יו-
דען...

— מיר געהען נישט נאָך אַרץ-ישראל שטאַרבען, אַז מיר
זאָלען קיין ירושלים אויף קבר-אַבות קריבען... מיר קומען
נאָך אַרץ-ישראל לעבען, אין די קאַלאָניעס אַרבייטען, — קלינגט
דער שטאַלצער ענטפֿער.

— אַוואָ, — וואונדערן זיך די אַלמע. אַ נייע אַרץ-ישראל.
עס קימען אָן די קליינע פרעג-שיפֿלעך צו אונזער שיף. דער
פאַרט איז געעפֿענט.

— און אַז איהר וועט זיין אין ירושלים, גריסט מיר דאָרט
דעם „בצלאל“, נישט דער אַלמער מצבה, דעם כּוּתל מערכי, —
וואָרעט נאָך אַ יונגער בחור צו אַ פאַר ווערטער, האַלטענדיג זיין
טשעמאָדאָן אויף די פלייצעס.

— וועמען אַזעלכעס?
— דעם בצלאל... דעם „בית עקד“ און די גני-ילדים... זיי,
זיי, — הערט זיך פֿון דער-ווייטענס.

— וועמען דאָס אַזעלכעס? וועמען דאָס אַזעלכעס? פֿרעגט
דער אַלמער.

— לאַז געמאָך, עס זענען פֿון די ציוניסטען — זאָגט אַ צוויי-
שער יוד.

אין אַ ווינקעל ביים קעסעל האָט דער פּאַפּ די גוים צו-

זאמענגענומען. זיי האָבען זיך אויף לכבוד דעם לבנון זונטאָנדיג
אָנגעטאָן, אויסגעשמירט די שטיוועל, רויטע רופאַשקעס איבער-
געביטען און די צעקנייטשמע יום-טובֿ'דיגע מאַרינאַרקעס, וואָס
זיי האָבען געהאַט אין די פעקלעך. דער קירכען-פּאָמער ווייזט
אויפֿן באַרג... און די גוים אין אונטערטעניגקייט בויגען די
קעפּ פֿאַר'ן לבנון און קרייצונגען זיך.
אזוי האָט אונזער שיף בעגריסט דעם געפֿענקמען פּרעג פֿון
אָרץ-ישראל.

צוֹן יִצְחָק קִיִּין יְהוֹשֻׁעִים.

אנאראבער האט מיך אָנגעכאַפט ביים קאָלנער און פֿון
 שוף אַראָפּגעוואָרפֿען. איך האָב מיך געפֿונען אין אַ קליין שי-
 פֿעל, וואָס האָט זיך געהויבען און גענידערט אויף די רוישענ-
 דיגע געכמאַרעטע וואַלען. דער ים פֿון אַרץ־ישׂראל־ברעג איז
 דער רוישענדיגסטער, שטורמדיגסטער פֿאַרט פֿון גאַנצען מיטעל-
 לענדישען ים. שוין ביי־נאַכט, ווען אונזער שוף איז אַריינגעפֿאַה-
 רען אין אַרץ־ישׂראל־ים, פֿאַרביי דעם פרמל, וואָס איז אין נאַכט-
 וואַלקען פֿעהילט געווען — האָט זיך די שוף געהויבען אויף די
 הויכע וואַלען און גענידערט אין די טיעפֿע גראָבענס, וואָס אין ים.
 דער שטילער, אין זיין וועג זיך געהענדיגער מיטעל־לענדישער
 ים איז גאַרנישט געווען צו דערקענען. פֿרויזענדיג איז ער גע-
 וואָרען און שטורמדיג, ווי די אינדען וואַלטען זיך אין איהם צעקאַכט.
 אזוי אז די יודענע, וואָס איז דאָרט נעבען מיר אויף דעם אויבער-
 דעק געזעסען, האָט זיך אָנגערופֿען: „עס איז נישט קיין וואונדער,
 מיין קינד, וואָס דער ים שטורמט אזוי. דאָ רינען דאָך אַריין אלע
 זרענען און תּפֿלות פֿון יודישע קינדער“.

די יודענע, וואָס זיצט נעבען מיר אין שיפֿעל, זאָגט: „זעהט,
 זעהט, דאָס זענען נאָך די שטיינער, וואָס שלמה המלך האָט נאָך
 אַריינגעשטעלט אין ים. ער האָט זיך דאָ, זאָגט זי, אַ גלעזערנעם
 פּאלאץ געבויט פֿאַר פרעה'ס טאָכטער, זיין ווייב, וואָס ער האָט איר
 אַלץ, אַלץ נאָכגעגעבען, וואָס זי האָט נור געוואַלט“... פֿון וואַנען זי
 ווייס דאָס, די יודענע — ווייס איך נישט, זי איז דאָך נאָך
 קיינמאָל נישט געווען אין אַרץ־ישׂראל, נור זי ווייס שוין דאָס,
 זאָגט זי, פֿון גאַנץ, גאַנץ לאנגע צייטען.
 און איך גלויב איהר.

יפו בלייבען. מיר האָט זיך שטאַרק געוואָלט נאָך דעמועלבען
מאָג זעהן ירושלים, און נישט קוקענדיג אויף מיין פֿריינדס אייגן
רעדען מיך, בין איך מיט'ן ערשטען „צוג“ (ווי ווילד דאָס קלינגט).
וואָס געהט אָב פֿון יפו נאָך ירושלים, אויף יענער זייט יהודה-בערג
אַבערייזט.

וויסן און לער ציהען זיך די פֿעלדער פֿון אונזער היים
לאַנד. דו זעהסט נישט קיין הייזער, קיין פֿוימעל, נור ווייס גע-
קאַלכט, אזוי ווי גאָט האָט זיי פֿעשאַפֿען פֿון ששת ימי בראשית
אָן, ווי קיין מענשענס האַנד וואָלט זיי נישט געהאַט. אָנגעריהרט,
וואַרטענדיג נור אויף דעם, וואָס וועט קומען צו זיי פֿון ערגיץ-וואו
גאַנץ ווייט, קומען צו זיי אַהיים. און טיילמאָל דוכט זיך, אז די
פֿעלדער זענען איינגעשלאָפֿען, מגולגל געוואָרען דורך אַ שטי-
לען פֿשוף-שפּראַך אין אַ האַרטען שטיין און וואַרטען אויף אַ
משיח, וואָס וועט קומען און זיי פֿעפֿרייען און וועקען פֿון דעם
סודות-פֿולען שלאָף... נור דאָ און דאָרט שטעקט אַרויס אַנ-
איינזאַמע פֿאַלמע. איינזאַם און אַליין מיט איהרע טונקעלע צווייגען
שטייגט זי אין הימעל אַרײַן, אַ יורש פֿון אַ יחוס-דיגער פֿאַ-
מיליע, אַ זכר פֿון אַמאָליגע צייטען, און דערצוגעהלט, די איינזאַ-
מע און אַריסמאָקראַטישע פֿאַלמע, פֿון וואַנען זי קומט אַרויס.
אז עס זענען אַמאָל דאָ פֿעמע, פֿעגרינטע פֿעלדער געווען; אז
עס זענען דאָ אַמאָל טונקעלע סודות-פֿולע וועלדער געווען; און
אונטער איהר שאַטען האָט דער וואַנדערער גערוהט, און פֿון דעם
קוואַל וואַסער, וואָס נעבען איהר, געטרונקען; אונטער איהרע
צווייגען איז דאָס חתן-פֿאַר געזעסען און ליעבע זיך געשוואָרען...
און דאָ און דאָרט ווייזט זיך אַ בערגיל, געטאַקט אין זיין הויף, און
שטעהט אַליין. אַפֿשר האָבען אויף זיין הויף פֿאַקלען געברענט
אין אַ לבנה-נאַכט, אָנגעזאַגט די ווייטע איינוואוינער, אז דער
חודש איז אָנגעקומען... אַפֿשר האָבען זיך אויף זיין הויף מיניע
אור-עלשערן, אז זיי זענען נאָך קינדער געווען, געשפּעלט... און
איצט שטעהט דאָס פֿערוויסט און פֿערלאָזט אַרום.

— עס איז אַמאָל פֿעט געווען, — זאָגט דער יוד, וואָס זיצט
דאָרט, אזוי ווי פֿאַר זיך, נישט קוקענדיג אויף דער יודינע, — עס
איז אַמאָל פֿעט געווען; ווען די קינדער פֿון ישראל האָבען דאָ

געוואוינט, האבען זיך טייערען פֿון מילך און האָניג גענאָסען
מיילען ווייט, און ארץ ישראל איז פֿרויט געווען פֿיער הונדערט
מיילען אויף פֿיער הונדערט מיילען. נור אז מען האָט די קינדער
פֿון ישראל פֿערטריבען, איז ארץ ישראל איינגעשרומפֿען געוואָ-
רען.

— אזוי ווי אַ מאַמע, נעביף: אז די קינדערלעך זענען דאָ, איז
אין אלע ווינקלעך פֿרעהליך, אז די קינדערלעך זענען נישט, איז
אין שטוב פֿוסט און וויסט, — גיט די יודענע צו פֿערשטעהן
אויף איהר לשון.

נור באלד געהט דער קאָנדוקטאָר פֿאַרביי און מאַכט אויפֿ-
מערקזאַם, אז די בוימער, וואָס ווייזען זיך דאָרט, גאַנץ ווייט, דאָרט
איז די יודישע קאַלאָניע, „ראשון-לציון“, — דער ערשטער נאַמען,
וואָס האָט מיין האַרץ מיט שרעקען-פֿרייד געמאַכט ציטערן. מיר
האָבען געקוקט דורכ'ן פֿענסטער — — גאַנץ ווייט, גאַנץ ווייט,
צווישען דער ברייטער וויסטעניש, האָבען איינגע בוימער
געשטייגט אין הימעל.

און דו האָסט געהאַט דעם געפֿיהל, אז דאָס זענען די אייג-
ציגע בוימער, די איינציגע ערשטע בוימער אין דער ים-וויסטע-
ניש, און אָט די בוימער האָבען אונזערע איינגעפֿלאַנצט; אונז-
זערע זענען געקומען פֿון דער ווייט, פֿון דער פֿרעמד, און האָבען
אין זייער וויסטער היים די ערשטע בוימער געפֿלאַנצט.

און עס האָט זיך געוואַלט געהן צום יודישען פֿאַלק, צו
יעדען יודען, וואו ער איז דאָרט פֿערוואַרפֿען, אין אלע עקען פֿון
דער וועלט, אין גאַס איהם אָבשטעלען, פֿון האַנדעל-וואַנדעל, פֿון
רעיש און טומעל איהם אַ מינוט אָבשטעלען און זאָגען: דו, דיין
היים איז פֿערוויסט געוואָרען, געה אַהיים און אַרבייט אין דיין
היים דיינע פֿיער איילען און דערנאָך געה צוריק צו דיין טומעל...
באלד איז אונזער צוג שטעהן געפֿליבען אויף אַ סטאַנציע.
עס איז געווען די ערשטע יודישע סטאַנציע: „רמלה“.

אויף דער סטאַנציע האָט מען בעגעגענט די שול-קינדער
מיט זייערע לעהרערס פֿון דער יודישער קאַלאָניע „רחובות“.
דער ערשטער ארץ-ישראל-גרום.

די קינדער זענען געווען פֿרעהליך און האָבען פֿון דער

סמאנציע צוגערופען „שלום“, „שלום“! און איינער האָט צום צווייטן
מען געזאָגט: קומה ונעלה עמהם ירושלימה...

מיין יודענע קוקט אַרויס פֿון פֿענסטער, דערועהט די קינד-
דער, פֿרעגט זי:

— יודישע קינדער?

— יודישע קינדער פֿון די קאַלאָניעס.

— זיי רעדען דאָך עפּים נישט קיין יודיש, — וואונדערט

זיך די יודינע.

— זיי רעדען לשון קודש, — ענטפֿער איך דער יודינע.

— לשון קודש, אוי, אוי, לשון קודש, קינדערלעך, קינדערלעך,

געזונד און לעבען אויף אייך, זיי רעדען דאָך לשון קודש!

— שמואל, שמואל! — רופֿט זי צום מאַן, דו הערסט, זיי

רעדען לשון קודש. מיר זאָל זיין פֿאַר אייך, קינדערלעך, קינדערלעך,

— זאָגט זי פֿאַר זיך.

— ע, ע, יונגעל, קריך נישט אויפֿן ראָד, קריך נישט! רופֿט זי

צו אַ יונגעל, וואָס האָט זיך אויפֿגעכאַפט אויף אַ וואַגען: אַוועק,

יונגעל! מען קאָן דיך נאָך, חלילה, איבערפֿאַהרען.

אין דעם קומט אָן צו לויפֿען אַ צווייטער יונגעל, מיט אַ

אַפֿגעברענטען פֿנימל, מיט לאַנגע שוואַרצע לאַקען, מיט שוואַרצע

גלאַנצענדיגע אויגען, מיט דינע יונגע גלידער, נור אויסצוקושען

אַלע זיינע ביינדלעך. פֿון דעם צווייטענס וועג זאָק געכאַפט אַ שטיק

פּוּטער-ברויט אין מיט אַ פֿול אַנגעשטאַפטען מויל רופֿט ער צו:

— למורה... למורה...

— וואָס, אויף אַ יודיש קינד? — פֿרעגט די יודינע.

— יאָ, אויף אַ יודיש קינד.

— ער געהט דאָך אָהן אַ הוט, ער עסט דאָך אָהן המוציא? —

וואונדערט זיך די יודינע.

— ער רעדט לשון קודש.

— וואָס מוּיג מיר זייער לשון קודש, אַז זיי זענען קיין יודען

נישט. — קרעכצט די יודינע. אַ יודישער יונגעל אָהן אַ היטעל, אָהן

המוציא — און דאָ אויף דער הייליגער ערד, — קרעכצט די

יודינע.

נור פֿאַלד ריהרט זיך אונזער צוג אין וועג אַריין...

— שלום לירושלים, שלום לירושלים! — רופען אונז נאך די קינדער.

— שלום לרחוק ולקרוב! — זאגט דער יוד, וואָס זיצט דאָרט, דעם פסוק ווייטער...

נור באַלד פֿאַהרט אונזער צוג אַריין אין דעם שענסטען מאָל פֿון ארץ ישראל. מיעף הינטער די הרי יהודה האָט זיך אויסגעשפּרייט דער מאָל און האָט אויסגעבעט זיין גאַנצע ברייט מיט די פֿיינסטע גרעזער, מיט די שענסטע איילפירטען-בויםלעך. דאָ ווערט שוין די אויג דערקוויקט, זעהנדיג, ווי אַ שיף זאָנגען-פֿעלדער שלענגעלט זיך אַריין מיעף אין מאָל. דאָרט שטעהט אַ יונגער איילבירחטען-וואַלד, שטעהט אין מיטען פֿעלד און זעהט אויס, ווי אַ חברה יונגע בחורים מיט מיידלעך האָבען זיך אין פֿעלד פֿערוואַמעלט, האָבען זיך ביי די הענד אָנגענומען און מאַנ-צען זייער בייגעל-מאַני...

אַנאַראַבישער דאָרף שטעהט אַליין אין פֿעלד. שמיל איז אין דעם אַראַבישען דאָרף. די ווייסע געקאַלשטע דעכער גליהען אין דער זון, דער הויף איז אויסגעשטאַרבען פֿון מענשען. די קינדער זענען געגאַנגען די שעפּסען פּאַשען אין פֿעלד; די וויי-בער זיצען אין די געצעלטען און וואַרטען אויף די מענער. און די זקנים אין די ווייסע העמדער, האָבען זיך אין שויער פֿון דאָרף פֿערקליבען, אויסגעזעצט זיך אויפֿין פֿעלד, אין דעם שאַטען פֿון אַנאַילבירחטען-בוים, ביי אַ קליינעם טייך, וואָס רינט דאָרט צווי-שען די שטיינער, זעהן, ווי די ווייבער דרעשען מיט די אַקשען דעם קאָרן פֿאַר זיי, און זיי רעדען גאַנץ לאַנגזאַם מיט אַ שטילער ווערדע וועגען די ענינים פֿון דער ערד... איין אַלמער לייענט פֿאַר פּסוקים פֿון קאַראַן, און די איבעריגע זיצען שמיל און שאַקלען מיט די קעפּ... די קינדער פּאַשען די שעפּסען אין פֿעלד. עס איז געקומען די מיטאַג-שעה, און מען דאַרף די שעפּסען אָנטרינג-קען. האָבען זיך די פּאַסטויער אַרום דעם ברונעם פֿערקליבען, וואָס איז דאָרט אין מיטען פֿעלד, און וואַרטען, ביו אַלע פּאַס-טויער וועלען זיך צונויפֿקומען און אַראַפּקייקלען דעם שטיין, וואָס איז איבערן מויל פֿון ברונען, און די שעפּסען אָנטרינקען, און צוריק דעם שטיין אַרויפֿקייקלען. קומט אָן יעקבֿ פֿון באַר-

שבע צו געהן נאָך חרן, צו לבן הארמי, און מרעכט די פאסטמוכער ארום פרוגעס. פֿרעגט ער זיי:

— „ברידער, פֿון וואנען זענט איהר“?

— „פֿון חרן. זענען מיר“.

— „קענט איהר נישט דאָרט לבן, נחור'ס זוהן“?

— „מיר קענען איהם“.

— „געהט עס איהם גוט“?

— „עס געהט איהם גוט; אָט קומט אָן רחל, זיין טאָכטער, מיט די שעפסען“...

און זעה, דאָרט געהט רחל מיט'ן קרוג אויפ'ן קאָפּ, פֿיהרט איהר סטאָדע צום פרוגעס אָנטרינקען, וואָרום זי איז אַ שעפּע־רין. און יעקב קויקעלט דעם שטיין פֿון פרוגעס אַראָב...

דער צוג פֿאָהרט אַרויס פֿון דעם שענעם, פֿעלדיגען טאָל און פֿאָהרט אַריין צווישען די שטיינערדיגע טויערן פֿון די פֿעל־זען־פֿערג, פֿון די אַטאָלצע הרי־יהודה.

דער צוג פֿאָהרט אַרויס פֿון דעם שענעם, פֿעלדיגען טאָל־גראָבען, וועלכער ציהט זיך דורכ'ן האַרץ פֿון באָרג. פֿון פֿענס־טער זעהט מען גאָרנישט, נור רוינגע שטיינער, וואָס שמעֿהען, ווי אַנאָונגעהייערע פֿעסטונג פֿאַר ירושלים. און עס דוכט זיך, אַז דאָ איז אַמאָל אַים געווען, און דער ים איז אין אַ באָרג פֿער־שטיינערט געוואָרען. נור דאָ און דאָרט ברעכט זיך אַייס אַ ברייטער גראָבען, און מען זעהט, ווי עס הויבען זיך די פֿערג אַיי־נער איבער'ן צווייטענס קאָפּ און שטייגען שטאָלץ אין הימעל אַריין. אַיילמאָל ברעכט זיך אַריין אין באָרג אַ טיעפֿע פֿינס־טערע לאָך, וואָס נאָכט און שרעק קוקט אַרויס פֿון איהר. אין אַיינער פֿון די לעכער — דערצעהלט מען — זאָל שמשון האָבען געטראָפֿען דעם לייב, ווען ער איז צו די פלישתים קיין תּמנת געגאָנגען, און ער האָט איהם אין צווייען צעריסען. — דאָרט, אין די הרי יהודה, געפֿינט זיך אויף די שטאָדט ביתר, וועלכע ליגט אינגאָנצען ווי פֿער־שטיינערט אין אַ וואַנט פֿון באָרג. איך ווייס נישט, אויב דאָס איז יענע ביתר, וואו בר־כּוכבאָ האָט מלחמה געהאַלטען מיט די רוימער; איך ווייס נישט, אויב טאָקע אין די הרי יהודה האָט שמשון הגבור דעם לייב בעגעגענט, נאָר ווער עס

האַט געוועהן די הרי יהודה מיט זייער גרויזאמער שטילקייט, מיט
זייערע שטיינעדיגע שפיצען, מיט זייער מיעף-שרעקענדיגער קאלט-
קייט, גלויבט, אז נור דאָס איז די היים, וואָס אין איהר האָבען
זיך אויסגעדאלטען אזעלכע גבורים, ווי שמשון און בר-כוכבא.
גבורה און לייבען-געברום רוהען אויף די שפיצען פֿון די בערג...
איך האָב געוועהן די ירושלים-פֿעלדער אַרום מיר, און פֿרעם-
דע קינדער שפּיעלען זיך אויף זיי; איך האָב גאַרנישט געהאַט
צו די פֿרעמדע קינדער, איך האָב נישט פֿיינט געקראָגען זייערע
גוטע, שטילע לעהרער. נור איך האָב זיך דערמאַנט אָן אונזערע
אַרימע יודישע קינדער, ווי זיי זענען איצט ערגיץ-וואו פֿערשפּרייט
און צעזייהט איבער דער גאַנצער ערד, אין גנגע חדרים, אין גע-
שטיקטער לופֿט, און דעם רבינס קאַנטשיק פֿאַכט פֿאַר זיי. קינט-
דער, — וואָס האָט מען צו זיי? — פֿאַרוואָס זענען זיי פֿערטריבען
פֿון די פֿעלדער, פֿון די גערטנער? די עלטערן האָבען געזינדיגט,
ליידען די קינדער זייער זינד. גאַמט קללה ליגט אויף זיי אויס-
גענאַסען. איבער די אַרימע יודישע קינדער, פֿאַרוואָס ליידען זיי?
פֿאַרוואָס געהאַט איהר זיי נישט אַהער און לאָזט זיי נישט זעהן דאָס
לאַנד און לעבען אין די ירושלים-פֿעלדער, אין די ירושלים-גערטנער?..
מיט די פֿערג אינאיינעם האָט די טונקעלקייט אָנגעהויבען
אַריינצוקוקען אין אונזערע פֿענסטער אַרײַן. עס איז געווען די
צייט פֿון מנחה דאוונען. די יודען האָבען אָבער געוואָלט וואַרטען מיט
מנחה אויף ירושלים, — אז מיטן ערשטען טריט אין ירושלים
זאָלען זיי מנחה דאוונען. נור זיי האָבען מורא געהאַט, אז זיי
זאָלען נישט פֿערשפעטיגען מיט מנחה, און האָבען מיט שרעק גע-
קוקט אויפֿן הימעל... אָבער עס ווייזט זיך נישט, חלילה, נאָך
קנין איין שטערן, דער הימעל פֿון ירושלים לאָזט זיך נישט אַזוי
גיך מיט דעם נאַכט-מאַנטעל אײַנהילען... דאָרט ווייט פֿלאַקערט
די זון אין מערבֿ-זייט, און אפֿשר איז דאָרט שוין די גולגולתא...
מיין האַרץ האָט מיט שרעק און פֿרייד אָנגעהויבען צו קלאַפען.
שטיל, שמיל איז געוואָרען צווישען עולם. אלע האָבען געוואַרט אויף
דער מינוט, וואָס זיי וועלען ירושלים דערזעהן. די שול-קינדער האָ-
בען זיך ווי די היהנער אַרום זייער לעהרער אַרומגעקליבען, די וויי-
פֿער האָבען זיך די הויבען אָנגעטאַן, די יודען — די שפּתֿדיגע אַמ-

לעסענע קאפאטעס. און אלעמען האָט די טונקעלקייט אַרומגע-
נומען, און אלע האָבען מיט שרעק און שטילקייט געוואַרט אויף
עפּים זעהר, זעהר הייליגעס און גרויסעס.

און דער צוג איז שטעהן געבליבען, און דער קאָנדוקטאָר
האָט גאַנץ געוועהנליך אויסגערופֿען: „ירושלים“!

— יתגדל ויתקדש שמייה רפא! האָב איך הינטער מיר דער-
הערט.

די יודען דאוונען מנחה אויף ירושלים'ער ערד.

איך האָב אַ וואָגען געכאַפט: „צו דער פּוּתל מערבי“.

איך האָב נאָך געוואַלט טרעפֿען מעריב דאוונען ביי דער
פּוּתל מערבי. איך האָב גאַרנישט געזעהן, מיין האַרץ האָט גע-
קלאַפט אין מיר. ירושלים האָט זיך געהילט אין אַ שוואַרצען,
שוואַרצען וואַלקען, מיט איינמאָל איז די נאַכט אַראָפּגעפֿאַלען און
געלעגען איבער ירושלים. ירושלים איז שרעקליך, שרעקליך שטיל
געווען: די מענשען האָבען זיך אין די הייזער בעהאַלטען; פֿון
די פֿענסטער האָבען דאָ און דאָרט אייל-ליכט אַרויסגעשיינט, אָנגע-
זאַגט, אז דער פּוּעל איז פֿון פֿעלד אַהיים געקומען און זיצט ביי
זיין מאַלצייט... עס איז שוין געווען מעריב-צייט. דער טונקע-
לער, טרויעריגער „וואַ רחום יפּר עון“ פֿון אונזער בית-המדרש'ל
אין אַ טרויעריגער האַרפּסט-נאַכט איז געהאַנגען איבער גאַנץ
ירושלים.

ביי דער פּוּתל מערבי איז שוין געווען נאָך מעריב.

פֿאַר מיר איז געשטאַנען אַ הויכע, הויכע וואַנט, וועלכע איז,
ווי אַ שוואַרצע זייל, אויפֿגעגאַנגען אין הימעל אַריין. קיינער
איז שוין נישט געווען ביי איהר. נור דאָ און דאָרט האָבען נאָך
אין די שפּאַלטען פֿון די שטיינער געצאַנקט חלצ'נע ליכטלעך, וואָס
די יודען האָבען איבערגעלאָזט פֿון מעריב דאוונען, און די פֿלעמ-
לעך האָבען זיך גערויכערט, בעלויכטען די פֿעטע, אין אייל גע-
טונקטע שטיינער, און האָבען אויסגעזעהן, ווי נישט-געענדיגטע
תּפֿלות, וואָס מען האָט זיי איבערגעלאָזט אין די שטיינער... אין
אַ ווינקעל איינער אליין פֿאַר זיך איז געשטאַנען אַנאיינזאַמער,
איינזאַמער שוואַרצער שאַטען, פֿערוואַרפֿען מיט ביידע הענד אי-

בער דער וואנט, זי צו זיין הארץ צודריקענדיג, זיין פנים האָט
ער צווישען אַ שפּאַלט פֿון צוויי שטיינער בעהאַלמען, און אַ
שוואַכע שמים האָט געברומט אַ שטיל געבעט:
— רבנו של עולם, פֿערהייליג דיין נאָמען איבער דער
גאַנצער, גאַנצער וועלט...

און אַ משוגענע מאַמע איז דאָרט נעבען וואַנט געזעסען,
אין וויסען געהילט, און האָט מיט איהרע אויגען ערגיץ-וואו ווייט.
דייט אין דער וועלט אַריינגעקוקט...

ירושלים.

איך האָב מיך אויפגעכאַפט אין אַ שענעם ערב־שבעות־פֿריי־טאָג, אין ירושלים. די זון האָט בעגאַסען מיין שטיבעל מיט ליכט און האָט נישט איבערגעלאָזט קיין איין ווינקעל שאַטען. איך האָב געוואַרט, ביז איך וועל הערען פלאָזען די שווערות, וואָס זאָגען אָן, אַז די עולי־רגל מיט די בכורים קומען אָן פֿון בית־לחם (וואו עס איז געווען דער לעצטער „מעמד“) קיין ירושלים. די לויס, די כהנים און די חשוב־ירושלים זענען דאָך שוין דעם צוג אַנטקעגען גענאַנגען, אין שטאָדט אַריין זיי צו ברענגען, און די בעלי־מלאכות פֿון ירושלים שטעהען דאָך שוין גרייט פֿאַר זייערע הייזלעך, אַריינצובעטען די אָנגעקומענע: „ברידער פֿון דעם און דעם אָרמ, אייער קומען זאָל זיין אין שלום.“ און אַט פֿינקלען זיך דאָך שוין אין דער זון די בע־גאַלדעטע הערנער פֿון דעם אָקס, וואָס געהט פֿאַראוים פֿאַר דעם צוג, און נאָך איהם גילדען זיך אין דער זון די גאַלדענע און זילבערנע קערב אויף די קעפֿ פֿון די חשוב־ירושלים, וואָס אין זיי ברענגען זיי זייערע בכורים. און נאָך זיי אַזא עולם פֿער־טרונקען אין דעם וואַלקען־שטויב, וואָס געהט דאָרט אויף אויף דעם וועג פֿון בית־לחם. — מוז איך מיך דאָך אויפכאַסען, אויף אַרויסגעהן, — ערשט איך דערהער דורך דער צווייטער טיר אַ גערודער, — איך הער מיך איין. עפֿים הערן אַמעשה מיט וואַ־סער: „די „בארות“ זענען פֿערשלאַסען“, „די „בארות“ זענען ליידיג“, „עס איז נישטאָ קיין וואַסער“. מיין איך זייטער, אַז „ירושלים במצור“ — ירושלים איז בעלעגערט, דער שונא לאַ־גערט אַרום די מויערן, מיטום הרשע מיט די רוימער שטעלען אונטער די מויער אַרונטער די „איווערנע בעק“. אויף די מויערן שטעהען די גבור־יהודה און האַלטען מלחמה, ווי די לייבען, ווי די לעמפערטען. און גרויסע פֿלאַמען־פֿייער זעהען זיך דורכ־

פֿענסטער -- די שטאָדט ברענט. דאָס האָבען די „ראַשי־ברויני“ אונטערנוגעזונדען די שפייכלערס מיט האַלץ און עסענוואַרג פֿון כלבא־שבועים שפייכלערס, וואָס האָבען געקאָנט קלעקען אויף אין און צוואַנציג יאָהר. די שטאָדט איז אין אַגרויסען הוננער. מאַמעס עסען די אָרעמס פֿון זייערע קליינע, איידעלע קינדער. און די בנות־נדיבים, די געאיידעלשע ירושלים טעכטער, וואָרפֿען זייער גאָלד און זילבער אין די גאָסען און קלייבען קערנער אונטער דעם קוים פֿון די פֿערד. און אזוי איידעל זענען זייערע פֿיסלעך, אַז קוים־קוים ריהרען זיי אָן „אנאויסגעזווגענע פֿייג“ — מווען זיי שטאַרבען. און דאָרט פֿיהרט מען די לוידי פֿון אַגרויסען תנא אַרויס אויף יענער זייט טויער, און אויף ווייט, אַז ער איז נישט געשטאַרבען, נור ער וויל זיך אַרויסכאַפֿען פֿון דער שטאָדט, מיטן שונא שלום מאַכען און מחילה בעטען. מן הסתם וויל אויף זיך דאָך אויפֿכאַפֿען, צוליפֿען צום טויער און דעם תנא נישט אַרויסלאָזען (וואָרום אויף געהער דאָך אויף עפּים צו די „ראַשי־ברויני“), — ערשט עס קומט אַרײַן מיין פֿריינד, וואָס ביי איהם האַלט אויף זיך אויף, און דערצעהלט מיר, אַז דער רייכער בוכאַרער, וואָס ביי איהם וואוינען מיר, האָט מורא, אַז די וואַסער זאָל זיך נישט אויפֿלאָזען אין דער „בארה“, איידער עס וועלען קומען די „ימי־הגשמים“ — האָט ער די „בארה“ פֿערטלאָסען און לאָזט קיין וואַסער נישט געהען, נור איין קווערטיל אויף יעדען נפֿש. מיר זענען דאָך אין ירושלים, — ירושלים האָט שטענדיג גע־האַט צו זון מיט וואַסער. אפשר וועט זיך געפֿינען אַשר, וואָס האָט „בארות“ מיט וואַסער, לאָז ער זיי עפֿענען, לאָז מען זיך וועטען מיט איהם: אַז איידער די זון געהט אונטער, ווערען איהם די „בארות“ ווידער פֿול. אַ תנא וועט צו גאָט בעטען — וועלען זיך באלד וואַלקענס בעווייזען.

נאָר דערזוויל קוק אויף דורכֿן פֿענסטער — בוכאַרער יודען אין זיידענע הויזען און מיט ווייסע פֿוטערנע הימלען אויף די קעפּ און אין זייערע פֿערשיידענ־קאַליהע מאַנטלען טראָגען פֿון „שער הכּבֿשים“ שעפּסען־פֿלייש און רינד־פֿלייש, אויף שבת אַהיים.

מיין פֿריינד דערצעהלט מיר וועגען דער בוכאַרער גאָס,

וואָס אויף איהר וואוינען מיר. אַ בוכאַרער יוד איז אַראָפּגעקומען
קיין ירושלים מיט פֿינף און צוואַנציג יאָהר צוריק און האָט
אַפּגעקויפֿט דעם בעסטען פּלאַץ אַרום דער מויער אין האָט
אויסגעפּוילט אַ „בוכאַרער גאַס“ — דאָס איז איצט דער נעווינטסטער
טייל שטאָדט אין ירושלים. ער פֿערדינגט די הייזער נור יודען,
קיין גוים לאָזט ער נישט אַרײַן.

דאָס ערשטע מאָל „קראַמע כֵּרײַסמאַן“.

און נעמרי האַלט ער זיין וואָרט — פֿאַר קיין מויווענד פֿראַנק
וועט ער קיין נישט וואוינען נישט פֿערדינגען. זיי מוזען וואוינען
אין דעם טייל שטאָדט, וואָס איז אין דער געמאַ, אין שמיץ און
ענגשאַפֿט — אַ גוים אישע געמאַ.

געקומען אין דער גאַס אַליין — האָבען מיר געפֿונען אַ
פֿרעגליכען יודישען ערבֿ-שבת, ווען דער גראָשען איז בנמצא
אין „ברוך המקום בוול“ ערשט נעכטען געקראַגען אויסגעפֿאַהלט
דעם חלוקה-גראָשען, — איז דו ווייב צום „שוק“ אויפֿגענאַנגען,
וואָס איז דאָרט נעבען דער בוכאַרער גאַס, אין חלוקה-טייל-שטאָדט,
און איינגעקויפֿט דאָס, וואָס די האַרץ האָט גענלויסט.

קאָמשיקעס האָבען געשריען, פֿעדערן זענען געפֿלויגען, און
יונגלעך מיט גענריזעלטע פּיאַות לעך האָבען אויף אייזעלעך אַרום-
גערייטען. פֿון די פֿענסטער הערט מען דעם „קול התורה“ אויפֿגעהן, —
וואָרום שותפֿות האָבען געמאַכט יששכר און זבולן, — זבולן וואָרט
בײַ די ברעגען פֿון די ימים — און יששכר זיצט אַנגאַנצען טאַג און
לערנט — — —

דורכגעקומען דעם „שוק“, זענען מיר אָנגעקומען צום שער
„ציון“ — פֿון איין זייט געהט אָב דער וועג קיין „בית לחם“, און
דאָ איז אַרום די מויער פֿון ירושלים. מיר זענען דורך דעם מויער
אַרום און געקומען אין דער ברייטער גאַס. בײַ דוד'ס טורם האָט אונז
אַנאַראַבער געטראָפֿען און געבעטען, אז מיר זאָלען זיך בײַ איהם
די שידך לאָזען פּויען.

די חלפֿנים בײַ זייערע טישלעך זענען אין דער גאַס גע-
זעסען, און די מוכרים זענען פֿאַר זייערע קליינע חנויות געזעסען
און האָבען אויסגערופֿען זייערע סחורות.

„ווער וויל אזילפֿערנעם פּאַסעק זיין יונג-ווייבעל אַמתנה

קויפֿען'ן — רופֿט אַנאַראַבער אויס. אין שמאַל זענען די געסלעך
פֿון ירושלים, און מיט פלאַטעס בעשאַמענט פֿאַר דער זון — אין
דער מויער זיצען די טרויער-ווייבער און בעטען נדבות.

און אין ירושלים זענען אלע ווייבלעך מיט אָבגעגאַלטע
קעפּ האַר, אין סאַמע בענדער, נקיין שייטעל זעסטו דאָ אין אויג
נישט זעהן, אלע יודען אין אַמלעסענע קאַפּאַטעס. אין שיף אין
זאַקען, מיט פּאות, אין אַ שטריימעל. יעדער יוד — אַ רב, יעדע
יודינע — אַ רבי'צין.

און דער גוי שטערט ניט, מיר זענען דאָך אין ארץ-ישראל:
אַתחום-שבת — די מאַמע רחלים קבֿר, אַ ביסעל ווייטער — ליגען
די אבות, אַברהם, יצחק, יעקבֿ, קריסט ארויף אויפֿ'ן מויער —
זעהסט דו דעם ירדן. — אַ שאַד נור, וואָס דער בית-המקדש איז
צעשטערט.

קריף איף איבער דער מויער און רינגעל אַרום ירושלים.
זי אונזערע פֿיס, הינטער דער מויער ליגט דער טאַל הנום, וואו די
קרעציגע האַבען זיך אויפֿגעהאַלטען — אויסער דער מחנה; פֿאַר
אונז דער פּאַרג ציון, וואָס דוד האָט אַוועקגענומען פֿון מלך
שלם, ציון — וואָס שטעהט אין סדור און מען זאָגט אין שמונה-
עשרה; דו זעהסט איהם מיט דינע אויגען, דו טאַפּסט איהם
מיט דינע הענד. זעה, אויף דעם סאַמע שפיץ מויערט מען אויף
אַ הויכע דייטשע קירך. זעה, ווי דער דייטשער, פּורגערליכער קרייז
שטעכט די לופֿט פֿון ירושלים, אזוי דייטשערדיג און אזוי קיר-
ביש, — ווי אַ בערלינער דייטשע קירך.

פֿאַר אונז דער פּאַרג הותים, — אודאי געווען דאָ אויבען
דער זענטער שפּאַציר פֿון ירושלים, די פֿעטטע גערטנער האַ-
פען געמוזט אויף דעם פּאַרג זיך פּעהאַלטען, און די פּנות-ציון,
זיערע לייבער אין טייערן אייל געשמירט, און די בני-צוון, אין
טייערע זיידענע קליידער — האַבען זיך דאָ אויבען געמוזט צווי-
שען די בויער פּעהאַלטען, אַראָפּגעקוקען אויף דער נאַכט, אויף
דער שטאַרט ירושלים, ווי זי לייכט זיך אין איהרע אייל-לאַמפען
און פּעהאַלט זיך אין איהרע סעדער און איהרע פֿעלהער, און
זיערע ליעדער האַבען געקלונגען צווישען גרינס און אייל-ליכט.
זעה, היינט זענען נאָך איבערגעבליבען אייניגע פֿון די דעמאָל-

מיגע בוימעלעך. פֿון דעמאָלטיגע צייטען — שמעִהען זיי, האַלב פֿערברענט אין דער זון. עס ווייסט זיך דער באַרג אין וונען־שטויב, און די בלעטלעך פֿון די צווייגעלעך שִמאַכטען אין דער היץ. דער גאַנצער מזרח פֿון דעם באַרג — קעגענאיבער דעם הר־הבית — איז בעלעגט מיט ווייסע, ווייסע שטיינער. אין יעדען שטיק־קעל ערד דאָרט איז אַרבעט פֿערגאַבען, אַ מייערער יוד, אַנאַלשער יודישער סוחר, אָבער אַ בעהאַלמענער רבּו, אַל״ו־ניק — זיי האָבען זיך, די אויסגע־דאַרמע, שִמאַרבענדיגע קערפּערס מיט די גרויסע יודישע נשמות, געשלעפט פֿון אלע עקען וועלט איבער די ימים, איבער די יבשות, אַי זיי זאָלען דאָ אויף דעם הר־הזתים פֿערגאַבען ווערען, אויפֿן הר־הזתים, מיט זייערע פֿינימער צום הר־הבית, צום בית־המקדש צוגענוגט, אַז משיח וועט קומען, זאָלען זיי זיך נישט דאַרפֿען קייקלען אונטער דער ערד פֿון הויך־לאַרין נאָך אַרץ־ישׂראל, נור גלייך קעגענאיבער דעם בית־המקדש תּחית־המתים אויפֿשמעִהן.

אונטען צו די פֿיס פֿון באַרג זענען די „מערות“ פֿון די נביאים אויסגע־האַקט אין דער וואַנט. דאָרט ליגען די נביאים — עזרא און נחמיה, און דער „יד־אבישֿלום“ שמעִהט דאָרט — און אלע וואַרטען זיי, גרייט אויפֿצושמעִהן צו תּחית־המתים, אַז ס׳זאָל זיך נור דער שוֹפֿר של משיח דערהערען. און איבער זיי, אויף דעם סאַמע שפּייץ באַרג הזתים, פֿון וואַנען מען זעהט די גאַנצע אַרץ־ישׂראל־ערד, ווי זי שפּרייט זיך אויס מיט איהרע בערג און מאַלען ביז צום ברעג פֿון ירדן — און אין דער שייך פֿון זון פֿינק־לען זיך זיינע וואַלען — אויף דעם העכסטען שפּייץ פֿון ירושלים, אויבען, על הר ירושלים —

אַ רוסישער פּראַוואַסלאַוונער צלם! אַ סאַמע עכטער רוסישער, פּראַוואַסלאַוונער, אַ מאַסקוויטישער!

פֿון די פֿערציג מאָל פֿערציג!

און מיר קומען איבער דער מויער און רינגלען אַרום ירושלים. מיין פֿריינד איז אַ סקולפּטאָר, אַ יונגער יודישער גייסט, אַ קאָפּ פֿול מיט חלומות, — דרעהט ער זיך אַרום איבער די חורבות פֿון ירושלים און חלומט ירושלים צו פֿערוואַנדלען אין — „אַ זיגעס־אַלעע“.

אָבער נישט ווי די, וואָס אין בערלין, וואָס דער דייטשער
 סטראָזשניק וואָשט די העלדען אָב צו יעדען פּאַראַד. ניין.
 קודם כל וויל ער משה'ן אַוועקשטעלען אַ מאַוזאָלי אויפ'ן פּאַרג
 נבֿ, וואוּהין גאָט האָט אַרויפֿגעפֿיהרט משה'ן צו וויווען דעם
 לאַנד, וואָס אַהין ברענגט ער זיין פֿאַלק יודען, -- אַליין קומט
 ער אַהין נישט אַריין. וויל ער משה'ן דאָרט אַוועקשטעלען
 מיט'ן פּנים צו ירושלים, און ביי־נאַכט זאָל דאָרטען אַ גרויסע
 ליכט לייכטען, און פֿון ירושלים אויס זאָל מען עס זעהן. אויף
 ציונים פּאַרג בעגענונגענט ער זיך מיט דודים סטאַטוע פֿון דעם
 פֿלאָרענטינער מיקעל אַנושעלאָ. דערפֿאַר וויל ער ישעיה'ן אויפֿ'ן
 בית־המקדש־הויף אַ סטאַטוע אַוועקשטעלען, ווי ער טרייבט די
 קרבנות מיט די פֿאַלשע פּהנים פֿון גאָטס הויז אַרויס. און נאָך
 אַ סך, און נאָך אַ סך האָט ער דאָרט אַוועקצושטעלען: די מַכְבִּים,
 און די גבורי־הודוה, און היינט די אַבֿות און די נבֿאים, און
 די תנאים, און די ראַשונים און די אַחרונים -- און וואו
 איז הלל, בר פּוכבא, די נשיאי־כּבֿל, און דער רמב"ם, און פּעשיש
 און נאָך, און נאָך?

יודען וואָלטען דאָס געהאַט דענקמעלער צו שטעלען!
 ער ווייס נור נישט, אויב יודען וואָלטען בעשטאַנען, --
 וואָס וועלען זיי מאַכען מיט דעם, "לא תעשה לך פּסל"? מילא
 ביי קאָליגולאַס בילד -- אַז מען האָט עס געוואָלט אין בית־
 המקדש אַרייַנשטעלען -- איז נישט געווען קיין אַנדער עצה,
 האָט גאָט געמוזט אַ נס מאַכען -- איז קאָליגולאַ געשטאַרבען.
 דאָס זיך, דאָ -- וואָלט מען גאָר נישט געדאַרפֿט צו קיין נס
 אַנקומען....

נור דערווייל שטעלט מען אין ירושלים דענקמעלער --
 איין קירך נאָך דער צווייטע, איין צלם נאָפֿ'ן צווייטען, און
 יעדעס פֿאַלק וויל איבעריאַגען דאָס צווייטע, און יעדע קירך וויל
 איבעריאַגען די צווייטע מיט דער הויף פֿון איהר צלם. וועמענס
 צלם עס איז העכער -- דער רעגירט איבער ירושלים.

און פֿאַר־צייטענס, דאָס הייסט, מיט אַ יאָהר דרייסיג צו--
 ריק -- האָט מען די אַלע יודישע היסטאָרישע ערטער, ווי דעם
 הר־ציון, הר־הזיתים, קבר־מלכים און פֿיעל, פֿיעל אַנדערע גע--

קאנט אַבקיפֿען פֿאַר בחצי-חנם. נור דער ערשטער חובֿב-ציון, וואָס איז געפֿאַהרען קיין ארץ-ישׂראל לאַנד קויפֿען, האָט נישט געוואָלט קוקען אויף די אַלטע „מצבות“ — „ער איז אַראָפֿגע-קומען לעבען, נישט שטאַרבען“, איז געווען זיין דעווז. און ער איז געגאַנגען אין פֿלשתיים-ערד און האָט אַ יודישע קאַלאָניע גע-גרינדעט. פֿאַבעדאַנאַסצעו און ווילהעלם דער צווייטער זענען גרע-סערע „ציוניסטען“ געווען פֿאַר דעם חובֿב-ציון; איינער האָט גע-קויפֿט דעם הר-זתים, דער צווייטער — דעם הר-ציון.

נאָך גוט, וואָס מאַנטעפֿיארע האָט מיט פֿיעל יאָהרען צו-ריק דעם פּותל-מערבי און די מאַמע-רחל'ס קבר אָפֿגעקויפֿט און די יודען געשטענקט. אַז נישט, ווער ווייס, צי וואָלט מען היינט צו דער מאַמע-רחל געקאָנט צוגעהן? אַזוי ווי מען קאָן נישט צו דער מערת-המפֿלה צוקומען. צי וואָלט נישט אויף איהר קבר, וואו עס שטעהט היינט די קליינע, צנועהדיגע יודישע שולכיל מיט די לעמפעלעך — וואָלט נישט היינט אַ קירף גע-שטאַנען, און אַ צלם וואָלט איהר לופֿט געשטאַנען? צי וואָלט נישט היינט אויף דעם אָרט פֿון דעם פּותל-מערבי, וואָס זאָפט אין זיך אַזוי פֿיעל יודישע טרערען אַיין, און איז דער בית ועד פֿון יודען פֿון דער גאַנצער וועלט, — וואָלשען נישט היינט טערקישע סאַלאַטען געשטאַנען און וואָלשען קיין יודען נישט אַרײַנגעלאָזט, אַזוי ווי זיי שטעהען ביי דער טיר פֿון דער הייהל פֿון אונ-זער געעהרטען מיטפירגער און ברודער יוסף פֿון דער שטאָדט רמתים, וואָס ער האָט אַוועקגעשאַנקען אין איהר צו בעגראָבען דעם געקרייצטען ישו, וואו מען האָט איהם אַרײַנגעלעגט אין אַ נייעם ליילעך, פֿרויטאַג פֿאַר-נאַכט, וואָרום עס איז קיין צײַט נישט געווען, מען האָט מורא געהאַט, מען זאָל נישט מחלל-שבת זיין.

איף האָב זיך דערמאָנט, אַז איף האָב אַבעווף אָפֿצורײַב-מען — דעם קבר פֿון ישי הנוצרי, וואָס וועגען איהם רעדט מען אַזוי פֿיעל אין אונזערע מקומות. איף בין צום קבר צוגעגאַנגען. אַג-אַלטער אַיזערנער טויער פֿערשליסט די הייהל — וואָס הייסט איצט די „בעגרעבונגס-קירף“. און דעם אַרײַנגאַנג היטען טערקישע זעל-נער. וואָרום הייליג און טויער איז דער אָרט פֿאַר אַלע קריסטען —

קיין חלוק ניש, צו וואָסער קירף זיי געהערען אָן, און בדי עם זאָל צווישען זיי קיין מחלוקת ניש אַרויסקומען (ווי עם איז שוין אָפּטמאָל דער פֿאַל געווען), האָט מען דעם פּלאַן איבערגעגעבען צו היטען אַבדול-האַמיד'ס זעלנער, אַז זיי זאָלען צווישען זיי שלום מאַכען. מיר שטעהען אויפֿן הויף און בעטראַכטען דעם אייזערנעם מויער. צו אונז קומט אָן אַ רוסישע רחמנות-שוועסטער, דער קעניג אין אינו איהרע לאַנדס-לייט — און פֿרעגט אונז זעהר פֿאַר-זיכטיג, צי מיר זענען יודען.

אויף אונזער תשובה: יאָ! האָט זיך די שוועסטער אַ ביסעל געוואונדערט; זאָגט זי צו אונז מיט גרויס לעיבשאַפֿט, קריסטליך דערבאַרמענדיג זיך אויף אונז.

— וואָלט איך אײַך געראַטען, אַז איהר זאָלט נישט אַרייַן-געהן.

— פֿאַרוואָס?

— נישט-קריסטען שלאָגען די זעלנער.

מיין פֿריינד רופֿט זיך אָן:

— מיר האָבען שוין אזוי פֿיעל קלעפּ בעקומען צולעב אונזער געעהרטען מיטבירגער ישרון, וועלען מיר נאָך אַ פֿאַר בע-קימען.

— פּדי קריסטוסעס גרוב צו זעהן, איז כּדאי אַ פֿאַר קלעפּ צו קריגען — לעגן איך צו.

די שוועסטער האָט זיך פֿערשעמט און איז ווייטער געגאַנגען. מייע לעיבע, זאָגט אײַך וואָס איהר ווילט, נור ווי אזוי געטער צו דיענען, בעדאַרפֿט איהר זיך ביי אונז לערנען.

און מיר קענען זיך דאָך מיט איהם שוין אַ ביסעל לענגער, ווי איהר נישט מעהר, על כל פּנים, מיט צוועלף הונדערט יאָהר פֿריהער פֿאַר אײַך!

און ווייל אונזער געעהרטער מיטבירגער האָט אזא פֿאַר-זיכטיגע שמירה פֿאַר זיין טיר, האָבען מיר דאָסמאָל דעם ווייזט אָפּגעלעגט, און מיר זענען ווייטער געגאַנגען...

— מיין פֿריינד, איך וויל מיין לייב אין בוימיל וואַשען, מיין יום-טובֿ-קלייד אַנטון און צום בית-המקדש אויפֿגעהן, מיין קרבן צו ברענגען.

דורך שמאלע, שמאלע, וויסטע, פערלאזטע געסלעך, מיט האלבע אייגעפאלענע און מיט מיסט פערשטויבטע היזער נייין פריינד זאגט, אז דאָ זענען אמאל די חנויות געווען — נאָך אין בית־המקדש'ס צייטען, וואָס מען האָט דאָרט פֿערקויפט טויבען און אייל און ווייסע זעמל־מעהל — צו די קרבנות, פֿיהרט דער וועג צום הר־הבית ארויף. און פֿרייט און גרויס איז דער פלאַץ, וואָס רינגעלט אַרום דעם הר־הבית. נישט הויף איז דער פאָרג פֿונעם בית־המקדש־אַרט, נור פֿרייט און קעניגליך, מען דערקענט עס פֿאלד — דאָס איז דער פלאַץ פֿון הערשאַפט, ווער עס ישטעהט דאָ, דער געוועלמיגסט.... און מיט ווייסען מירמעלשטיין איז בעדעקט דער פלאַץ, וואו ס'איז אמאל געווען דער בית־המקדש־הויף, און ווייסע מירמעלשטיינערנע טרעפלעך, וואָס לויכטען אויף דער זון, פֿיהרען צום מעטשעט. און אויף דעם אָרט, וואו ישעיה הנביא האָט אַמאל נבֿיאות געזאָגט; וואו יודען פֿון גליל און יהודה זענען אין אַנערבֿ־יום־טובֿ ווי עזל־רגל פֿערזאמעלט געווען; אויף דעם אָרט, וואו די יודישע מחנות האָבען געברומט, ווי די וואַלען פֿון ים; וואו יודישע גפֿורים האָבען זייער פֿלוט פֿערגאַסען, פֿהנים זענען אין פֿייער געשפרונגען, און מוטיג און שטאַלץ און גרויס און העלדיש האָט געקעמפֿט דער יודישער גבור פֿאַר זיין פֿריי־הייט, פֿאַטערלאַנד און בית־המקדש, — אויף דעם פלאַץ, אויף די ווייסע אין זון זיך פֿאַדענדיגע טרעפלעך, ליגען אויסגעצויגען די מוסלמענישע נזירים אין זייערע ווייסע פֿאַלאַטען און פֿוילען זיך און וואַרימען זיך אין דער זון. דאָ און דאָרט שאַקלען זיך אייניגע איבער'ן קאַראַן, שטעקען אָבער אויס די האַנד נאָך אַ פֿאַקטיש צו פֿעטען פֿון אַפֿאַרבייגעהענדיגען אייראָפּעער און זענען גרייט איהם אַרומצופֿיהרען און צו וויזען זייער טעמפעל.

און דער אָרט איז דאָך דער בית־המקדש־הויף, וואו יע־דער מאַמענט לעבען אין דעם הויף האָט פֿעשטימט דעם גזרל פֿון אייראָפּא אויף טויזענדער יאָהרען. דער ווינקעל, וואָס פֿון איהם איז אַרויסגעגאַנגען די קולטור, וואָס האָט מנצח געווען אַטען און רוים, — דער ווינקעל איז אַוועקגעגעבען געוואָרען ווילדע נזירים, אַז זיי וואַלען זיך אין דער זון וואַרימען...

און זעה, זיי זענען דאָך פֿריינדליכער פֿאַר יענע; זיי פֿיה־

רען מיך אריין אין זייער מעטשעט, וואָס שטעלט אויף דעם אָרט פֿון אונזער בית־המקדש, און וויזען מיר אַלע הייליגקייטען (טאַקע פֿאַר אַ באַקשיט, און אין דער בעגלייטונג פֿון אַ טערקישען אַפֿיצער). און וואָס האָב איך דאָרט נישט געזעהן! דעם שטיין, וואָס אויף איהם איז דער בית־המקדש געווען געבויט (אפֿשר איז עס פֿון די שטיינער, וואָס יעקבֿ אָבינו האָט זיך צו־קאַפּענס אונטערגעלעגט אין בית־אל): דעם סבֿף, וואָס אין איהם האָט דער באַראָן זיך פֿערדעצט, בעת אברהם אָבינו האָט יצחקן געבראַכט אויף זייער עקידה, און אַ וייל פֿון בית־המקדש (אָנע־הנליכען וייל האָב איך געזעהן אין דער פעטרוס־קירך אין רוים). און דערנאָך האָט מען אונז אַהאַנגעפֿיהרט אין די קעלערס אַריין, וואו ס'געפֿינען זיך די דריי טויענד זיילען, וואָס אויף זיי איז דער גאַנצער בית־המקדש פֿלאַץ געשטיצט.

עס איז שוין שפעט געוואָרען, הונגעריג זענען מיר אויף געווען — האָבען מיר זיך אַהיים געאַיילט. צוריק־צו־ווענס האָבען מיר אויף אונזער וועג בעגעגענט אַ יודישע חתונה פֿון פּוילישע יודען, בעגלייט מיט פּויעקן און מענער־געזאַנג (קיין אנדערע פּלי־זמר ווע־רען נישט פענצט, זכר לחורבן). צוויי קינדערלעך, יונגע קינדערלעך זענען געווען חתן־בלה, — האָט מען זיי איבער די ירושלימער גאַסען געפֿיהרט צו דער חופּה, וואָס וועט זיין אויף דעם דאָך פֿונם חסידים־שטיבל, וואו די מחותנים דאַונען. דער עלם איז געווען רייכליך און פּרייטליך, גאַרנישט גלות־אַרטיג. די מאַנספּערשוויגען, וואָס זענען סדוֹבֿ געווען פּוילישע, רייכע חסידים, האָבען געטראָגען אויף זייערע אַטלעכענע קאַפּאַטעס מיט פֿוטער בענייהטע פּוילישע קאַנטאַשען ביז צו די פֿיס אַראָב, די אַרבעל איבער די הענד אַריבערגעוואָרפֿען, און די סויבעלנע שטריימ־לעך אויף די קעפּ, — אזוי זענען זיי געגאַנגען, ווי די פּוילישע „וואַיעוואָדצעס“ אין די גוטע צייטען. וואָרום הויך און שטרענג זענען זיי געווען, פֿון גוטען יחוס, זעהט זיך אויס. די ווייבער האָבען געטראָגען זייענע ווייסע קליידער און זייענע געהאַפּטענע שפּיצענטיכער; זיי זענען נאָך זייערע מענער נאַכגעגאַנגען, מיט פֿרייד און צניעות האָבען זיך זייערע יודישע גע־יחוס־ע פּנימ־לעך געוויזען פֿון זייערע ווייסע שבת־הויבען. געצירט איז די יו־

דישע מאַכטער, אזוי ווי עס פאסט איהר לויט איהר שמאם און גע-
 בורט. מיט שנורלעך פעריל אויפ'ן האלז, און גרויסע בריליאַנט-
 טענע אוירינגלעך אין די אויערן — געהען זיי נאָך, די טעכטער
 פֿון שבת, הויף און קעניגליך, ווי זייערע מענער, און בעגלישען
 די יודישע מאַכטער, זייער שוועסטער, די פּלה — צו דער חופּה.
 נישט מיט רעז און אויפגעריסענקייט, נישט מיט הויכער פֿרייד
 און טעניץ ווערט זי געפֿיהרט צו דער חופּה אין ירושלים. אין
 שטילען, בעהאלטענעם, ליעבען טרויער, אין העם שטילען טרויער
 פֿון שבת צו שלש סעודות, אין ליעבען טרויער, ווי עס ווערט גע-
 זונגען דער „לפּה-דודו“ פֿון שבת אין די דריי-וואַכען — ווערט
 בעגלייט די יודישע מאַכטער צו דער חופּה אין ירושלים — פֿון
 יענעם טרויער, וואָס דערמאָנט דער פּרינצעסין, אז איהר פּרינץ איז
 אין געפֿאָנגענשאַפֿט...

אַהיים קומענדיג האָבען מיר שוין געפֿונען אַנאַינלאַדונג פֿון
 אונזער בוכאַרער בעל-הבית אויף שבת צו זיך — דערוויסענדיג זיך,
 אז מיין פֿריינד האָט אַניאָרד, וויל ער נישט דורכלאָזען די געלע-
 גענהייט פֿון אברהם אבינוס מצוה הכנסת אורחים און בעט אונז
 (לכבוד מיר, מיין פֿריינד אויף) צו זיך אויף שבת. און לכבוד דעם
 אורח האָט ער אויפגעעפֿענט די באַרה און איז געוואָרען אַ ותרן אין
 וואַסער: נעהם וואַסער, וויפֿיעל דו ווילסט!

שבת — הייסט צו שיר-השירים, וואָרום פֿון פֿרייטאָג נאָך
 מיטאָג, צו שיר-השירים, הויבט זיך אָן ביי זיי דער שבת — זאָגט
 צו מיר מיין פֿריינד, אזוי:

— שמיר דיין לייב אין בוימיל אויס, טו דיין יום-טובֿ-
 קלייד אָן און קום צו דיר-השירים.

אויף האָב מיין לייב אין בוימיל נישט געשמירט, נור מיין-
 נע קליידער געביטען (וואָרום גרויס איז געווען די היץ) אין בין מיט
 מיין פֿריינד צום בוכאַרער בעל-הבית אויף „שיר-השירים“ גענאָנען.

שבת אין ירושלים.

אין דער טיר האָט אונז שוין געהאַט אָנגעוואַרט דער בעל-
 הבית. דער פּוּכאַרער האָט אונז אין שטוב אַריינגעבראַכט, אַאַנגע-
 שטעלט אונז פֿאַר זיינע בני-בית, וואָס זענען בעשטאַנען פֿון צוויי
 ווייבער, איינע אַגעלטערע און אַמאָסיע, די אַנדערע אַ יונגערע
 און אַ שצנע. מיט זייערע קינדער. די ווייבער ווי די קינדער האָבען
 איהם די האַנד געקושט און געווענדט זיך צו איהם: „מרא אבי“,
 „מרא בעלי“. אונז האָבען זיי מיט אַראָנגעפּוּנגטע קעפּ בעגריסט.
 דער בעל-בית האָט אונז צוערשט אין זיין הויז-„מוזוי“ אַריינגע-
 געפֿיהרט. דאָס איז געווען אַ בעזונדער חדר אין שטוב, וואָס אין
 איהם האָבען זיך געפֿונען פֿיעל אַלטע חפֿצים, זילבער-ציג און
 קופּער-ציג, פֿערשיידענע אַנגעלייכטערס, מנורות, בֿשמים-ביקסען,
 אחרונים-מעלער, אויף דערונטער אייניגע כתבֿיֿד, איבערהויפט פֿון
 מגלות, און זעהר פֿיעל פּוּכאַרישע קליידער, טיכער, איבערהעמדער,
 וואָס צווישען זיי האָבען זיך טאַקע געפֿונען אַ פֿאַר עקזעמפּלאַרען
 פֿון זעלטענער שצנקייט און טייערקייט אין שטאַף און אין מו-
 סטער. בעזונדערס איז דער הויז-מוזוי פֿול געווען מיט „מגלות“
 און פֿערשיידענע „חפֿצים“, וואָס דער פּוּכאַרער האָט צוגערעכענט,
 אַז זיי קומען אַרויס פֿון אסתר און מרדכי'ס צייט. איבערהויפט
 האָט ער אַלצדינג, וואָס האָט זיך געפֿונען ביי איהם אין מוזוי,
 צוגערעכענט, אַז עס שטאַמט פֿון דער מגלה-צייט. ער האָט אַ
 בעזונדער קולט געהאַט פֿאַר מרדכי'ן און אסתר'ן און שטאַלצירט
 דערמיט, וואָס זיי קומען אַרויס מיט איהם פֿון איין מדינה, פֿון
 פרס און מדי, און יעדעס מאָל דערמאַנט דעם „מלך פרס ירום הוד“.
 איך האָב געמיינט, אַז ער מיינט אחשוורש'ן, ערשט איך בין גע-
 וואָהר געוואָרען, אַז ער מיינט דעם פּערסישען שאַך.
 אויף אַ זילבערנער טאַץ האָט איינער פֿון זיינע זיהן אַריינגע-
 געבראַכט געטראַנק, און דער פֿאַטער האָט אונז אַנגעוויזען פֿלע-

צער אויף דעם פערסישען דיוואן, וואָס איז געווען אין מיטען שטוב אויסגעשפּרייט.

לאַנג צו זיצען האָט מען דאָך קיין צייט נישט געהאט. עס איז אָנגעקומען די צייט פֿון „שיר-השירים“. דער בעל-הבית האָט אונז אין צווייטען צימער אַרײַנגעבעטען, וואו מען האָט שוין געטראָפֿען די בני-בית: די קינדער מיט די צוויי ווייבער זענען געזעסען אויף דעם דיוואן אויף דרײַער, — די מיידלעך האָבען געהאַלטען קליינע בעמבעלעך אין די הענד, געמאַכט פֿון פּאַרמעט, און פֿאַר די יונגלעך זענען סדורים געווען אויסגעשפּרייט, און אין די סדורים שיר-השירים אויפֿגעמישט. אויבען-אָן איז געווען אַנאָרט פֿאַרן בעל-הבית, און צו זיינע פיידע זייטען — פֿאַר די צוויי געסט. מיר האָבען זיך רעכטס און לינקס פֿון איהם גע-זעצט. — אַינגעל האָט אָנגעהויבען די שענסטע יודישע ליעד צו זינגען: „שחרור אני ונאווה בנות ירושלים“.

און די מיידלעך האָבען אָנגעהויבען אין די בעמבעלעך צום טאַקט מיטצוקלאַפען.

לאַנג, לאַנג האָט געדויערט די שענסטע יודישע ליעד. אויף אַזילבערגעס טאַץ האָט מען אונז ווידער קאַלטע גע-טראַנקען דערלאַנגט. עס האָט אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען. מיר האָבען זיך די פֿיס געוואַשען, די הענד געוואַשען, און זענען צום בית-המקדש — נײַן, צום קבר פֿון בית-המקדש, — צום פּוּתל מערבי אויפֿגעגאַנגען, מקבל שבת זײַן.

די נאַכט איז אונז אויפֿן וועג אָנגעפֿאַלען, און בײַ דעם פּוּתל-מערבי האָט מען שוין געפֿונען יודען פֿון פֿערשיידענע לענדער און געגענדעך, יודען אין פֿערשיידענע טראַכטען, אשפּנוים, ספֿרדים, תּימנער, פּוכאַרער. אין די שפּאַרעס פֿון וואַנט האָבען גרויסע לײַט געברענגט. און דער פֿלאַם איז נישט געווען יענער, וואָס מיר האָבען געטראָפֿען ביים מעריב-דאַונען פֿון פּראָסטען „והוא רחום יכפר עון“, נײַן, דער שבת-מלכת-א-חן איז אין דעם שבת-לײַט געווען. עס האָט בעגאַסען מיט לײַט די גרויע וואַנט, און זי האָט גאָר הײַנט אַנאָנדער חן געקראָגען, — שטאַלץ איז זי געוואָרען אין אונזערע אויגען, און האָט דערמאַנט אָן די גבורים, איהרע זיהן, וואָס האָבען אויף איהר אַזעלכע גבורות גע-

ויוזען. ווער ווייס, אפשר זענען די גרויסע, גרויסע שטיינער פֿון וואַנט די לעבעדיגע עדות נישט פֿלויז אויף די גבורות פֿון די, וואָס האָבען אויף איהר קענען די רוימער מלחמה געהאַלטען, נור אויף אויף די אלע דורות יודען, וואָס זענען ווייט, ווייט געווען פֿערוואַרפֿען פֿון איהר, קיינמאַל זי נישט געזעהן אין די אוי-גען, נור געחלומט ווענען איהר, און געזעהן זי אין חלום, אין זייערע הייליגסטע מינוטען.

ניין, ליעבער היינע: האָסטו דו געגליבֿען דעם יודען אין וואָכֿען-טאָג צום הונט, און אין שבת-טאָג — צום פֿרינץ, מוזט דו ווייטער גלייבֿען: צווישען דעם שבת-טאָג אין גלות און דעם שבת-טאָג אין ירושלים. כאָטש פֿרייטאָג-צו-נאַכטס, צו קבלת-שבת, דאַכט זיך, פֿיהלט יעדער יוד, צו יעדערער צייט, אין יעדען לאַנד, אַ זעכציגסט חלק פֿון דעם געוועזענעם בית-המקדש-יוד, דאָך אין ירושלים, צו קבלת-שבת, ביים פּותל-מערבֿי, פֿיהלסטו דו, ווי די שטריק פֿון פֿינסטערן גלות האָבען זיך דיר אויפֿגעפונדען, צע-בראַכֿען זענען געוואָרען אלע געטאָס, אלע גלותים. אפֿילו די וואַנט, די מערבֿ-וואַנט, וואָס שטעהט אויף ווי אַ צייכֿען פֿון גלות, איז דיר צעבראַכֿען געוואָרען, און יודען זענען ווייטער אַרײַן, זענען אויף יענער זייט וואַנט, יודען שטעהען פֿאַרן בית-המקדש, ירושלים איז אונזער, און אַרײַן-ישראל איז אונזערע, און דו ביזט דער פֿרייער יוד אין יודישען לאַנד. און ווילסטו דו פֿיהלען, וואָס יודען האָבען געפֿיהלט בײַ עולה-רגל זײַן אין בית-המקדש-הויף, בײַ אַ שמחת בית השואבֿה אין בית-המקדש-הויף, ווען דער פֿהן-גדול איז אין קדשי-קדושים אַרײַנגעגאַנגען אום יום-כּפּוּר, — מוזט דו דרײַ זאַכֿען האָבען: מוזט דו אין ירושלים זײַן, מוזט דו שפּעקן צו קבלת-שבת פֿאַרן פּותל מערבֿי, און דער עיקר, און דער עיקר מוזט דו אַ יודישע נשמה האָבען.

און וועסטו דו מיך פֿרעגען: וואָס איז אַזוינס? וואָס האָסטו דאָס אַזעלכֿס געזעהן? וואָס האָסטו דו אַזעלכֿס געפֿיהלט? וועל איך דיר ענטפֿערן: איך ווייס אפֿילו נישט. — געזעהן האָב איך, מיט אַנדערע צוגלייך: יודען זענען געשטאַנען, דער שוואַרצער אַטלעס פֿון די פּוילישע יודישע קאַפּאַטעס האָט געפֿינקלט, די פֿינימער זענען פֿלייף געווען, די פֿערד זענען שוואַרץ געווען,

די ווייסען ליילעכער, וואָס אין זיי זענען די תימנער יודען גע-
 ווען איינגעהילט, האָבען קעגענאיבער דעם ליכט געוואָרען אַ
 ווייסען שייך, וואָס האָט דיר הערמאַנט די יודען אין די קיטלען
 צו „פל נדרי“ אום יום-כפור; און הינטער זיי זענען געשטאַנען
 די ווייבער, און די דימענטענע אויערינגלעך האָבען פֿון זייערע
 הויבען אַרויסגעפֿינקעלט קעגענאיבער דעם שעמעריענדיגען ליכט,
 און די בריליאַנטען-ליכט האָט געוואָרען אַ שבת-מלכת-א-חן אי-
 בער זייערע פנימער, און מענער ווי קינדער, ווייבלעך ווי מייד-
 לעך, האָבען אלע מיטגעוונגען דעם „לכה דודי“. און פֿאַמט עס
 איז געווען דער שבת חזון — און דער נגון פֿון דעם „לכה דודי“
 איז געווען דער בעקאַנטער איכה-נגון, אָבער דאָך איז ער נישט
 טרויעריג געווען. ניין, טיעף פֿרעגליך איז ער געווען, נישט פֿון
 דער בעהאַלטענער טרויעריגער פֿרעגלייכקייט פֿון שבת צו שלש-
 סעודות ביים רבינס טיש, ווען דער רבי זאָגט תורה אין דער
 טונקעלקייט, — ניין, מלכות-דינס האָט עס עפּים אין זיך גע-
 האַט, מלכות-דינס — און די שטילע טרויעריגקייט, וואָס איז אין
 מלכות-דינס. עס איז נישט געווען די פֿרעגלייכקייט, וואָס קומט
 פֿון טרויעריגקייט, — ניין, דער מקור איז געווען די שמחה, די
 טרויעריגקייט איז געקומען פֿון דער שמחה. איבעריגענס, איך וועל
 עס דיר נישט אַרויסזאָגען מיט ווערטער, — ניין, — זיי אליין —
 און דו ביזט אַיוד, וועסט דו עס פֿיהלען. עס איז דאָ עפּים
 אַזעלכס, וואָס ליגט צווישען די קאַפּאַטעס, צווישען דעם עולם,
 עס שוועפט אַרום איבער די קעפּ, עס איז אין דיר, אין אַלצדיג
 אַרום, וואָס דו קענסט עס נישט אַנרופֿען מיט קיין נאָמען — נור
 אַ סוד איז עס, וואָס דו ווייסט עס, און איז עס ווער זוכה, וווייס
 ער עס אויף, און מיר ביידע פֿערשטענען זיך מיט'ן וואונק...
 און די ברכה, וואָס די יודען האָבען געמאַכט איבער'ן
 שבת פֿאַר דעם פּותל-מערבי, האָט זיך פֿערשפּרייט איבער גאַנץ
 ירושלים. ירושלים, וואָס האָט זיך געהילט אין דעם טונקעלן
 שליער פֿון נאַכט, האָט געלויבטען אין די שבת-אייל-לעמפלעך,
 וואָס האָבען פֿון אלע פֿענסטער אַרויסגעשיינט. און איבער דיר —
 די ירושלים-נאַכט, דער ירושלים-הימעל, דער שבת-הימעל מיט
 זיינע גרויסע שטערען, איינער און איינער — זענען זיי טיעף אַרײַנג-

געזעצט אין דעם הימעל. און עס דאכט זיך דיר, אז זיי הענגען
דיר זעהר נאָהענט איבער דיין קאָפּ, — דאָ זענען די שטערען
פֿיעל גרעסער און שאַרפֿער, ווי ביי אונז: דאָ הענגען זיי איבער
ירושלים, צו הערען דעם קבלת־שבת, די שבת־ברכה, וואָס איז
געזאָגט געוואָרען ביי דעם פּותל־מערכי, און געהייליגט צו ווערען
דורך דעם.

פֿון אלע וועגען, פֿון אלע שאַגענען קומען יודען צו געהן,
אין שבת־דיגען אָנגעטאָן, און איינער זאָגט צום צווייטען „שבתא
טבָא“. פֿון אלע פֿענסטער הרינגען אַרויס די שבת־אייל־לעמפלעך,
הערט זיך דער „שלום עליכם“, און זומער־לעב איז עס, — און
טרעסט דו: אין אַ ווינקעל פֿאַר אַ הויז־טיר זיצט אַנאַראַבער און
טוט זיך זיין מלאכה אום שבת, פֿיהלסט דו טאַקע, אז דו ביזט
עפּים מעהר פֿון איהם, אז ער האָט נישט זוכה געווען צום שבת,
טאַקע עפּים אַ שפּחהים אַזוהן...

מיט דעם „אשת־חיל“ האָבען אונז די ווייבער אין דער־
היים פּעגריסט. די שטוב איז געווען צוגערוימט, די פעט אויפֿ־
געבעט, דער טיש אָנגעגרייט, און דער שבת איז אין אַלע וויג־
קעלעך געווען. אָבער נישט אונזער שבת פֿון די קליינע פּוילישע
שטעדטלעך, וואו דער בעל־הבית זיצט פֿון אויבען־אָן, די זויב
און די קינדער אַרום: די פנים אין נייע קאַפּאַטעס, און די טעכ־
טער מיט אָפּגעצוואַנגענע קעפלעך; די פּאַרע פֿון דער יויף געהט
אויף איבער־ן טיש, און דער פֿאַטער מיט די פנים קנאַקען אַ מנוחה
ושמחה, אז דיר דאכט זיך, אז דו ביזט אין אַגן־עדן התחתון
פֿערבלאַנזשעט געוואָרען. דאָ ביים פּוכאַרער טיש איז דער שבת
אַ פֿרעמדער, ווי פֿון אַנאַנדער סדור־ל. די ווייבער מיט די קינדער
זיצען אויף דער ערד, דער פֿאַטער נור אליין אויף אַ הויז־ען פּענקיל.
זיי קוקען איהם מיט מורא און פּבּוד אין פנים אַרײַן, און אויפֿ־
טיש גיט מען אַרויף איין מאַכל נאָכ־ן צווייטען: עפּים „רויטס“
און געפֿעפֿערטס, און די אימה איז גרויס פֿאַרן „מרא בעלי“,
פֿאַרן „מרא אבי“, אז זי פֿיהלט זיך, די פּאַטריאַרכלישע אימה,
דורכ־ן גאַנצען טיש. קוים דערלעבט אַפּצוועסען, פּענקענדיג נאָך דער
נאַכט, וואָס איז אין דרויסען. נאָן שפּעטליך האָט שוין געמוזט זיין,
מען האָט שוין געהערט די שאַקאַלען וויינען אויף די קברים הינטער

דער שטאָרט). בין איך אין גאָס אַרויס. אויף דער שוועל פֿון די
טיר האָב איך געטראָפֿען אַ יודינע זיצען. אָן דעם טשעפּיק האָב איך
זי דערקענט, אַז זי איז אַ פּוילישע יודינע. איך ווענד זיך צו איהר:
— גוט שבת, באַפעשי.

— גוט יאָהר. פֿון אונזערע מקומות?

— ווי איהר זעהט!

— און וואָס הערט מען? ווייטער שלעכט! הע!

— אַזוי ווי איהר ווייסט.

— און דו זיצט דיר דאָ, אין דער היים קינדער איבערגעלאָזט...

— וואָס, איז אייך שלעכט אין ירושלים?

— שלעכט? ניין, וואָס קאָן זיין שלעכט? האָסט דו אַ בע?

טריבט האַרץ, געהסט אויף די הייליגע קבֿרים, צום מותל מערבֿי.—

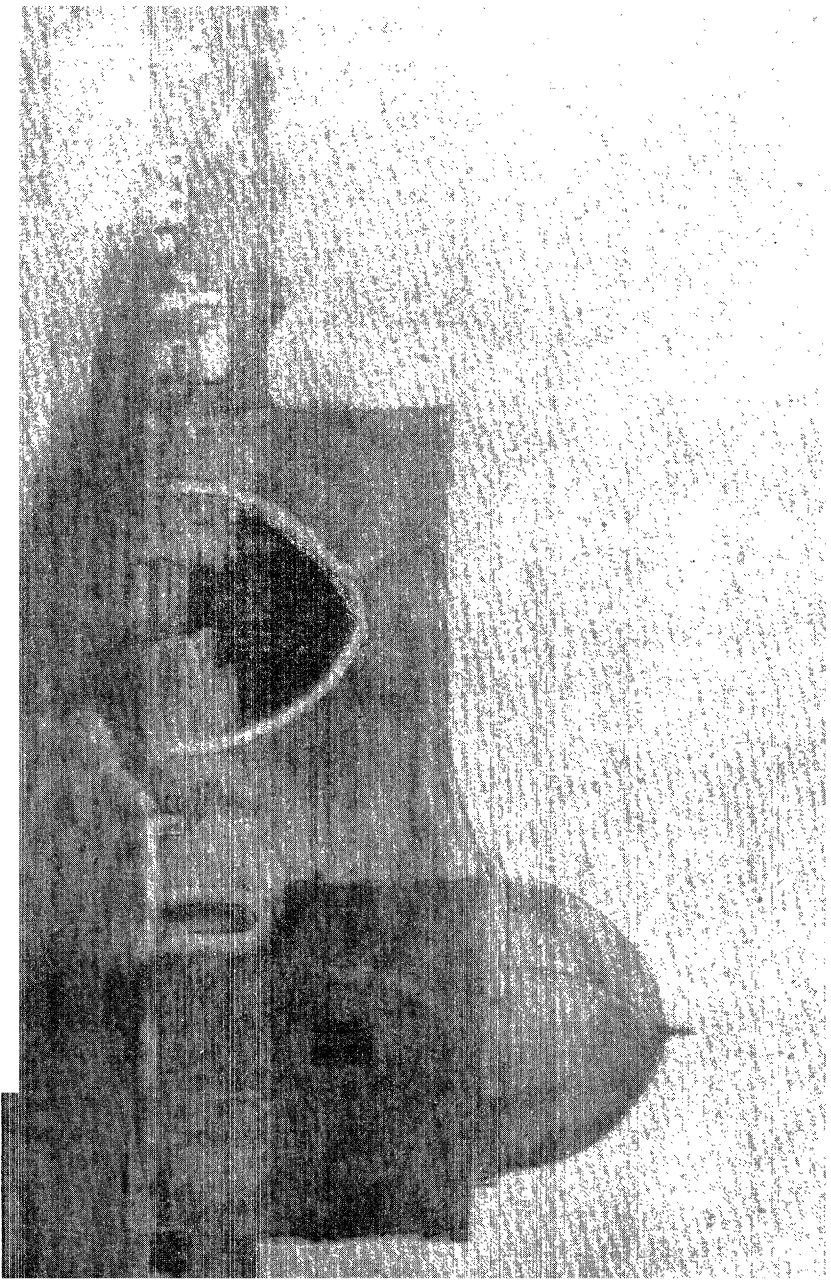
די מאַמע רחל'ס קבֿר אין דער נאָהנט, מילא זי ווייס דאָך, — אָבער

די קינדער אין דערהיים, דאָס האַרץ געהט אויס. —

שוויג, יודינע, שוויג, שבת איז היינט, — און שבת טאָר

מען נישט טרויעריג זיין, און נאָך דערצו אין ירושלים.

צו דער מוטיעֶר רחלם קבר.

לילה סגור לאמא יל

שבת אויף דער נאַכט, ווען די שטערען האָבען אין הימעל גע-
פֿינקעלט, און די אייל-ליכטלעך — אין פֿענסטער, האָט מען די איינזען
געזאָטעלט, און מיר זענען פֿון ירושלים אַרויסגערוסען, אויף דעם
וועג קיין בית-לחם, בכדי מיט די ערשטע שטראָהלען פֿון מאָרגען
צו דער מאַמע רחלים קבר צו קומען.

צום ערשטען מאל רייט איף אויף דעם וועג, דאָך זענען
מיר די פֿעלדער און טאָלען אַרום נישט פֿרעמד; נישט פֿרעמד די
איילבירטען-בוימלעך, נישט פֿרעמד דער הימעל איבער מיין קאָפּ,
נישט פֿרעמד דער וועג, וואָס לויבט פֿאַר מיר.

דאָס איז דאָך דער וועג קיין בית-לחם, וואָס אויף איהם
האָט יעקב, אונזער פֿאָטער יעקב, אונזער מאַמע רחל בעגראָבען, בדרך
— אויפֿ'ן וועג, בעוד כּברת ארץ—אז עם איז נאָך געווען אַ תּחום—
שבת, לבוא אֶפְרָתָה, — מיינט מען בית-לחם. און זעהסט דו נישט
די יודינע אין די שבת־דיגע קליידער, מיט דער גרויסער שבת-
הויב אויפֿ'ן קאָפּ? — דאָס איז דאָך די מאַמע רחל, וואָס איז
פֿון איהר קבר אויפֿגעשטאַנען און קוקט נאָך די אַרויסגעטריבענע
יודען, און הויבט די הענט אויף צום רבּונו של עולם.

און זי איז אַ גרויסע חשובּה ביים רבּונו של עולם. און
קינער איז נישט אזוי גערעכט קענען רבּונו של עולם, ווי אונזער
מוטער רחל. און געדענקסט דו נישט דעם גרויסען זכּוּחַ, וואָס
זי האָט געהאַט מיט'ן רבּונו של עולם אין דער נאַכט פֿון חורבן
בית-המקדש, ווען גאָט האָט ירמיהו געשיקט די אַבּוֹת אויפֿצו-
וועקען?... זעהסט דאָרט דעם שוואַרצען פֿלעק צווישען די איילבירטען—
בוימער, — דאָס איז דאָך ירמיהו הנביא, וואָס געהט אויפֿ'ן וועג
קיין בית-לחם... און די אַבּוֹת האָבען גאַרנישט געהאָלפֿען... אין
דעם איז אָנגעקומען רחל, אונזער מוטער רחל, און געשמעלט זיך
פֿאַר גאָט, און האָט געזאָגט: „רבּונו של עולם, דו ווייסט, אז דיין

קנעכט יעקב האט מיך זעהר ליעב געהאט און האט פיי מיין פאטער פאר מיר געדיענט זיבען יאהר. און אז די זיבען יאהר זענען אויסגעגאנגען, און עס איז געקומען די צייט פון דער חתונה, האב איך געהערט, אז מיין פאטער וויל מיך צו איהם נישט געבען, נאר מיין שוועסטער לאה. האב איך דאס מיין מאן יעקב געזאגט און האב מיט איהם א סימן געמאכט, כדי מיין פאטער זאל נישט קענען פערבייטען. דערנאך האב איך חרטה געהאט און האב זיך דערבארימט איבער מיין שוועסטער, לאה, זי זאל נישט פערשעמט ווערען, און האב זי אויסגעלערנט די סימנים, וואס יעקב האט מיר איבערגעגענט, כדי יעקב זאל נישט וויסען, אז זי איז לאה. און איך האב פאר איהר גערעדט, כדי יעקב זאל נישט דערקענען איהר קול, און איך האב זיך אן איהר נישט מתקנא געווען... און היינט זעה, רבנו של עולם, איך בין א מענטש פון בלוט און פלייש, פון ערד און אש און האב נישט מקנא געווען, — דו ביזט אנאל קנא אויף ישראל, וואס האבען געדיענט עבֹד־זרהים? וואס האט דיר געשאדט דער בילד, וואס האט קיין ממשות נישט, אז דו האסט מחמת דעם פערטריבען מיינע קינדער, און די פיינה האבען מיט זיי געטאן דאס, וואס זיי האבען געוואלט?" —

איז, האמלעט, פייסט, — וואס איז אייעו געשריי קעגען די פראסטע פֿערוואנדעטע ווערטער פון א יודישער מוטער? און די פֿעלדער דארט הילען זיך אין די נעפלען און ווערען פֿערשוואנדען ביים הימעל-ראנד, און דער הימעל הענגט איבער מיין קאפּ— שטערן און שטערן — און דער איילבירט-בוימעל שטעהט אליין אין מיטען פֿעלד און דאווענט ביחידות. איהר, אין טוי פֿערטוקטע פֿעלדער אין די טונקעלע נעכט, דערצעהלט מיר, — בוימעל, דו בוימעל, וואס דו שטעהסט אליין אין פֿעלד, איך וויל מיך אונטער דיר זעצען, און זאלען דייע רוי־שענדיגע בלעטער מיר דערצעהלען פֿון די צייטען, פֿון די זאכען, וואס האבען זיך אמאל דא אויף דעם וועג אָבגעטאָן... אמאל, — ווען ארץ-ישראל איז א לאנד געווען, ווען יודען זענען א פֿאלק געווען.

און דער אראפער, דער אייזעל-טרייבער, יאָגט מיין אייזעל אונטער, און זינגט א ליעד דערצו.

שווייג, אראַפישער קנעכט, שווייג, און לאָז דיין בענקע=
דיגער מאַנאַטאַנער נגון מיין חלום=געזאָנג נישט שטערען... און
זעהסט נישט דאָרט דעם שוואַרצען פֿלעק צווישען די איילפֿירמען=
בויםלעך זיך בעהאַלטען? — אַ מענש איז דאָס. קוק זיין פנים אָן,
ווען ער דערהויבט עס קעגען די שטערען. זעה, ווי בלייך זיין שטערן
קרוינט זיך איבער זיין פנים. זילבער-ווייס איז זיין פאָרד און לייכט זיך
אַנטקעגען דעם שטערן-ליכט. און זיין גאַנצער מלכות-דיגער פנים
לייכט און שטערן-ליכט, — און ווייסטו נישט, ווער דאָס איז?
זעה, וואָס האָט ער אין זיין רענציל? אַ קריגעל אייל האָט ער דאָרט
בעהאַלטען. אַ גאָלדענע שפּיז, אַ שוַפֿר האָט ער דאָרט בעהאַלטען.
— וואוּהין געהסטו, אַלטער, מיט דיין קריגעל אייל, מיט
דיין גאָלדענער שפּיז, מיט דיין שוַפֿר?

— איך געה אַ קעניג קרוינען, אַ קעניג קרוינען איבער ישראל.

— ווער איז דיין קעניג, אַלטער, וואָס דו געהסט איבער ישראל

קרוינען, אין דער טונקלער נאַכט, בעהאַלטען און אַליין?

— נישט העכער איז ער מיט זיין הויף פֿון דעם גאַנצען
פֿאָלק, — אַ יונגעל איז ער, אַ קליינער יונגעל, פֿון דעם הויז ישי׳ים;
שוואַרץ גענרויזעלט זענען זיינע האָר, שוואַרץ פלישטשען זיינע
אויגען, און ער פּאַשעט די שאַף. — און דאָרטען אין פֿעלד
שטעהט גבעת-שאול, און אַ פֿאָלק מיט אַ קעניג רודה אויף איהר
אַנטלאָפֿען פֿון אַ מלחמה, האַלב טויט און פֿון גאָטס גייסט פֿער=
לאָזט.

גאָטס שכינה האָט דער נביא אַראָפּגענומען פֿון פּאַרג און
טראָגט עס אין דער פֿאַלע פֿון זיין קלייד קיין בית-לחם, — לאָזען
עס רוהען אויף אַ קעפּיל פֿון אַ יונגעל, וואָס האָט שוואַרצע אויגען
און שוואַרצע האָר, און פּאַשעט שאַף.

הע, בית-לחם, בלאָז אין שוַפֿרות, זעץ זיך ביים ישטאָדט=
טויער אויס! אַ נביא קומט אין דינע טויערן אַ קעניג פֿון דינע
יונגלעך צו זאָלפֿען איבער דעם הויז-געזינד ישראל!

הע, שווייג, שווייג, דו אַראַפישער קנעכט, מיט דיין לאַנג-
הייליגען, מאַנאַטאַנעם נגון, און מיש מור נישט מינע געדאַנקען
אויס! מור זענען דאָך אויפֿ'ן וועג קיין בית-לחם! יעדער שטייג=

דעל וועט דיר עדות זאָגען, ווער איך בין און פֿון וואָנען איך קום אַרויס.

אַ קעניגס אַ קינד ציהט פֿון זיין געפֿאַנגשאַפֿט צו זיין מיר-טערס קבֿר, די פֿעלדער פֿון בית-לחם וועלען עס דיר עדות זאָגען, יעדער בוימעל, יעדער קוואַלעכיל. זעה, די יונגלעך פֿון בית-לחם זענען דיר צו געטער געוואָרען.

נאָר מיר זענען שוין ביים קבֿר רחל. נאָר אַ תּחום-שבת פֿון בית-לחם.

קליין און צנועהדיג איז די שולעכיל, וואָס מאַנטעפֿיאָרע האָט אויפֿגעשטעלט אויף אונזער מוטערס קבֿר; מיט אַ רונדיגען קופּעל פֿון אויבען שטעהט זי אין שפיץ פֿון אַ בית-הקבֿרות. די אַיזערנע מיד עפֿענט זיך, און מיר קומען אין שולעכיל אַרײַן. זעה, יעדעס קינד האָט זיינעם אַ פּרוּכטֿייל געבראַכט, יעדע צדה, יעדע קהלה, יעדע חברה אין אַרץ-ישׂראל און אין די גלות-לענדער האָבען דער מאַמען אַ פּרוּכטֿייל געשאַנקען... זענען די ווענט פֿון דעם קליינעם שולעכיל פּעהאַנגען מיט אַטלעסנע, סאַמעטענע פּרוּכטֿער, און פֿון די ווענט לעזט דאָ אַראָב: זאַני — און איך האָב נישט אַזוי געטאָן — און ליכטיג איז אין דער מאַמעס שולעכיל. יעדע יודינע אין אַרץ-ישׂראל, פֿאַר ליכט-בענשען, שענקט אַ ליכטעל אין איהר שולעכיל אַרײַן. הענגען די אייל-לעמפלעך און ברענען זיך טאָג אַזוי נאַכט אין מיטען די פּרוּכטֿער, און ליכטיג שטראַהלט אַרויס דער קבֿר.

הויף און רונדיג איז דער שטיין, וואָס אונזער פֿאַטער יעקבֿ האָט אויפֿגעשטעלט אויף רחל'ס קבֿר, און זעהט אויס ווי אַנאָיס-געהאַקטע מיטה. און זעה די נשמות, וואָס שוועבען אַרום דעם שטיין. יעדעס קינד, וואָס איז דאָ געווען, האָט זיין נאָמען אויסגעקריצט אויפֿן שטיין, האָט זיין קוויטעל אין די שפּאַרעס און די לעכער אַרײַנגעשטעקט, און פּעהאַנגען איז דער שטיין מיט די נשמות-געמען. און שפּיל און קיהל איז דאָרט אין שולעכיל געווען, מען האָט געהערט דעם צאַנקען פֿון די אייל-לעמפלעך און דעם עטעמען פֿון די נשמות.

און יעדע נאַכט, פּונקט צוועלף אַ זייגער, שטעהט די מאַמע רחל אויף פֿון איהר קבֿר, אין איהרע תּכּריכּים, אין איהר שבת-

דיגער הויב, און געהט ארויס אויפ'ן וועג פֿון בית-לחם און זעהט
די צרות, וואָס נבֿוורדן טוט אָן די יודען, ווי ער טרייבט זיי אין גלות
אריין, און זי הויבט אויף די הענד צום הימעל. —

— ווי שפעט איז איצט? — — אפשר — —

— גומען אָבענד, מיין קינד. פֿון וואַנען קומסט דו אַהער?
איך קוק מיך אום, און פֿאַח מיר שמעסט אַ יודינע — אַ
מלכות. אַ קעניגנס אַ שטערן שיינט אַרויס פֿון דער טיעפֿער שפי-
צען-הויב, אין די פֿאַלדען פֿון איהר שוואַרץ-זיידענעם קלייד ליגט
דער סוד פֿון דער נאַכט, און איהרע הענד זענען אויפֿגעהויבען,
מיך צו בענשען...

שרעקט אייך נישט: עס איז נישט געווען די מאַמע רחל. עס
איז געווען די לאַוויטשער רביצין, וואָס זיצט דאָרט אין דער מאַמע
רחלים שולעכיל און איז דאָרט די שמשטע, ציגנט איהר די אייל-
לעמפלעך אָן יעדען פֿריה-מאַרנען און יעדען פֿאַר-נאַכט, הענגט
איהר די פֿרוכטילעך אויס יעדען פֿריה-מאַרנען און יעדען פֿאַר-
נאַכט.

זי נעהמט אַ סדור און גיט מיר אין האַנד אריין.
— נאָ, זאָג תהלים.

חזר בן ירושלים.

ערשטער געזאנג.

(די כשרים ארום ירושלים מויערן. — ירמיהו'ס געוויין דאָזט ניט ירושלים חרוב מאַכען. — די מלאכים ברעכען די מויערן איין. — דער בית המקדש ברענט. — די לויים מיט זייער געזאנג. — די וועב-מיידלעך מיט זייער פרוכתיץ. — דער אוצר פון די איילען אין בית-המקדש. — די שמידע תפילות. — די זון וויל נישט איבער דער וועלט שיינען.)

צעטרעמען און אויסגעראַט ליגט יהודה צו נבוכדנצר'ס פיס. שוין ציינגעזאמעלט דעם גאַנצען כשרים-חיל ארום ירושלים מויערן האָט דער פריינד. אַלע וועגען אָבגע-שניטען, אַלע קוואַלען, וואָס פליסען קיין ירושלים, פער-שמאַפּט. האַרט ביז צו די מויערן געהען די כשרים צו-שוין ווייזט זיך קעגען זיי קיין העלד ניט מעהר, קיין פּייל, קיין שפּיז פון ירושלים זייט ווערט נישט געוואָרפען צו זיי—און ירושלים נעהמט ער דאָך ניט ציין. עם האָבען צייט די כשרים-העלדען צו לאַקען זייערע פערד, זאָפען זיך די האָר אין די אייל-געשירען און קנייפען און קאַר-בען זייערע לאַקען. עם פיטערען זיך רוהיג נעבען זיי זייערע געפּוצטע פערד. די שקלאַפּען פלעכמען די צעפּ אין די פערדס עקען. דער פיינד נעהמט ירושלים נישט ציין. יעדעס מאָל, ווען נבוכדנצר קומט צו ירושלים צו פּערהוילען ווערט זי פון זיינע אויגען. עם פּערהווינדט דער וועג, און אַוועקגעוואָרפען ווערט ער פון ירושלים מויערן

אויף מיילען ווייט. עס פאלען די שפיוען אויף זיינע אייגענע
חירות צו. צי ווי מיט אשור שפיעלט יהוה מיט איהם
א שפיעל? א, עס צימערט דער פינד.

און דאך אויף דער צווייטער זייט מויער—אויסגע—
שטארבען ליגט ירושלים. ווי ארויסגעוואָרפענע שמאמעס,
וואַלגערען זיך איבער די ווייסע גאסען אַרום די שענסמע
ווייס—לייכטערע לייבער פון ירושלים טעכטער. קיין
פיינדס שווערד האָט זיי נאָך נישט אָנגעריהרט, דאָס זענען
זיי אזוי דורך דעם הונגער פון זייערע פאַלאַצען געוואָרפען
געוואָרען. עס ברענט די זון איבער זייערע נאַקטמע קער—
פערס, און זיי פיהלען די לייכט נישט מעהר. אויסגעטרי—
קענט, געלעכצט נאָכין טרונק, איז זייער בלוט פערשלאָ—
פען אין זיי. די ליפען, ווי פערברענטע רויזען פון זומער—
היצען—איינגעשרומפען.

עס בעוועגט מיילמאָס די פער/חלש'מע פרוי מיט
איהר האַנד און זוכט נעפען זיך איהר איינציג קינד, וואָס
ווי אין חלום שוועבט זיין געשמאַלט פאַר איהר. מייל
קינדער מתים האָבען זיי ליגען נעפען זיך; מייל קינדער,
קריכענדיג אויף אַלע פיער, נויגען זייערע פערלעכצמע
מיילעכלעך, זוכען פערשמאַכט, ווי אין קראַנקהייט, נאָך
דער מומערס נאַהרונג. געפינט די אויסגעדאַרטע ברוסט,
וואָס ווי אַפערטריקענטע פרוכט, נאָגט דאָס קינד פון
איהר היילע לופט אין זיך אַריין. שוואַך ווערט די מיי—
לעכיל פון קינד, רוהיג געהט אויס די קליינע הערציל
אין דער מומערס אַרעם. ווי דורך אַשלייער פיהלעט די
פער/חלש'מע מומער די שטילע גסיסה פון איהר קינד,
און זי צאָפעלט אויף צום לעצטען מאָר און טראַגט איהר

פערטריקענטע צונג אין דעם שטארבענדען קינדס מיילע-
ביל אריין.

פון הונגער קראנקע, טרעמען זייערע מענער, פער-
לומ'ס צווישען די ווייס-לויכטענדע לייבער ארום. זיי
הערען דעם פערשלעפענעם ברומען פון די בלאה-פערברענטע
ליפען פון זייער ווייב און קינד, און פיהלען נישט מעהר.
משוגע זענען מייל פון זיי און רייסען די טויטע קינדער
פון זייערע ווייבער אוועק, שפאלמען מיט זייערע נעגעל
די ברוסט-קוואלען אויף און טרינקען זיך מיט בלוט אן,
און בעשמירט דעם פנים און די הענד מיט בלוט, געהען
זיי צווישען די לעבעדיגע ארום.

שווייגענדיג רוקט די נאכט צו, ווי אשווארצע חופה
איבער א טויטער בלה. עם היצען זיך די גאסען אין
שאטענס אריין. און אויף אלע פיער הויבען קראנקע אן
פון זייערע לעבער ארויסצוקריכען. צי זענען עם יונגע, צי
זענען עם אלטע? אלע זעהען זיי אויס גלייך. נויגען זייע-
רע מיילער צו דרייערד צו, לעקען מיט זייערע צונגען,
זיילען פון דער ערד אוועקרויבען דעם טוי, וואס די נאכט
הויכט אן אויף איהר. אבער מיט שטויב דעקען זיך זיי-
ערע מיילער צו. מרוקען זענען די נעכט און לעגען זיך
שווער, ווי א גוף פון א בר-מגן, איבער דער ערד. אונגע-
פילט מיט טויט איו די לופט, די נשמה ווערט געבונדען
אין דעם גוף אין אזא נאכט, און פער'הלשט, מיט בענ-
קענדיגע בליקען קוקט ישראל, ווי נאך אישועה אויס, נאך
דעם פיינד.

אבער דער פיינד קאן ירושלים נישט נעהמען. נאך
שמעהט אויפ'ן הר הבית ביים מזבח דער בהן אין זיין
ווייסען געוואנד און בלענגט דעם קרבן צו גאט אין דער

צייט. פערשוואַכט ווערט ער פון דעם גערוך פון פלייש, וואָס ברענט זיך אויפ'ן מזבח פאר איהם. דער וויין געהט אין זיינע פערטריקענטע געדערם אַרײַן, און שיכור און קראַנק פון דעם גערוך פון וויין און פלייש, וואָס זיינע הויילע געדערם ווערען אָנגעבלאָזען מיט איהם, שלעפט ער זיין קראַנקען גוף פון מזבח אַוועק, אויף אלע פיער קריכט ער פון דער עזרה אַרויס, נויגט זיין קאָפּ צו דער וואַנט צו און ער הויכט זיין נשמה אויס, מיט דעם פער-חלשימען שמייכלעך אויף זיינע ליפען, אַז ער האָט מיט זיין נבלה די עזרה נישט טמא געמאַכט.

נור נישט איבער דעם קרבן, וואָס דער כהן ברענגט צו גאָט, קאָן ירושלים נישט פאַלען. פערזינדיגט האָט זיך ישראל, און גאָט איז אַוועק פון איהם. פון מצרים האָט ער איהם אַרויסגענומען, אין דעם לאַנד, וואָס צו זיינע עלטערן צוגעוואָגט, האָט ער איהם אַריינגעפראַכט. משה'ן האָט ער געשיקט צו זיי, אַ תורה זיי געגעבען, געמיינט, זיי וועלען זיין די לעהרער פון דער וועלט, זיינע געזעצען די פעלקער לעהרנען, דערצעהלען, ווער יהוה איז. דורך דורות, דורות האָט ער זיי נביאים געשיקט און אָנגעוואָגט: „זייט די וועלט, זייט די ליכט, נישט קיין אַקס, נישט קיין קאלב וויל איך פון אַיך, נישט קיין געשריי, נישט קיין געבעט. דעם שוואַכען העלפט, דעם אַרימאָן און פאַר די יתומים מיט די אלמנות נעהמט אַיך אָן.“ הינטער יעדען בוים זיך געצען געשמעלט און פון אונטערדיגע פעלקער זיך מדות געלערנט. אַ, עס האָט אויפגעברענט דער צאָרן אין יהוה'ן אויף זיין אוידערוועהלטען פאַלק.

געציימערט האָבען די יסודות פון דער ערד, געדו-נערט דער הימער, און דער ים איז ווי אַ מויער געבלי-

בען שטעהן. די שטערען און די זון האָבען זיך אין זיי
 לעכער בעהאַלטען, ניט געוואָלט געהן זייער שליחות אויס=
 פיהרען און שיינען איבער דער וועלט, ווען יהוה האָט גע=
 שוואַרען ירושלים אונטערצוברענגען, דעם בית-המקדש צו
 פערברענען. מיט אַייערנע ריטער האָבען זיי די מלאכים
 פון זייערע בעהעלטענישען אַרויסגעשמיצט און מיט גע=
 וואָלד זיי גענויט איבער דער וועלט לויכטען צו געהן.
 אָבערצוגען האָט דאָן גאָט פון דער ערד, וואו מענשען
 האָבען איהם געשאַפען אַ היים, אין די הימלען איז ער
 אַוועק, צוריק געלאָזען האָט ער זי אַליין, פערשלאָסען די
 הימלען איבער איהר, דעם שער הרחמים צוגעמאַכט און
 בעשוואַרען האָט ער, פאַר איהם ניט צו ברענגען קיין
 געבעט און קיין געוויין. מלאכים מיט פייערדיגע ריטער
 האָט ער ביים שער הרחמים אַוועקגעשמיצט—אָבצורייבען
 די תפילות, וואָס דרינגען פון דער וועלט אַרויף צו זיי.
 אזוי צוריקגעצויגען האָט זיך גאָט, איבערגעלאָזט די וועלט
 צו איהר מזל אַליין. אַ, פינסטערע פחות, געהט פון אַייערע
 בעהאַלטענע לעכער אַרויס און פיהרט אויס אַייערע מעשים!
 עס פרעסט שוין דער שטאַרקער דעם שוואַכען, און קיין
 גערעכטיגקייט איז נישטאָ מעהר. עס רייסען די בליהמען
 איינע פון דער צווייטער דעם זונען-שמראַהל אַרויס. די
 וואַרצלען אין דרייערד קריגען זיך צווישען זיך און גנבן
 איינער דעם אַנדערן דעם חיות אָב. אַ, דער ווערימעל,
 אויף גאָטס חסד ביז אַהער געשיצט, צו שפייז דעם שטאַר=
 קען איז ער געוואַרען, און גאַנצע מינים בעשעפענישען
 געהען שוין אונטער אונטער דער זון. אַ, עס נויגט איהר
 שוואַך קעפיל די אַרימע גרעויל צו דער זון צו און פרעגט
 אויף גאָט. די קריינע פעלד-פויגערע, איבערגעלאָזט אין

נעץ אליין, קלאפט מיט איהרע יונגע פלינגלען, פישטשעט מיט איהר שנאָבעל, און איהרע אויגעלעך קוקען מיט אַנגסט דעם טויט אַקעגען—זוכענדיג גאָט. נור פּערשלאָג= סען האָט גאָט זיינע הימלען איבער דער וועלט און אי= בערגעלאָזט זי צו איהר מול אליין.

נור ווי אַ שפּיז שמעכט דעם פּערשלאָסענעם הימעל אַנאיינוואַמער געוויין און קרעכצען, ווי אַ שרייען פון אַ קינד, קלאַפען אויפֿן שער הרחמים אָן און דרינגען דאָך פאַר צו גאָט—עס איז ירמיהו הנביא'ס געבעט, וואָס שפּאַרט אַזוי אין די הימלען אָן. אַיינגעהילט אין זיין ווייסען גע= וואַנד, דרעהט זיך דער מאַן פון פּיין צווישען די לעבעדיגע מתים אַרום. אין גרוב האָבען זיי איהם געהאַט אַראָפּגע= וואָרפען, געוואָרפען שטיינער אויף איהם, ווען ער האָט זיי אָן זייער שלעכטס דערמאָנט. יעצט, ווי אַ שאַטען, דרעהט ער זיך צווישען זיי אַרום, און ווי דער רוף פון אַ קינד וועקט די גוסס'דיגע מוטער פון טויט צוריק—אַזוי לאָזען ירמיהו'ס קרעכצען ירושלים נישט שטאַרבען. אַיינ= געוואַפט אין יעדען זיין טראָפען בלוט די לייך פון זיין פּאַלק, דריקט ער צו זיין פּערדאָרטער ברוסט די קאַל= טע קערפּערס פון די טויטע קינדער צו. און ווי אַ פּער= וואַנדעטע חיה שרייט ער אויף מיט פּערבלומיגטע אויגען און רופט צום הימעל צו: „גאָט, זעה די שאַנד, זעה!“ אין די ווינקעלעך בעהאַלט ער זיך, זיצט דאָרט אָב טאָג און נאַכט, ווי אַ משוגענער קוקט ער אַרום זיך שמום און רעדט צו זיך אליין. גאָט קוקט דאָך אין זיין האַרץ אַריין און ער ווייס ירמיהו'ס לייך. אַיינוואַס שלייכט זיך זיין גע= בעט אין דער בלייענער לופט אַריין, שלאָגט זיך אַדורך דעם וועג אין פּערוואַלקענטען הימעל. עס טרעטען צוריק

פאר ירמיהו'ס געשריי די שטרענגע מלאכים מיט זייערע
רייטער אין די הענד פון שער-הרחמים אָב, פערציטערט
ווערען זיי, און ווי אַשטורם-ווינט יאָגט זיי ירמיהו'ס גע-
בעט פון פערשלאַסענעם מויער אָב. און עס ברעכט זיך
אין דעם פערשלאַסענעם הימעל אַרײַן און טרעט פאַר
גאָט פאַר—און לאָזט ירושלים נישט שטאַרבען.

אַבער עס בענקט דער חולה נאָכץ מױט, און פון
גסיטה-בעט גענאַרט מען דאָס וויינענדיגע קינד אָב, עס
זאָל לאָזען די מוטער שטאַרבען רוהיג. אזוי האָט גאָט
ירמיהו'ן פון ירושלים אַרויסגענאַרט. געזאָגט האָט ער
איהם: „נאָך ענתות געה און קויף דיר דאָרט אַ פעלד ביי
דיין פעטער אָב. און זען דיך רוהיג אויף דעם לאַנד—
נאָך וועט דער פיינד ירושלים נישט געהמען—און רוהיג
קאָנט איהר בלייבען דאָ נאָך אויפ'ן אָרט.“

און ווי ירמיהו האָט נור געטרייסט די מויערן פון
ירושלים פערלאָזט, זענען פיער מלאכים פון הימעל
אַראַבגענידערט און האָבען זיך אויף די מויערן פון
ירושלים געשטעלט, אָנגענומען ביי די ווענט און צעבראָ-
כען זיי. נישט נבוכדנצר, נישט נבוזרדן האָבען די היילי-
גע שטאָרט אַיינגענומען, נור ווי משה דורך גאָט'ס קוש
געשטאַרבען—האָט יהוה אַליין זיין שטאָרט צעבראַכען.
אין אַנאַיינגענומענער שטאָרט איז געקומען דער פיינד.
אויף מױטע ווייבער האָט ער געטראָטען. די קינדער צו-
זאַמענגענומען און פאַר די פער'חלשיטע אויגען פון זייע-
רע געבונדענע פאָטערס געשאַכטען. גערונען האָט דעם
פאָטערס בלוט מיט די קינדערס אינאיינעם אויסגעמישט
און צוזאַמען צונויפגעקאַכט האָט זיך די בלוט.

געקומען זענען די פיער מלאכים, פיער פאַקעלן אין

האנדר געהאלטען, ביי די פיער ווינקלען פון בית-המקדש
זיך אוועקגעשמעלט און גאָטס הויז אונטערגעצונדען.

געשמאנען זענען די כהנים ביי זייער עבודה און
האָבען דעם קרבן אויפן מזבח געבראַכט, און די לויים
מיט זייערע האַרפען האָבען פאַר גאָט אַליעד געזונגען.
דערזעהן האָבען זיי דעם פייער פון דער-ווייטער, ווי ער
האָט אַרומגעכאַפט די פיער ווענט פון מקדש, זייער אַרט
האָבען זיי נישט פערלאָזט און ווייטער זייער עבודה גע-
טאָן. שוין כאַפט דער פייער די עזרה אָן, די פּימפּסען-
האַלץ צווישען די מעשענע זיילען קנאַקט, און עס רוי-
טעלט זיך די פּלאַם אין זיבען-פאַרביגען קאָליר,--רוהיג
שמעהען זיי ווייטער ביי זייער דיענסט, און העכער שאַלט
די ליעד פון די לויים. עס בריהט דער מאַרמאָר אונט-
טער זייערע פיס, די גאָלד טוקט זיך אין פּלאַם, און זיי
פיהלען נישט קיין לייד; דער פייער כאַפט דעם פּרוכת
אָן, צינדט זייער ווייסען געוואַנד אונטער, שוין ברענען די
פידלען אין זייערע הענד, עס קנאַקען די סטרונגעס, און
עס ברומען די האַרפען זייער לעצטען געזאַנג, און העכער
שאַלט די ליעד פון די לויים. עס כאַפט דער פייער
דעם געזאַנג און ברענט עס אונטער אין זיין פּלאַם, און
עס טריפען דערפון טראָפענס בלוט אין פייער אַרײַן. הויך
וואַרפען די כהנים די שליסלען פון בית-המקדש צום הי-
מעל אַרויף, עס כאַפען זיי מלאכים פון פייער אונטער
און טראָגען זיי צום הימעל צוריק. און זיי געהען, די
כהנים, צו זייער עבודה צוריק און, ווי זייער קרבן, ווע-
רען זיי פערברענט פאַר גאָט. עס קומען צו געהן די וועב-
מידלעך, די מעכטער פון די כהנים און לויים, געהאַט
האָבען זיי אין אַווינקעל פון בית-המקדש זייערע וועב-

שטולען שמעהן, וואָס געשמריקט האָבען זיי מיט גאָלד-
 דענע פעדים אויף פּורפּור-שמאַץ די פּרוכטער פּאַרן
 בית-המקדש. געהאַלטען האָבען זיי אין דער האַנד זייער
 שטיקעריי. געהילט האָבען זיי זייערע יונגע לייבער מיט
 די האַלב-געוועבטע פּרוכטער פּון פּורפּור-שמאַץ און
 גאָלדענע פעדים, און ווי די לויים מיט זייער ליעד, ווע-
 רען זיי מיט זייערע שטיקערייען אין דעם בית-המקדש-
 פייער פּערברענט. עס שיסט דער פייער זיין פּריידען-
 געשריי, — צי איבער דעם פּרישען מיידעל-לייב, צי איבער
 דעם גאָלד און פּורפּור-געוועב, ברומט ער זיין פּריידען-
 געזאַנגע עס פּאַלען די ריזען, די יסודות פּון דער וועלט,
 די קופּערנע זיילען פּון בית-המקדש, ווי געמליכע הרוגים
 לעגען זיי זיך אין פייער. עס רוימעלט זיך זייער גלאַנץ
 ווי מיט בלוט בעגאַסען. און עס איז, ווי נישט ערדישער
 שטאַץ וואָרט אין פייער פּערצעהרט געוואָרען, נור שטי-
 קער הימעל-וואָלקען טוקען זיך אין לעצטען רויטליכען
 זונען-ליכט. קלאָר איז מיט אַמאָל געוואָרען די ליכט, און
 פּון דער לאַזער-שיין, וואָס מיט איהר בעשיינט די זון דעם הימעל
 אין מיטאַג-שעה, איז דער פייער בעהעלט געוואָרען, ווי
 אַריינגעגאַסען וואָלמען זיך קוואַלען לבנה-ליכט אין דעם
 ים זונען-שיין — אַזוי לויכט זיך ליכט אַדורך ליכט. און
 אַגערדיך האָט זיך איבער דער וועלט פּערשפּרייט, ווי דער
 ריח פּון גן-עדן וואָלט אויף דר'ערד אַראָפּגענידערט. דאָס
 האָט דער פייער דערגרייכט צו די אוצרות איילען, וואָס
 זענען אין אַווינקעל פּון בית-המקדש בעהאַלטען געווען
 פּון דור המלכים-צייטען. יעדער פּהן-גדול האָט געהאַט
 זיין אייל-געשמעלט איז געוואָרען דער ריח נאָך דעם
 פּהנים גוסט, לויט זיין יחוס און לויט זיין איידעלקייט.

איבערגעגעבען איז געוואָרען דער סוד פון די איילען—
 רייבען די געווירצען, די געבליהטען און די קריימעכע-
 צער—פון דור צו דור, צו שטעלען דעם גערוך לויט דעם
 משפחה-ריח. וואָרום יעדע איידעלע משפחה אין ירושלים
 האָט איהרע אייגענע איילען געהאַט, און נאָך דעם ריח
 פון דעם לייב האָט מען דעם יחוס דערקענט. פיעל איי-
 לען זענען דאָרט געווען, וואָס ווען מען האָט זייער ריח
 דערשפירט, האָט מען צו זינדיגען אויפגעהערט און אַנ-
 איידעלקייט איז אַריין אין האַרץ, און בעסער איז געוואָ-
 רען דער מענש. נור איין אייל איז דאָרט געווען, פון יע-
 נעם קריגעל, וואָס שמואל הנביא האָט דערפון דוד המלך גע-
 זאָלט. יעדען יודישען קעניג האָט מען מיט אַטראָפּען
 פון דעם קריגעל געזאָלט, און קוים האָט ער דערפיהלט
 זיין גערוך, האָט די שכינה גערוהט אויף איהם, און ער
 האָט געוואוסט, ווער עס איז גערעכט, און ווער אונגע-
 רעכט. דעם קריגעל האָט אַ מלאַך פון בית-המקדש צו-
 גענומען און פאַרין מלך המשיח אויפגעוואָהרט.

אויפגעגאַנגען זענען די אַלע איילען אין פּלאַם פון
 בית-המקדש, און צעטראָגען זייער ריח האָט דער ווינט
 איבער דער גאַנצער געגענד אַרום. און וואו עס איז נור
 געווען אַשוואַכער אויף צוויי טויזענד מייל, אַז ער האָט
 דעם גערוך דערפיהלט, איז ער באַלד גענוען געוואָרען.
 און וואו עס איז נור געוועזען איינער, וואָס האָט בדעה צו זינדי-
 גען געהאַט, אַז ער האָט נור דעם ריח דערפיהלט, איז אין
 איהם אַנאייידעלקייט אַריין—גוט געוואָרען און תשובה געמאַן.
 פון דעם פייער האָבען זיך יונגע ווייסע מלאכים גע-
 טראָגען, מהנות, מהנות, ווי די שויבען זענען זיי פון דעם
 פייער געשטיגען און זענען אין די וואַלקען אַריין און פער-

לזירען געוואָרען אין דער מיטעפּקייט פון הימעל. עס זע-
 נען דאָס געווען די סודות פון קדשי-קדשים, וואָס האָבען
 זיך מיט גאָט אויפגעהאַלטען. יעדע שטילע תּפּילה, יע-
 דער שטילער נדר, בעהאַלטענער קינדער-געוויין און שמו-
 מע לייד, וואָס קיין מענש זעהט זיי נישט, נור גאָט אַליין
 ווייס דערפּון. — האָט ער זיך זיי ווי אַמייערע פּערי-שנור צו-
 נויפגעקליבען און אין זיין קדשי-קדשים אויפגעוואָהרט. אַלע
 די בשר'ע נשמות זענען מיט איהם, ווי מויבען-געשטאַלטען, אין
 הימעל געפּלויגען, ווען גאָט האָט זיין ערדישע הויז פּערלאָזט.
 צאָג האָט זיך געצויגען די נאַכט פון חורבן בית-
 המקדש. די זון האָט נישט געוואָלט אַרויסגעהן שיינען
 איבער דער וועלט, ווען עס איז געקומען איהר צייט. אַ,
 געשלאַגען האָבען זי די מלאַכים מיט פייערדיגע ריטער.
 בעהאַלטען האָט זי זיך אין איהרע בעהעלטענישען אַרײַן:
 „צו וואָס זאָל איך איבער דער וועלט שיינען געהן, ווען
 דער בית-המקדש איז שוין מעהר נישטאָ אויף איהר?“
 זענען זיי צו דער נאַכט געקומען און האָבען געזאָגט:
 „בלײַב דו איבער דער וועלט“. האָט זי געענטפּערט: „מײַן
 צייט איז פאַרביי“. אַזוי האָט די נאַכט נישט געוואָלט
 מעהר איבער דער וועלט בלייבען, און אויך נישט דער
 מאַג. זענען זיי צום רבּונו של עולם געקומען און האָבען
 געזאָגט, אַז די זון וויל נישט שיינען, אַז די שטערען ווי-
 לען נישט לויכטען, ווייל דער בית-המקדש איז הרוב
 געוואָרען. האָט גאָט געשוואוירען, אַז ער וועט צוריק
 אויפגעבויט ווערען. אין דער מינוט איז משיח געבוירען
 געוואָרען—איז די זון אויף דער וועלט אַרויס בעלויכטען
 דעם משיח, וואָס וועט די וועלט אויפ'ס ניי אויפריכטען
 און דעם בית-המקדש בענייען.

צווייטער געזאנג.

(ירמיהו געהט געטרייסט קיין ירושלים צוריק. — ער דערקענט דעם בלוטיגען וועג, לויפט נאך די גולל-בבל נאך, טרעפט זיי ביי רחלים קבר. — השובי ירושלים, בחורים ובתולות. — די וועגען מיט די אוצרות זון בית-המקדש, די פרחי-כהונה, ירמיהו'ס רייד צו נבזרדן, נבזרדנ'ס ענטפער. — ירמיהו טרעפט די מוטער ציון פאר די צעבראָכענע מויערן פון ירושלים זיצען).

מיט אַגעטרייסטען האַרץ איז ירמיהו קיין ירושלים צוריק געגאנגען. ווי גאָט האָט איהם געהאַט בעפויחלען, האָט ער אין ענתות די פעלד געקויפט און געזאָגט האָט ער זיך: „עס איז אַ סימן, יודען וועלען אויף זייער אָרט זיצען בלייבען. אויפעכען וועט זיין גרויסע דערבאַרמונג זיין צאָרן—און זיין גומיגקייט, ווי אַים, וועט אויסטרינקען די נאַרישע מענשען=זינד.“ אַזוי געשטיצט אויף גאָט'ס חסד, געהט דער נביא געטרייסט צו זיין פּאַלק צוריק. אַוועקוואַרפען וויל ער זיין שטעכענדיגע שטראַף=ביימש און טרייסטען זיי, ווי אַ מוטער, געקומען איז ער אויף דעם בית=לחם=וועג—און דערזעהען האָט ער פון ירושלים אַ גרויסען רויך אויפגעהן. ביי=נאַכט איז עס געווען, און די פּלאַם פון ירושלים האָט זיך פון דערווייטענס גע=לויכטען. געטרייסט האָט זיך דער נביא: אַ, פּערשוואַונ=דען זענען די פּשדים, זיי זענען, ווי אַשור אַמאָל, הינטער ירושלים'ס מויערן ווי אַנפּיל צערונגען. און דאָס דאַנקט

ירושלים גאָט אָב, און דער רויך פון איהרע קרבנות געהט
אין הימעל אויף. פרעהליך איז דער נביא געוואָרען, אויפֿ-
געלויבטען זיין פּערוואָלקענטער שטערן און זיינע אויגען,
ווי די ליכטער, אויף ירושלים אויפגעהויבען. מיט די
הענד אין דער הויך געשמרעקט, האָט ער פאַר גאָט אַ לויבֿ-
ליעד זינגען געוואָלט. זיין האַרץ צעגאַנגען פאַר געטליכֿ-
קייט—בעגינט דער נביא פאַר גאָט צו טאַנצען און צו
זוינען פאַר פּרייד. ערשט ער קוקט אויף דעם וונג, —
רויט גערוימעלט איז דער ווייסער זאַמד און ווי אַ פּאָדום
ציהט ער זיך איבער דעם וועג. פון ירושלים קומען די
בלומ־פּלעקען אָן צו לויפען און קיין בבֿל ציהען זיי זיך.
געוואָרפען האָט ער זיך אויף דר־ערד און דערזעהן ביים
שטערן־ליכט זינגע קינדער־פּים, געטרעטען אין דעם בלומ.
ער האָט זיי אָן דעם ווייכען גאַנג דערקענט, אויסגעגאַסען,
ווי אין אַ פּורעם, האָט זיך די קינדישע פּיסעל אין דעם
בלומ־גען שטויב. אַ, דערקענט האָט ער דעם איידעקן
טריט פון זיין פּאָלק. געקושט האָט ער יעדען טריט, צום
האַרצען צוגעדריקט, אויסגעשריגען מיט אַ געשרי, ווי
אַ געוויילד, וואָס דער יעגער האָט מיט זיין שפּיז אין האַרץ
געטראָפּען, —אָזוי פּערוואונדעט מיט דער שפּיז אין דער
ברוסט איז דער נביא אויף דעם וועג געלאָפּען, אויף די
בערג זיך געלאָזט און קיין ירושלים געקוקט. אַ, דערקענט
האָט ער ביים גראָהען מאָרגען־שיין — ירושלים ברענט,
ווי אַ גרויסער קרבן, און דער רויך געהט אין הימעל
אויף. אָבער נישט אויף שטיינער און מויערן האָט איצט
דער נביא געקלאָגט זיין ליעד—נישט אויף דעם, וואָס דער
בית־המקדש איז חרוב געוואָרען, נור איבער יודענס ליד
האט ער זיין האַנד קעגען הימעל אויפגעהויבען און אויס־

געשריגען: „א, דו האָסט מיך אויסגעלאַכט, אַרויסגענאַרמ
האַסטו מיך פון דער היים, און הינטער מיין רוקען די
קינדער געעאַכמען!“ און געזוכט האָט ער מיט זיינע אוי-
גען, וואו אַהין עס פיהרט דער וועג פון די אַרויסגע-
מריבענע, אויסגעשיקט האט ער זיין געהאַרץ צו פערנעה-
מען, פון וואָסער זייט דער ווינט טראַגט די קרעכצען צו,
גענויגט נאָך לינקס, געזוכט נאָך רעכטס, און נאָך דעם
בלוטיגען טריט איז ער, ווי אַ חיה, וואס האָט איהר נעסט
געפונען וויסן, נאָך דעם געפאַנגענעם קינדער-טריט נאָכ-
געלאָפּען.

געטריבען האָט זיי נבוורדן קיין בכל אַרײַן פאַר
דער מוטער רחלים קבר פאַרביי, געוועזען איז עס אויף דעם
וועג קיין בית-לחם, וואו בעגראָבען האָט זי יעקב איינזאַם
אויף דעם פעלד אַרײַן. אַבגעשמעלט האָבען זיי זיך ביים
קבר און אַרום דעם פעלד זיך אַנידערגעלעגט. און אָנגע-
כאַפט האָבען זיי זיך אָן די ווענט פון קבר און נישט
געוואָלט ווייטער געהן. אָבער געשלאָגען האָט זיי דער
פיינד, מיט די רימען און מיט די פאַסקעס, פון דעם קבר
אַוועק. אַבגעטריסען האָט ער די קינדער מיט געוואָלד
פון דער מוטערס שירץ, געשלעפט האָט ער די קינדער
פריהער, און די מוטערס זענען נאָך זיי נאָכגעלאָפּען. אַזוי
האַט זיי דער פיינד אין גלות געפיהרט. גערונען זענען די
טרערען אין גרוב אַרײַן און די מוטער נישט געלאָזט ליגען
רוהיג. אויפגעהויבען האָט זי זיך אין איהר ווייסען גע-
וואַנד, אָנגעמאַן די שבת-קרױן אויף איהר קאַפּ, איז זי
פון איהר קבר אַרויס און נאָך די קינדער נאָכגעגאַנגען
און אויסגעשמערקט צו זיי איהרע הענד און גערופען זיי.
אָבער קיינער האָט איהר שמים נישט געהערט, קיינער

איהר געשמאלט ניש געוועהן—טויט איז זי און קאָן נישט
געבען פון זיך קיין קול, נור רעדט צו זיך אַליין. אזוי
האַט זי אַרומגעבלאָנקעט אַ גאַנצע נאַכט איבער די פעל-
דער אַליין, און ווען דער טאָג האָט געגראָהט, איז זי צו-
ריק אין איהר רוה אַריין. אזוי שלייכט זי זיך יעדע נאַכט
פון איהר קבר אַרויס, קומט אין יודישען גלות אַריין. און
ווער עס וואַנדעלט ביי-נאַכט דורך יודישע שמעדט, זעהט,
ווי אַ ווייכע געשמאלט געהט אין געסיל אויף אַליין, קוקט
דורך פערמאַכטע לאַדענס אין יודישע שטיבער אַריין.
דאָס איז די מוטער רחל, וואָס קאָן אין קבר נישט ליגען
רוהיג איבער איהרע קינדערס געוויין, אזוי ביזן היינטיגען
טאָג אַריין.

פערלאַזט האַבען די יודען דער מוטער רחלים קבר
און זענען אין גלות געגאַנגען. דער טאָג האָט אָנגעהויבען
צו גראָהען, און דערוועהן האָט דער נביא ביי דעם גראָ-
הען שייך די אַרויסגעטריבענע פון דער-וויימענס. דער-
קענט האָט ער זיי אָן דער מחנה שוואַרצע רויב-פויגלען,
וואָס זענען נאָך זיי נאַכגעפלויענען. די זון האַבען זיי פער-
שמעלט מיט זייערע שוואַרצע פליגלען און דערשראָקען
די לופט מיט זייער קוויטשענדיגען געשריי. געווייט איז
געווען דער גאַנצער וועג מיט מענשליכע גלידער, און אָב-
געשמעלט האַבען זיך די שוואַרצע פויגלען אויף די קער-
פערס פון די טויטע, געפיקט פון זיי און מיט אַ באַנגען
„קראַה“, „קראַה“ אַדורכגעלעכערט די לופט. אַנטלאַפען
זענען די פויגעלעך פון פעלד פאַר זייער געשריי. און די
טויבען זענען אין זייערע טויבען-שלעק אַריין, בעהאַלטען
זיך אין די ווינקעלעך, די קעפּ אונטער די פליגלען גע-
משמעק, די אויגען פערגלייכט און אין גאַט געגלויבט.

אוועקגעיאַגט האָט ירמיהו די שוואַרצע פויגלען פון די
 טויטע קערפערס, זיינע קליידער אויסגעטאָן און די מתים
 פערהילט מיט זיי פאַר די פויגעלס שיין. אָבגעטראָגען
 האָט ער די טויטע פון דעם וועג אין אַ זייט, אַז זיי זאָלען
 אונטער די קעמעל־טריט נישט צעטרעטען ווערען. לאַנג
 פערברענגען ביי די טויטע האָט ער דאָך נישט געקאָנט—
 גערופען האָבען איהם די קרעכצען פון די לעבעדיגע, וואָס
 זענען געקומען מיט דעם ווינט פון דערווייטענס אָנגעלאָ-
 פען. איבערגעלאָזט האָט ער די טויטע מיט אַ פערוועה-
 טאָגען האַרץ און צו די לעבעדיגע געאָיילט. אָדם־נאַקעט,
 די קליידער אויסגעטאָן, לויפט ירמיהו אין דער שיין פון
 דער זון. פון זיינע פיס רינט בלוט און פאַרבט דעם וועג
 הינטער זיך. די אויגען אויפגעריסען, מיט די דאַרע הענד
 קעגען הימעל אויסגעשמרעקט און מיט אַ ווילדען געשריי
 לויפט ער די אַרויסגעטריבענע נאָך. אָנגעטראָפען האָט
 ער די שוואַכע קינדער און די ווייבער, וואָס נישט גע-
 קאָנט האָבען זיי נאָך דעם שטאַרקען מענער־טריט נאָכ-
 אַיילען. נאַקעט זענען זיי געווען און זייערע לייבער פאַר
 דער וונס שטראַהלען און פאַר די זעלנערס אויגען צום
 רויב איבערגעגעבען. נאָכגעאַנגען זענען בבליס זעלנער נאָך
 זיי, מיט קופערנע היט אויף די קעפ, מיט רויטע בענדער
 אַרומגעפוצט—רויהע, דאָרשטיגע אויגען פון די קופערנע
 געזיכטער אַרויסגעקוקט, מיט אויפגעדעקטע ברוסטען און
 געפלאַכטענע האָר און בערד—האָבען זיי מיט זייערע ריי-
 טער די שוואַכע קינדער נאָכגעשמיצט. געפאלען זענען די
 קינדער אין דער וונס שטראַהלען, ווי די קליינע געשאַסענע
 טויבען פאלען פון דער הויך, און זענען אויפ'ן וועג גע-
 בליבען ליגען, דער שוואַרצער מחנה פויגלען צום רויב.

מיט געווארד האָבען זיי די מוטערס פון די קינדער צע-
שיידט, וואָס האָבען זיך בעהאַפטען אין זיי מיט זייערע
בליקען. אויפגעהויבען האָט דער נביא די קינדער פון וועג,
אויף זיינע הענד געטראָגען. גוסס'ע זענען זיי אין זיינע
אַרעמס געווען, און מיט דעם געשריי איז ער ווייטער אין
דער מחנה געלאָפּען. אָנגעקומען איז ער צו די אַלמע
לייט, געשמירט זענען געווען די חשוב'ע-ירושלים, זייערע
הענד און זייערע פיס אין אַיזערנע שטאַנגען אַרײַנגע-
בראַכט, — דאָך האָט זיך דורך די פּערקנעכטעמע קייטען
אַרויסגעריסען דער פּרייער מענערבליק פון די חשוב'ע-
ירושלים, וואָס האָבען מיט שמילען ערנסט און כבוד
זייער לייד איבערגעטראָגען. צווישען זיי איז געגאַנגען
צדקיהו, דער לעצטער פון דוד'ס הויז, דער יודישער קע-
ניג. העכער פון אַלע איז ער געווען, און דערקענט האָט
מען איהם — אויף זיין געקרייזעלמען גרויען קאַפּ האָט גע-
רוהט דוד'ס קרוין. אויסגעשמאַכען זיינע אויגען האָט איהם
דער פּיינד, דאָך געזעהן האָט ער אין זיין פּינסטערער
נאַכט אַיין בילד — זיינע קינדערס טויט. געשאַכמען פאַר
זיינע אויגען האָט דער פּיינד די קינדער זיינע און אויס-
געשמאַכען זיי — אַז ער זאָל קיין אַנדערע ליכט נישט זעהן
מעהר, נור זיינע קינדערס טויט. אָבער פון זיינע אויסגע-
לאַשענע אויגען איז אַ שטאַלצער בליק געפאַלען. און ווי
ער וואָלט געטראָגען אויף זיין קאַפּ די קרוין, איז ער אַ-
זיינע קייטען, אַ קעניג צווישען געפאַנגענע, געגאַנגען. בע-
האַפטען האָט זיך ירמיהו אין זיי, אַרײַנגעבראַכט זיינע
הענד אין זייערע קייטען און געבעטען זיך ביים פּיינד:
„שמיעד מיך, ווי זיי!“ דאָך דער פּיינד האָט געהאַט דעם
שטרענגען בעפעהל פון זיין מוראדיגען אָנפיהרער נבזרדן,

ירמיהוין נישט צו ריהרען. געוואוסט האָבען זיי, אַז ער איז
 אַ געטליכער מאַן, און נישט מיט זייער קראַפט האָבען זיי
 ירושלים גענומען, נור איבער ישראל'ס זינד, וואָס נביאות
 האָט ירמיהו געזאָגט איבער זיי. דערזעהן די אַלטע לייט,
 אַז זיי האָבען ירמיהוין, איז אַ שטילע האָפּנונג אַדורכגע-
 גאַנגען צווישען זיי: „גאָט האָט געזעהן אונזערע לייד און
 ירמיהוין געשיקט צו אונז“. און דערוואַרט האָבען זיי צו
 הערען פון איהם גאָטס טרייסט. דאָך פערשטומט זענען
 ירמיהוים ליפען געווען, נישט קיין טרייסט און נישט קיין
 וואָרט האָט ער זיי פון גאָט געבראַכט. נישט דערמאָנען
 האָט ער זיי געוואָלט אָן ציונים פרעהליכע מעג, נישט
 געדענקען זייערע זינד, נישט שיטען זאָלן אויף די וואונ-
 דען, נור געשוויגען האָט ער און מיט די טרערען זיין צער
 געטרונקען. אַראַפּגעלאָזט האָבען די אַלטע די קעפּ צו
 דר'ערד, ערגיץ=וואו מיט די אויגען געקוקט, און אָן ירושלים
 געדענקט. אָ, נישט לענגער אויסהאַלטען האָט דער נביא
 געקאָנט זייער בליק, אַנמלאָפען איז ער פון זיי און צו די
 יונגלעך מיט די מיידלעך אָנגעקומען צו געהן.

געגאַנגען זענען זיי פאַרלעכווייז, די שענסטע קינד-
 דער פון ירושלים, ווי די יונגע פאַלמען=בוימלעך אין זיי-
 ערע פאַמערס גערטנער, אַזוי געגליכען זענען זיי געווען.
 אַזוי ווייס און איידעל איז געווען זייער געשמאַלט, און ווי
 העלפאַנד=ביין, האָט זיך זייער נאַקעט לייב אין דער זון
 געברענט. אויסגעקליבען האָט דער פינד די שענסטע
 יונגלעך מיט די מיידלעך, נאָך ריין ביידע פון זינד=בע-
 העפטען האָט ער זיי געוואָלט, קינדער זאָלען זיי איהם
 געווינען, צו שקלאָפען זאָלען זיי איהם זיין. נאַקעט זענען
 זיי געווען, לייב אָן לייב אין די קייטען צוזאַמענגעבראַכט.

געבויגען האָבען די יונגלעך זייערע אויגען צו דרייערד, נישט פערשעמען געוואָלט מיט זייערע בליקען די מיידלעך, וואָס נאָקעט זענען זיי געגאנגען נעבען זיי. קינדער זענען זיי נאָך געווען און שוין געוואוסט דעם ציעל, צו וואָס זיי זענען בעשטימט, און געשוואוירען. האָבען זיי אין זייערע הערצער, קיין קינדער נישט צו האָבען אין דער פרעמד. געגלויבט האָבען די מיידלעך אין די ברידער-בחורים, אז זיי וועלען קיין שקלאפען נישט וועלען גע-בוירען פארן פינד. געפאלען זענען זיי איינער דעם צוויי-טען אויפן האַלז, ווען דער פינד האָט זיי אין געצעלט געבראַכט צו בעהעפטען זיי, און זייערע נשמות אויסגע-גאַסען אין זייער געוויין. מױט האָט זיי דער פינד גע-פונען אויף זייערע חתונות-געלעגער. די מױטע מיידעל אין דעם בחורים אָרעמס, אזוי געשמאַרבען זענען זיי. דער נביא האט אויף זיי געקוקט און אויף זיי האָט ער געקלאָגט זיין גרויסע קלאָג-ליעד: „איך בין דער מאן, וואָס כיהאָב געזעהן די נױט אין איהר ערגסטער פיין“.

אנטלאָפען איז ער פון זיי מיט זיין קלאָג-ליעד און צו די בחורים אָנגעקומען. אײנגעשפאַנט זענען זיי געווען נאָקעט אין נבוורדנים וועגען און קיין בבל ירושלימים פראַכט און רייכטום געפיהרט. בעהאַנגען זענען די ווע-גען געווען מיט דודים גאַלדענע פאַנצערס, און אויסגע-שפרייט איבער זיי האָט דער פינד די אוצרות פון בית-המקדש. געבלישמעט האָבען די גאַלד אויף די וועגען און די זייערע שטיינער, ווי אים אין זון אויסגעגאַסען. ישראלים פאַהנען, די צייכען פון זיינע שטאַמען, אויפגע-שמעלט האָט ער אויף די וועגען און אויסגעשפרייט אין די קאָלירען. און יהודה'ס פאַהן האָט געפלאַמערט פון

אויבען אויף, מיט דעם לייב, וואָס איז אויף איהם. שטאַלץ איז דער פיינד געווען אויף דער פּאָהן פון דעם איידעלסטען פון ישראל און הויך אויסגעשפּרייט האָט ער זי אין דער זון. גאַלד און זילבער מראַגען זיי דעם פיינד, אַנאַנדער אוצר איז בעהאַלמען צווישען זיי. אין אַ בינמעל אויפֿן פּלייצע מראַגט דאָרט ווער אין דער מַחנה די תּורה אַיינגעבונדען. ציטערט, געטער, ציטערט, פעלקער! אַייער מויט ווערט געמראַגען דאָרט, די שווערד פאַר דער אַלטער וועלט. אַיינגעבונדען אין דעם בינמעל מראַגען זיי גאַמס וואָרט, די לייכט פאַר דער וועלט— אַרויסשיקען וועט עס פון בינמעל זיינע שמראַהלען, בע= לויכמען וועט עס לאַנד און לאַנד. דערשראַקען און פּער= געסען וועלען געטער און פעלקער אויף די אינולען אייג= זאָס שטאַרבען. אַזוי מראַגען זיי דעם בינמעל פון פּאַלץ צו פּאַלץ, פון לאַנד צו לאַנד איבער דעם גאַנצען גלות אַרום. דאָס איז דער סוד, וואָס האַלט זיי אויף ביזן היינטיגען טאָג אַרײַן.

אַיינגעשפּאַנט אין רימענס, האָבען די בחורים פון ירושלים די וועגען געשלעפּט. די שטאַרקסטע צווישען זיי האָט ער אויסגעקליבען, און זייערע לייבער פון דעם גע= שפּאַן האָבען זיך ווי בראַנז אין דער זון געגאַסען. געזעהן האָט דער נביא די קופּערנע בית=המקדש=זיילען מיט די קרוינען אויף די קעפּ, מיט די בלומען אויסגעהאַקט, צורײַס מייכטער=שטיק, דורך שלמה'ס חכמה אויסגעמראַכט. געשלעפּט האָבען זיי די בחורים פון ירושלים. צעהן בחורים ביי יעדער זייט פון זייל האָבען אונטער דער שווערער לאַסט פון קופּער אָבגעקדעכצט. געלויכטמען האָט זיך אין דער זון יעדע בלוט, יעדע פּרוכט, וואָס

איז אין זייל מייסטער האפט געווען אויסגעהאקט. אזוי האבען זיי אויף זייערע אקסלען דעם בית-המקדש נאך בבל געפיהרט. געריסען האט זיך דער נביא צו זיי, געשריגען מיט א שרעקליכען קול, אז ער האט דערוועהן דעם בית-המקדש צעשטערט, און זיינע שטיקער געשלעפט פון שונא.

אבער באַרד פערשוויגען איז ער געוואָרען. דער זעהן האָט ער די פרחי-בהונה, די יונגע כהנים קינדער, צאָרט און פון איידעלן שטאַם, געהן פאַראַויס פאַר זיי. קינדער זענען זיי נאָך געווען, פון בית-המקדש-הויף אַרויסגענומען, וואו זיי האָבען זיך ביי די עלטערע די עבודה געלערנט. אין זייערע כהנים-העמדלעך אָנגעטאַן, האָבען זיי די קריג מיט די מנורות פון דעם הייליגען בית-המקדש-דיענסט אויף זייער אַקסלען אויסגעטראָגען. די קינדער, אזוי טייער און לייעב, ווי די כלים פון בית-המקדש, האָבען איבער דעם וועג געוויינט, נאָס געמאַכט מיט טרערען די זאַמד און געזאַגט אזוי: „די כלים, וואָס אין זיי האָבען מיר געזאַלט פאַר גאָט דעם הייליגען דיענסט טון, טראָגען מיר צום פינדל.“ אז דער נביא האָט זיי דערוועהן, האָט ער זיינע הענד צום הימעל פערשפרייט און מיט אַ גרויס געשריי אויסגעשריגען: „די קינדער, ווי די שעפעלעך, וואָס האָסטו דו צו זיי? זיי זענען נאָך ריין פון זינד.“ און איז אין די וועגען אַריין, מיט די בחורים זיך אַיינגעשפאַנט. אויסגעשטרעקט זיין קראַנקען גוף, אז ער זאָל, ווי זייערער, פון דעם פינדל רימען געשמיסען ווערען אַריינגעבראַכט זיין אָדער געצויגענעם האַלז אין דעם געשפאַן אַריין, און מיט זיין אַלמען קער-פער דעם וואָגען איבער דעם שטיינערנעם וועג געשלעפט.

די זעלנער האָבען איהם פון דאָרט אוועקגענומען און צו
נבורדן געבראַכט.

געגאַנגען איז נבורדן פאַראוים פאַר דעם גאַנג. ברוין
איז זיין שטאַרק געזיכט געווען, אָבגעברענט פון דער זון,
זיין ברוסט אויפגעדעקט ביז אין ווייטען לייב אַרײַן, גע-
קאַרפט זיין באָרד אין פלעכטען געבונדען, און זיינע האָר
שוואַרץ, ווי שווערע בראַנז אין לאַקען געגאַסען, געקאַרפט
און געבונדען האָבען זיי זיך איבער זיין נאַקעטען קאַרק
אַראָפגעגאַסען. ווי די ליכטער אין דער שוואַרצער נאַכט,
האַבען זיינע אויגען מיט צאַרן פון אונטער זיין שווערען
מעשענעם געטורמטען הוט אַרויסגעקוקט. שטאַרק האָבען
זיינע געקנאַכעלטע פיס אין דעם הייסען זאַמד געטרעטען
און, מיט דער שפּיז פאַראוים געשיקט, האָט ער זיי אין
דעם וועג געוויזען. קינדער און אַלטע פיהרט דער פינד,
ווייבלעך און מיידלעך, נור קיין מאַן איז צווישען די גע-
פאַנגענע נישטאַ. עס איז נישט קיין מנהג אין ישראל גע-
ווען, אַז מענער זאָלען אין געפאַנגענשאַפט געהן, אויפֿן
פעלד בלייבען זיי ביז צום לעצטען טראָפען בלוט. אַזוי
געפיהרט האָט נבורדן ישראל אין גלות אַרײַן. לאַנג
ציהט זיך דער וועג, עס איז ערשט דער ערשטער טריט—
ביזן היינטיגען מאָג אַרײַן. געטרעטען איז פאַר איהם דער
נביא, אין די אויגען איהם אַרײַנגעקוקט און געזאָגט אַזוי:
„נישט אַזוי גרויס נבורדן, נישט אַזוי שטאַרק
נבוכדנצר. נישט אַייער האַנד האָט ישראלים מאַכט צע-
בראַכען. געבונדען מיט גאַט אין אַ פעסטען באַנד, געהט
ישראל, דער איינציגער זון, אַ האַר אין קנעכטשאַפט
אַרום. די וועלט האָב איך צוליעב איהם בעשאַפען, זאָגט
גאַט, איהר לעבט נור אין זיין זכות. דו ביזט דער שטע-

קען, דו ביזט די רומ, וואָס מיט איהר שטראַפּט גאָט זיין זיהן. ווען ישראל וואָלט נור צו זיין פּאַטער גערופּען, ווי דעם ווילדען הונט, ווי דעם אָקס, ווי דעם רינד, וואָלט ער דיר אַרינג אין דיינע נאַז־לעכער געשמעקט און מיט דעם שמאַנג דיך צוריקגעפיהרט אויף דעם וועג קיין בבל צוריק—ווי צו אשורין ער האָט אַמאָל געמאָן! נישט בבלי'ס קינדער איז דער הייליגער זאַמען פון ישראל, וואָס דו פּערגיסט אַזוי לייכט זיין בלומ. אָ, צימער פאַר יעדען מראַפּען, פאַר יעדען קרעכץ, וואָס ישראל טוט. דו וועסט מיר רעכענונג אָפּגעבען, זאָגט גאָט,—דו ביזט דער הונט אין מיין הייליגער סטאַדע, דער שעפּער איז נור אַוועק אויף איין אויגענבליק. דו וועסט מיר מיט דיינע אייגע= נע בלומ בעצאָה'רען פאַר יעדען שעפעלע, וואָס דו האָסט פּערצוקט."

צוריקגעטרעטען איז נבורדן, בלייך געוואָרען זיין גע= זיכט—זיין האַרץ ווי וואסער צעגאַסען. אַזוי האָט ער זיך דערשראָקען פאַר דעם נביאים וואָרט (דאָס איז געווען זיין זכות). געוואָרפּען האָט ער זיך צו ירמיהו'ס פּיס און גע= ענטפּערט אַזוי:

„אויסצופיהרען זיין שטראַף איבער ישראל האָט מיר גאָט געשיקט, וואָס אָנגעזאָגט דורך דיר האָט ער צו זיי. אַליין ביזט דו איבער ירושלים גאַסען אַרומגעגאַנגען און דיין אָבל־ליעד געקלאָגט. די שמאַנג אויף דיין רוקען גע= מראַגען האָסט דו, זיי געוויזען דעם סוף, וואָס וואַרט זיי, ווייל זיי האָבען אָן גאָט פּערגעסען. אויסגעלאַכט האָבען זיי דיך, אין פינסטערער גרוב געוואָרפּען, פון דעם שוואַר= צען לאַך האָסט דו נאָך אַרויסגערופּען צו זיי און דיין קלאָג־ליעד אויף זייער חתונה געוויינט—שטיינער האָבען זיי

אויף דיר געוואָרפֿען, דיין מויל, וואָס דורך איהר רעדט
 גאָט, האָבען זיי מיט ערד פֿערשטאַפֿט. איצט קומסט דו
 דיך אָננעהמען פֿאַר זיי?—צי האָבען מיר דען נישט גאָטס
 שרִיחות אויסגעפֿיהרט, וואָס ער האָט געוואָגט דורך דיר?
 פֿערשוויגען איז פֿאַלד ירמיהו געוואָרען פֿון נבוורדנ'ס
 רייד. געשלאַנגען האָט ער אין זיך זיין צער און אָן גאָט זיך
 דערמאָנט— יהוה איז געוואָרען פֿערשעמט איבער ישראל'ס
 זינד. פֿרעמדע נעהמען זיך זיין נקמה אָן און פֿיהרען אים
 איבער ישראל זיין שטראַף—זיין זוהן האָט ער איבערגע-
 געבען צו גוים אין די הענד, דעם בית־המקדש פֿערברענט,
 ירושלים—אַ פֿערשעמטע מומער, צו שאַנד און שפּאַט צווישען
 די פֿעלקער פֿון דער וועלט. אָנגעצונדען האָט זיך אין איהם
 די נקמה פֿאַר גאָט, נישט געהערט האָט ער מעהר זייער
 קרעכצען—אַפֿגענויגט האָט ער זיין בליק פֿון זיי. יהוה איז
 צו שפּאַט, אברהם, יצחק און יעקב—פּאַטערס פֿון אַ קנעכט-
 מען=פּאַלק, און גוים די האַרען איבער דער וועלט, און
 אַלץ איבער ישראל'ס זינד. פֿערעכטיגט האָט ער אויף זיי
 דעם דין.

אַוועק איז פֿון זיי דער נביא און קיין ירושלים צוריק.
 טיעף בערגאַבען אין זיין האַרץ איז זיין לייד, און פֿער-
 שטיינערט איז דער צער אויף זיינע ליפֿען געוואָרען. גע-
 זעהן האָט ער דאָס לאַנד, יעדען באַרג, ווי ער שטעהט
 פֿעראַיינזאַמט אליין, קוקט די אַרויסגעטריבענע נאָך און וויינט
 און קלאָגט: „ווער וועט מיך זייען, ווער וועט איבער מיינע
 פֿירות אַ ברכה מאַכען?“—קלאָגט יעדער בלאַט, יעדער
 בוים. עס פֿערנעהמט נישט דער נביא דעם געוויין פֿון דער
 ערד. פֿערשטיינערט איז שוין געוואָרען זיין צער, און קיין
 וואָרט האָט ער נישט פֿאַר איהר צו זאָגען. אָנגעקומען איז

ער מיט דער נאכט צו די טויערן פון ירושלים. צעבראָכען
 זענען זיי געווען. ירושלים איז הפקר: ווער עם וויל, קאָן
 דערין אַרײַן. פאַר דעם צעבראָכענעם טויער האָט ער אַ פּרוי
 געטראָפּען. אַרויסגעקומען איז זי פון דעם פּערנעפּילטען
 פאַר=נאָכט און גענאַנגען אויף איהר וועג אַליין. אין שוואַרץ
 איז זי געווען געהילט. איהר שמאָלצער בליק האָט פון אונטער
 איהר טונקעלן שלײַער אַרויסגעקוקט. געאידעלט איז איהר
 געזיכט געווען, ווי פון די יודישע קעניגס=מעכטער, און ווי
 ביי אַ נביא, האָבען איהרע אויגען געשיינט. צעלאָזט זענען
 איהרע שוואַרצע האָר איבער איהר טונקעל געוואַנד גע=
 האַנגען. דער חסד=הן פון אונזערע מאַמעס ביי ליכט=צינדען
 איז אויף איהר געווען אויסגעגאַסען, און די שבת=קרױן, אין
 טרויער אַיינגעהילט, האָט אויף איהר קאָפּ גערוהט. אַזוי
 איז זי טרויעריג און שמאָלץ אַליין אויף איהר וועג געגאַנ=
 גען. קיין טרער האָט זיך אין איהרע אויגען נישט בעוויזען,
 קיין קרעכץ, קיין געוויין, נור ווי אַ יודישע קעניגין, אין טרוי=
 ער געצירט, האָט זי זיך אויף אַ שטיין ביים וועג געזעצט.
 דעם קאָפּ אויף איהרע הענד געשטיצט—האָט זי מיט בענ=
 קענדיגע בליקען נאָך דעם וועג קיין בבל אויסגעקוקט.
 דערשראָקען איז דער נביא פאַר איהר געוואַרען, ער
 האָט געשמעלט זיך פאַר איהר און געפרעגט אַזוי:
 — ווער ביזט דו, וואָס דו טרויערסט אַזוי שמיל? צו
 די מענשען ביזטו גלייך און מענשליך איז דיין ליד, —דאָך
 ווי געטליך דו ביזט, און ווי גאָט טראָגסט דו צער.
 שען האָבען זיך איהרע ליפען געעפענט, ווי די מויל
 פון אַ בלום אין אַ שענער לבנה=נאָכט. און מיט ריח פון בית=
 המקדש איז די לופט געוואַרען אַנגעפילט, ווען זי האָט איהר
 וואַרט געפיהרט אַזוי:

— איך בין די מומער פון דעם קינד. און ווען אויך
געטליך איך בין, דאך מענשליך פיהל איך די לייד, יעדען
קרעכץ, יעדען געווייץ. קיינער פיהלט נישט דעם צער פון
קינד, ווי די מומער ציון אליין.

פערשעמט איז דער נביא געוואָרען פאר דער מומער
ציון איבער זיינע פריהערדיגע רייד. אוועקגעועצט האָט ער
זיך געבען איהר אויף דעם שטיין, און צוויי ווי זי, מיט בענ-
קענדיגע בליקען אויך אויף דעם וועג קיין בבל נאָכגעקוקט.

דרימער געזאנג.

ירמיה נעהט צום הר-הבית. — דער הרוב'ער בית-המקדש. — יהוה'ס שמים שיקט איהם די אבות וועקען. — ירמיה רופט די אבות פון דער מערת המכפדה. — אברהם, יצחק, יעקב. — די טענות פון די אבות פאר'ן רבונן של עולם.

פערלאָזט האָט דער נביא די מוטער ציון און איז קיין ירושלים אריינגעגאנגען. די נאכט איז שוין איבער די מורעם פון דער שטאָדט געפאלען — און אויסגעשטאָרבען איז ירושלים געווען. איינער אליין האָט זיך ירמיה אַרומגעדריעהט גאָס אַויס, גאָס אַיין, חורבות זענען די הייזער, און די צעבראָכענע בעל-הבתישקיים אויף די גאַסען אַרויסגעוואָרפען. געטראָפען האָט ער דאָ און דאָרט אַטויטען גוף ליגען, וואָס קיינער האָט איהם נישט אַהיים גענומען און נישט צו קבורה געבראַכט. געטראָפען האָט ער משוגענע מוטערס, ווי ווילדע שאַקאַלען איבער די גאַסען אַרומבלאַנקען. שמום געוואָרען פון שרעק זענען אַטוייל פון זיי — האָבען מיט זייערע קראַנקע אַרויסגעזעצטע אויגען ווילד געקוקט און צוגעברומט מיט זייער שמומער צונג. אַטוייל האָבען שטיקער גלידער פון זייערע טוימע קינדער אַיינגעוויקעלט אין זייערע ווינדעלעך און אַרומגעטראָגען מיט זיך. אין די ווינקלען האָבען קראַנקע געשטאַכט און געבענקט נאָכ'ן טויט — איבערגעלאָזט האָט זיי דער פיינד אין דער צעשמערטער שטאָדט, אַז זיי זאָלען

מיט זייער עלענד אַשרעק אָנוואַרפען אויף די שכנים אַר.ם. נור נישט געזעהן האָט זיי יעצט דער נביא, נישט דעם מענשליכען לייד האָט זיין אויג בענומען, געזוכט האָט דער נביא גאָט. ער האָט געוואָלט פון איהם פערנעהמען אַוואַרט, וואָס ער זאָל די אַרויסגעטריבענע אין גלות פאַר אַטרייסט ברענגען. אַרויסגעגאַנגען איז ער צום הר=הבית. געזאָגט האָט ער זיך: „גאָט האָט נאָך נישט פערלאָזט זיין הייליגען אַרט—און איך וועל ביי דער טיר פון בית=המקדש שטעהן און צו גאָטס שליחות זיין גרייט.“

אָנגעקומען איז ירמיה צום הר=הבית, דעם אַרט, וואו אַברהם האָט יצחקין אויף דער עקדה געבראַכט. ווי זעהט זיך אויס? צעפיהרט איז דאָס הויז, וואו גאָט האָט צוויי=שען די לעבעדיגע געוואוינט, —נאַכט הענגט דעריבער און דעקט די געטליכע הרוגים צו. צעבראַכענע שטיקער פון אַהימעל ליגען דאָ. עס ווייסט זיך דער מורמעלשטיין אין דעם ליכטיגען לבנה=שיין. און די קופערנע זיילען, אָבגע=בראַכען פון די טרעפּען, ווי ריזען=הרוגים ליגען זיי. עס שטראַהלען די שטערען אַקעגען די גאַלדענע פעדים פון אַהאַלב=פערברענטען פרוכת, וואָס קוקט פון דער חורבה אַרויס. און פון דעם אַש בלישטשעט די גאַלד פון אַהיי=ליגער פלי—אין דעם יונגען פּהגים האַנד. קדושים זענען זיי ביידע, פאַר גאָט אין פייער פערברענט. מורא האָט דער נביא געהאַט דעם אַרט צו בעטרעמען. יעדער שטויבעל איז הייליג דאָ, יעדער זעמדיל פון גאָט געקושט. אויסגעמישט האָט זיך די קדשי=קדשים מיט די עורות, און דער געט=ליכער הייליגער סוד ליגט איבער אַלץ אויסגעשפּרייט. געפאַלען איז דעריבער די שטילקייט פון הימעל, גאָט האָט מיט זיין מאַנטעל זיינע הרוגים פּערהילט. אַזוי אָב=

געזונדערט איז געווען דער אָרט פון דער גאַנצער וועלט.
און עס איז געווען דעריבער—נישט די ליכט פון מאָג
און נישט די ליכט פון נאַכט, נור פון אַגעווייטער, ווי דער
הימעל איז, ווען גאָט בעווייזט זיך אויף דער ערד—אָווי
האָט גערוהט דער הייליגער סוד פון געמליכקייט איבער
דעם געמער=בית=עולם דאָ.

געשמאַנען איז ירמיה ביים אַיננאַנג פון בית=המקדש
און געוויינט ווי אַ קינד און געזאָגט אָווי: „גאָט, וואו זאָל
איך דיך זוכען? פערלאָוען האָסטו דו דעם אָרט, וואו די
האָסט צווישען די מענשען געוואוינט, און ביזט צוריק אין
דיינע פערבראַגענע הימלען געגאַנגען. איבערגעלאָזט אונז
אַרײן, און מיר ווייסען נישט אויס און מיר ווייסען נישט
אײן. גאָט, צו וועמען זאָל איך געהן, וועמען זאָל איך
פרעגען? דיין בית=המקדש איז צעשמערט, דיינע כהנים
טויט, יודען אין גלות, און דאָס בײז הערשט איבער דער
וועלט. און דו ווייזט מיר קײן צײכען נישט און דו זאָגסט
מיר קײן וואָרט נישט, וואו זאָל איך דיך זוכען געהן, גאָט?“
אָווי געוויינט האָט דער נביא, און זײנע ווערטער האָבען
אין די צעבראַכענע פלים פון בית=המקדש אָפגעקלאַנגען.
דער מעטאַל האָט פון זיך אַ קול געגעבען און מיטגעוויינט
האָט ער מיט דעם נביא. און ווי ירמיה וויינט אָווי—און
זעה—פלוצלינג בעווייזט זיך אַ ליכט, בעהעלט ווערט דער
גאַנצער אָרט; אַ שמילקײט האָט אַרומגעכאַפט דעם גאַנצען
הר=הבית, און די צעבראַכענע בית=המקדש=שטיקער, ווי
אַנשמה וואָלט אין זײ אַרײן—זענען זײ שמעהן געבליבען,
שמיל געשוויגען און אויסגעהערט. קײן געשמאַלט האָט
ירמיה הנביא נישט געזעהן—נור דערהערט האָט ער אַ שמים.
ווי אַ טױב האָט געברומט די שמים פון יהוה און געזאָגט

צוויי „עם שוט באנג צליין אין די הימלען צו זיין, און נאך
 ישראל איז מיין בעגעהר. איך האָב הימעל און ערד גע-
 שאפען, איך שוועב איבער דעם גאָצען חלל אַרום, מיר
 געהערט דער תהום פון יענער זייט וועלט—אין ערגיץ גע-
 פֿין איך נישט קיין רוה. ענג איז מיר דעם הימעלס מלוכה,
 די נאכט איבער דעם תהום פון יענער זייט קען מיין
 גייסט נישט אַרומנעהמען—און גענוג איז מיר געווען דער
 חלל פון פיער איילען ערד, וואָס ישראל האָט מיר צוויי-
 שען זיך אָפגעטיילט. איך שוועב איבער דער חורבה פון
 מיין צעפיהרטער היים און קוש יעדען שטיין און האַלז
 יעדען שפּאַן ערד. צו שוואַך איז מיר דער לויבגעזאַנג,
 וואָס די הימלען זינגען מיר ביים זונען-אויפגאַנג, דער
 לויבען-געשריי, וואָס די ימים שאַלען צו מיר, ווען די
 שטורעמס ברומען איבער זיי. צו דעם רויש פון די שמערן-
 וועלטען אין זייער גאַנג אין דעם חלל פון דער נאכט—
 הער איך זיך נישט ציין. נישט איז מיר די שמילע ליעד,
 וואָס שוועבט אַרום דעם תהום פון אין-סוף. איך בענק
 נאָך ישראל'ס לויב, וואָס געזונגען האָבען צו מיר די לויס,
 מיט די האַרפען בעגלייט. געבראַכט האָבען זיי מיר מיט
 זייער געזאַנג די ליעד פון יעדען בלעמיל און גרעזיל,
 דעם לויב פון יעדען פליגעל און עוף—וואָס כִּי האָב גע-
 שאַפען אויף דער וועלט. געהערט האָב איך זייער לויב
 און געבענשט האָב איך זיי. אַ, ישראל, אין אַרגע פון
 צאָרן האָב איך דיך געשמראָפּט, און אייביג איז מיין
 בענקשאַפּט נאָך דיר. אונטער די שמיץ פון דייע פייניגער
 הער איך דיין רופען נאָך מיר—און עס געהט אויס מיין
 האַרץ נאָך דיר. די הימלען פאַר מיר, דער גלוח, ווי די
 ערד פאַר דיר—ווער וועט מיר געהן און וועמען זאָל איך

שיקען מייע פריינד רופען—אברהם, יצחק און יעקב—די הייליגע דריי, קומען זאלען זיי צו געהן און מרייסמען מיך? געציטערט האָט ירמיה הנביא פאַר גאָטס רייד, גע= וואָרפען זיך צו דר'ערד און געזאָגט: „שיק מיך, גאָט, איך בין צו דיין שדיחות גרייט“.

און געזאָגט האָט יהוה: „געה, ירמיה, וועק מיר מייע פריינד אויף—רוף זיי פון זייער רוה. זאָג, אז יהוה איז פערלאָזט, ווי אין דעם הימעל, אזוי אויף דער ערד, אז אומעטום הערשט דאָס שלעכטס. עם זענען אַרויס די קליפות פון זייערע לעכער, און די מדת=הרחמים איז פער= שמומט. פערזיינזאמט איז יהוה און ישראל, קיינער ווייס זייער נאָמען נישט מעהר. קומען זאלען זיי צו געהן—איך דאַרף זיי האָבען נעבען מיר אין דער שלעכטער צייט“.

געגאַנגען איז ירמיה צו דער מערת=המכפלה, אַהין, וואו עם רוהען די פאַטערס פון ישראל, מיט די מומערס ביי זייער זייט, אין דעם טויענד=יעהריגען שלאָף. אַ הייליגע ציטערניש האָט איהם אַרומגענומען, ווען ער איז געקומען אין זייער נאָהענט—אַנגעקלאַפט האָט ער אין זייערע לאַ= דענס אַריין און גערופען זיי: „שמעהט אויף, אברהם יצחק און יעקב, פון אַייער רוה. איהר זענט פאַר גאָט בעגעהרט צו קומען צו געהן“.

די אַלטע קעניגען, מיט די קרוינען אויף די קעפּ אַנגעמאַן, האָבען געעפענט די אויגען פון דעם טויענד= יעהריגען שלאָף און געפרעגט איינער ביים אַנדערן: „ווייסט דו נישט, וואָס עם איז געשעהן? מען וועקט אונז פון אונזער רוה“.

דערהערט אז זיי האָבען גאָטס נאָמען פון ירמיה'ס

מויל אויסרופען, האָבען זיי פֿערוואַנדערט געפֿרעגט:
„וואָס איז היינט מעהר פֿון אַנאַנדער מאָל?“

מורא האָט ירמיהו געהאַט זיי פֿון דעם חורבן צו
דערצעהלען. ער האָט זיך געטראַכט: „זיי וועלען שמראָ-
פען און זאָגען: „אַ נביא ביזט דו געווען ביי יודען, וואָס
האַט דו צוגעלאָזט, אַז עס זאָל אַזעלכעס געשעהן אין
דיינע טעג?“—האַט ער זיי געענטפֿערט: „איך ווייס נישט,
וואָס געשעהן עס איז, נאָר איהר זענט פֿאַר גאָט בע-
געהרט צו קומען צו געהן“.

אויפֿגעהויבען האָבען זיי זיך פֿון די קברים, מיט די
קרוינען אויף זייערע קעפֿ, אין די מליתים איינגעהילט,
האַבען זיי איבער דער וועלט געשפּרייזט. געשוויגען האָט
די ערד, געציטערט באַרג און מאָל, אַז זיי געהען פֿאַר-
ביי פֿאַר זיי, און מיט שטייל ציטעריג געבעט האָט זיי
בוים און גראַז נאָכגעקוקט און בעוואַנדערט זיי.

געגאַנגען איז דער ערשמער אברהם אבינו, הויך
איז זיין געשמאַלט געווען, העכער פֿון די יודען אַלע. אַ
גרויסע קרוין אויף זיין גראָהען קאָפֿ, אין זיין ברייטען
מלית איינגעהילט, איז ער מיט זיין ברייטער, ווייסער
באַרד און שטיילע רעהיגע טריט פֿאַר גאָט געגאַנגען,
זיכער און רעהיג, ווי מען קומט צו אַנאַלטען גוטען פֿריינד.
אין דער האַנד האָט ער געהאַלטען אַ גרויסע האַק, צע-
שמערט האָט ער מיט דער האַק די געמער פֿון זיין פֿאַ-
טער און פֿאַר יהוהין זיי אונטערטעניג געמאַכט. געציי-
טערט האָבען די געמער פֿאַר זיינע טריט. אַזוי איז דער
געמער-צעשמערער, דער עלטסטער פֿון אונזערע אבות
פֿאַר גאָט אָנגעקומען צו געהן.

ווי יהוה האָט איהם דערזעהן, אויסגעשמערקט האָט

ער צו איהם די האַנד און געזאַגט: „זיי געגריסט, מיין אַלמער פריינד—יהוה'ס זייל. דער ערשמער פון די לע- בעדיגע האַסט דו יהוה'ן דערקענט, פון די געצען פון דער וועלט מיך אויסדערוועהלט, דער ערשמער מיין נאָמען צווישען די פעלקער פערשפרייט. ענטפלעקט האָב איך זיך צו דיר און געבונדען מיט דיר אַנאייביגען באַנד. קום, מיין פריינד, זען זיך ביי מיין זייט.“

דער צווייטער איז געגאַנגען זיין זוהן יצחק, קלע- נער פון דעם פאָטער, אָבער נאָך גרעסער פון אלע אין דער וועלט. בלינד איז ער געווען, אָבער שטאַלץ און זיכער איז ער דאָך געגאַנגען, מיט זיין גאַלדענער קרוין אויף זיין קאָפּ, אויף גאָטס חסד געשטיצט. מיט דער האַנד האָט ער אַ בעקיל ביי זיינע הערנער געפיהרט — דעם קרבן, וואָס אברהם האָט אויף זיין אָרט צו גאָט געבראַכט. אזוי איז אונזער פאָטער יצחק, דער קרבן פון גאָט, פאַר יהוה'ן אָנגעקומען צו געהן.

ווי יהוה האָט איהם דערוועהן, האָט ער אויסגע- שטרעקט צו איהם די האַנד און געזאַגט אזוי: „יצחק, שע- פעלע מיינס, דיין האַרץ איז אזוי פראַסט, ווי די ערד. אז איך האָב גערופען צו דיר, האָסט דו, ווי אַ קאַל, די הענד מיט די פיס זיך בינדען געלאָזט און דיין האַלץ צום חלף אויסגעשמרעקט, געבונדען האָב איך זיך מיט דיר אין אַייביגען באַנד—קום, מיין פריינד, זען זיך נעבען מיר.“

דער דריטער איז געגאַנגען דער פאָטער יעקב אונ- זערער, שוואַרץ פערוואַקסען איז ער נאָך געווען און יונג, ווי ביי לבנים שאַף, ווען ער האָט פאַר אונזער מומער רחל געדיענט. זיין שעפער—שמעקען געהאַלטען אין האַנד, איז

ער מיט שטייער הכנעה און געטריישאפט פאר גאָט גע-
טרעטען.

ווי יהוה האָט איהם דערוועהן, האָט ער איהם פון
דערווייטענס צוגערופען: „יעקב, יעקב, מיין זוהן און מיין
קנעכט! פון דיין מוטערס בוידן אָן האָב איך דיך שוין
אויסדערוועהלט. איידער דו האָסט מיך נאָך געקענט,
ביזט דו שוין אין מיין וועג געגאנגען, אין דיר האָב איך
אויסגעגאָסען דעם פורעם פון ישראל, דיר איבערגעגעבען
דעם סוד, וועלכען יהוה האָט מיט ישראל—ביזט דו גע-
ווען דער ערשטער יוד, איידער יודען זענען נאָך גע-
ווען אויף דער וועלט. קום צו מיר, אַלמער פריינד, און
זען זיך ביי מיין זייט.“

אַראַבגענידערט האָבען מלאכים דריי און דריי גאָל-
דענע שמועסן פאר די אבות אויפגעשמעלט, יהוה'ן צו
רעכטס אין צו לינקס. וואָרום, אמת, אבלים זענען זיי
געווען נאָך זייער קינד—דאָך זענען עס קעניגען געווען,
און גאָט האָט זיי דעם כבוד געגעבען, ווי עס פאָסט פאר
זיי.

אז די אָבות מיט די קרוינען אויף די קעפּ און
מיט די צייכענס אין די הענד האָבען זיך אַרום יהוה'ן
אויף זייערע טרוינען געזעצט, האָט זיך דערהערט יהוה'ס
שמים:

„איהר זענט געקומען אין מיין הויז אַרײַן, מייע
פריינד, און מיין הויז איז צעשמערט. משפט צווישען מיר
און אייער זוהן. צעטריסען האָט ישראל דעם באַנד, וואָס
איז צווישען מיר און אייך—אַנדערע געטער האָבען זיי
זיך געמאַכט און יהוה'ן פערלאָזט. די הייליגע ערד, וואו
איך האָב זיך צו דיר, אברהם, צום ערשטען מאָל בע-

וויזען, האָבען זיי פּעראַונרייניגט; דעם אָרט, וואו יצחק איז צו דער עקדה געבראַכט געוואָרען—טמא האָבען זיי איהם געמאַכט; און וואו איך האָב דײך, יעקב, אין דעם חלום פון דער נאַכט, אויף דער לייטער אין מיין היי-מעל געפיהרט — פאַר אַנדערע געטער האָבען זיי דאָרט מזבחות אויפגעשטעלט; דעם טויער, וואו די תּפלות פון דער וועלט שטייגען צו מיר אין הימעל אויף—מיט בלוט פון קרבנות פאַר פרעמדע געטער האָבען זיי עס פּער-שפּריצט, פּערוואָרפען האָב איך זיי פון מיר, אין פרעם-דע הענד איבערגעגעבען, פון לאַנד ארויסגעטריבען, אין גלות געפיהרט.

און אויפגעפענט האָט יהוה די אויגען פון די אבות, און דערזעהן האָבען זיי דעם פינסטערן קייטען-וועג פון דעם לאַנגען גלות, לאַנג און אייביג ציהט זיך אַ וועג, דער וועג פון חורבן, מיט בלוט און טרערען איז ער בעזייהט, אויף שריט און טריט מצבות—זיי שמעהען פון פריה-צייטיגען טויט, ווי שאַטענס שוואַרצע, יאָגט זיך דער רעשט פון ישראל אונטער דעם אייזערנעם שמאַנג פון דער קללה, וואָס רוהט אויף איהם, צווישען די פעלקער פון דער וועלט און האַלט זיך אויף ביי זיין שמאַם און רופט צו זיין גאָט און די אבות דערמאַנט ער. דערזעהן האָבען זיי דעם גלות, דעם שוואַרצען ביזן היינטיגען מאָג אַרײַן, קיין מאָג, קיין נאַכט, קיין אברוה נישט, פּערמיאוסט פון צרות, איינגעמידט פון קלאַגען זיך, יאָגט ער, ווי אַנאייביגער מצורע און ציהט נאָך זיך זיין בלוטיגען פאַנד פון גלות-בבל בײַן אײַן היינטיגען גלות אַרײַן.

דערזעהן אַז זיי האָבען דעם שמעכענדיגען וועג, האָבען

זיי די קרוינען פון זייערע קעפ אראָפּגענומען און פאַר די פים אַנידערגעלעגט. זיי האָבען מיט אַמאָל דערהערט ישראל'ס געוויין. די ווינטען האָבען אָנגעהויבען צו ברענגען צונויף זיינע קרעכצען פון גאָר דער וועלט, און ווי שמורם=ווינטען האָבען זיי געיאָגט פאַר די אבות פאַרביי. אויפּגעהויבען האָבען זיי זיך פון זייערע ערשטער, צעריסען די מ'יתים אויף זיך און פאַר גאָט זיך גע=שמעלט.

און דער ערשטער איז געווען אונזער פאָטער אברהם, וואָס האָט פאַר גאָט גע'מעניעט אזוי:

„אויסדערוועהלט האָסט דו מיך פון גאָר די מענ=שען פון דער וועלט, פאַר אַ פאָטער פון אַ שמאָס האָסט דו מיך געמאַכט און געוויזען מיר אין חלום פון דער נאַכט דאָס לאַנד, וואָס דאָרט וועסטו בעזעצען זיי. צו די שמערן אין הימעל האָסט דו זיי מיר געגליכען, איי=נעם אין איינעם, זייערע קינדער זאָלען די קעניגען פון דער וועלט זיין. איך וויל נישט אַפּפּאָטער פון אַ קנעכטען=פאָלק זיין. וואָס האָסט דו געמאַכט פון זיי?“

געברומט האָט יהוה הינטער זיין שוואַרצען וואָל=קען אין דער נאַכט אַרײַן: „זיי האָבען געזינדיגט, אַלמער פריינד.“

אברהם איז אָבער ווייטער פאַר גאָט געשמאַנען און געזאָגט אזוי:

„וואָס האָבען זיי דיר געטאָן אזוינס? ווי גרויס איז דען דעם מענשענס פרייד אויף דער ערד, ווי לאַנג זיין לעבען דען? נאָהענט ביי אונזער וועג שמעהט דער קבר. אונזער לעבען — איז אונזער וועג צום טויט, אויף וועמען האָסט דו דאָ דיין בעם אייסגעגאַסען? מיט וועמען ביזט

דו אין דער מלחמה גענאנגען? פאר וואָס האָסט דו זיי
נישט מוחל געווען?"

אַבער יהודה האָט אַלץ געברומט פון זיין שוואַרצען
מאַנטעל אַרויס: „זיי האָבען געזינדיגט, אַלמער פריינד.“
און אויפגעהויבען האָט זיך אונזער פאַטער יצחק
מיט טרערען אין די אויגען—מיט הכנעה און שמיל גע-
בעט געזאָגט אזוי:

„צוויי קינדער האָסט דו מיר געגעבען, צוויי צוויי-
גען פון מיין בוים אויסגעשפראַצט. מיין האַרץ מיט ליעבע
געבונדען צו זיי ביידען—האַסטו אַנאייביגע פיינדשאַפט
צווישען זיי געוואָרפען. איינעם פאַר אַ זוהן אויסגעקלי-
בען, דעם צווייטען פאַר אַ רוט—צו שמראַפען איהם בע-
שאַפען. ווען איינעם איז גוט, איז דעם צווייטען שלעכט,
און יעדען מאָל איז אַ זייט פון מיין האַרץ פערבלאָטיגט. צי
געפינט זיך נישט אין דיין האַרץ ליעבע פאַר זיי ביידען—
עשו איז דאָך אויך מיין קינד, פאַרוואָס האָסט דו איהם
פון דיר פערשמויסען און צום פייניגער פון יעקב גע-
מאַכט? מאַך דאָך שלום צווישען זיי ביידען, און זאָלען
זיי ביידע דייע זיהן זיין.“

און אויפגעשמעלט האָט זיך יעקב אונזער פאַטער
און האָט זיך פאַר גאָט געשמעלט און מיט גרויס גע-
וויין געזאָגט אזוי:

„פאַטער, דו ווייסט, ווי איך ליעב זיי, — יעדעס קינד
מינים, — אַלע זענען זיי מיינע קינדער ביז צו דעם יונגם-
טען, ביז היינטיגען טאָג אַרײַן. און טייער בעצאָהלט
האַב איך פאַר זיי—אַפגעאַרבייט פאַר יעדען מיין
קינד.— ביי לבן האַרמי אַפגעדיענט, נישט געשפאַרט קיין
אַרבייט, נישט ביי טאָג נישט ביי נאַכט. יעדעס שעפעלע

געטריי אָבגעוואַכט. רחל'ן האָב איך ליעב געהאַט, דאָך
 לאה'ן האָב איך נישט פערשעמט. מיט בענקענדיגע בלי-
 קען האָב איך צו רחל'ן געקוקט, דאָך מיט לאה'ן בין
 איך אין געצעלט געגאַנגען — ווייל דו האָסט איהר נישט
 געשאַנקען קיין חן, האָב איך זיך אויף איהר מרחם גע-
 ווען. און דו האָסט אויף מיינע קינדער קיין רחמנות נישט
 געהאַט? דו ווייסט, איך האָב זיי, ווי מיינע שעפעלעך,
 אין פעלד געפיהרט און די הימלען געוויזען און פער-
 צעהלט זיי פון דיר. און ווען אויפגעוואַקסען זיי זענען
 מיר, און מיין ברודער עשו האָט זיי פערטיליגען גע-
 וואָלט, איינגעשטעלט האָט איך מיין לעבען פאַר זיי. און
 דו ווייסט, ווי איך האָב מיין לעבען לאַנג געטרויערט אי-
 בער איינעם פון זיי—ווען מען האָט מיר זיין העמדיל גע-
 בראַכט—און איך האָב געמיינט, אַז אַחיה רעה האָט
 איהם פערצוקט. יעצט האָסט דו מיר זיי אַלע אומגע-
 בראַכט—איבערגעגעבען האָסט דו זיי צו פּרעמדע אין די
 הענד. אַ, יעדער זייער וואונד איז מיין וואונד, יעדער
 זייער געשריי—אַ, איך קען אין מיין קבר נישט זיינ-
 רוהען, עס רינען צו מיר די טרערען זייערע אַלע אַרײַן,
 עס רינט דורך מיין האַרץ זייער בלוט, און יעדע וואונד
 איז מיין, און יעדע לייד איז מיין".

און עס איז געוואָרען אַ גרויס געוויין, ווען די אבות
 האָבען זייער וואָרט פאַר גאָט געפיהרט. הימעל און
 ערד האָבען מיט אונזערע פאָטערס מיטגעוויינט. און
 אַלע שמערען זענען געקומען און אַרום זיך געשמעלט,
 און די מלאכים אויבען אין הימעל. אַלץ האָט געוויינט.
 און פון גאָטס אויגען זענען צוויי טרערען אַראַבערונגען
 אין ים אַרײַן און האָבען די וואַסערן אויפגעקאַכט. און עס

איז געגאנגען דער געשריי פון די אבות פון איין עק
וועלט ביז צום אנדערן. און דערהערט האָבען עס די
יודען ביי די טייכען פון בבל — וואָס זענען דאָרט געזע-
סען. אז זיי האָבען געהערט דעם געשריי, האָבען זיי די
אבות דערקענט און האָבען געזאָגט: זיי זענען פאַר גאָט
געקומען, האָבען זיך אָנגענומען פאַר אונז. און אַ שטילע
האַפנונג איז אַדורכגעגאנגען צווישען זיי.

פערטער געזאנג.

יהוה'ס ענטפער. — יהוה שיקט ירמיהו'ן משה'ן רופען. — משה
געהט איבער די וועלען פון ירדן. — משה מיט דער זון און שטע-
רען. — משה געהט אין בבל די יודען בעפרייען. — די תפילה פון
דר'ערד. — די גולי בבל ביי די טויכען זיצען. — יהוה'ס שטים. —
משה קומט פאר יהוה אָן. — זיין טענה פאר גאָט. — די לוחות
קומען פאר עדות קעגען ישראל, די מלאכים קומען פאר עדות
קעגען ישראל. — משה'ס ענטפער די לוחות און די מלאכים. —
משה רופט די מוטער רחל. — די מוטער רחל פאר גאָט. —
יהוה געהט מיט ישראל אין גלות אריון.

באַלד אַנמשוויגען זענען די אבות געוואָרען, צי=
טערנדיג אויף זייערע שטולען זיצען געבליבען. ווי אַ דו=
נער האָט יהוה'ס שטים געשאַלט און איבערגעגאַנגען מיט
דעם שטורמווינט פון איין עק וועלט ביז צום אַנדערן.
בעהאַלטען האָבען זיך די פויגלען אין זייערע נעסטען
אַריין, און די ווילדע חיות אין וואַלד האָבען געברומט
פאַר אונבעוואוסטער שרעק, וואָס איז אויף זיי געפאַלען.
געציטערט האָבען די יסודות פון דער וועלט, ווען יהוה
האַט געדונערט מיט זיין שטים אַזוי:

„אויף מענשען=צרות טוט איהר קלאַגען, אויף דעם,
וואָס דער קערפער איז אין געפאַנגענשאַפט, און דעם
צער פון גאָט זעהט איהר נישט. אונטערטעניג איז דער
אמת געוואָרען, דאָס געווען איז געשמאַרבען, און קיינער

ווייס נישט מעהר, ווער יהוה איז. געה, ירמיה, רוף
מיר מיין שותף אהער, משה בן עמרם. אין זיין האַנד
האָב איך דאָס געזען פאַר די מענשען איבערגעגעבען,
קומען זאָל ער דאָ פאַר מיר, צוריק וועל איך נעהמען
מיין האַנד פון דער וועלט, וואו זיי האָבען מיין אמת
פערגעסען".

און געענטפערט האָט ירמיה מיט ציטערנדיגער
שטים: „איך ווייס נישט, וואו משה איז אַהינגעקומען. גע-
נומען האָסטו דו איהם אין דינע הימלען אַרײַן, און פער-
הוילען איז ער פון די שטאַרבלעכע: קיינער ווייס נישט,
וואו משה איז. וואו זאָל איך איהם זוכען געהן?" געענט-
פערט האָט יהוה: „געה צום ירדן און שטעל זיך ביי זיין
ברעג און רוף אין די וועלען אַרײַן: „משה בן עמרם,
קום פאַר גאָט צו געהן!—און ווייזען וועט ער זיך דיר.“
געגאַנגען איז ירמיה, וואו גאָט האָט איהם בעפויה-
לען, געשטעלט האָט ער זיך ביים ברעג פון ירדן. נאָכט
איז עס געווען, און געשמורעמט האָט דער טײַך, אויפגע-
הויבען האָבען זיך זיינע אינדען און געשמעלט זיך ווי אַ
זאָגט. דען גערונען האָבען אין דעם טײַך די יודישע טרע-
רען, אלע פון גלות צונויפגערונען, און אויפגעקאָכט האָבען
זיי די וואַסער, געגראָבען אַ גרוב ביז זיין טיעפען אונט-
טערגרונד, און געוואָרפען האָט דער שטרוים זיך באַרג-
אויף און טאָל-אַרונטער. גערופען האָט ירמיה אין דער
מונקעלער נאָכט צום רוישענדיגען טײַך צו: „משה, משה!
ביזט פאַר גאָט בעגעהרט.“ באַלד געשמילט האָט זיך
דער ירדן, די וועלען זיך בערוהיגט, ווי די אונטערטע-
ניגע, האָר-בעוואַקסענע הינט זענען זיי געלענען אונטער
זיינע פיס. און משה איז געטרעטען איבער זיי פון דעם

געמליכען סוד אַרויס, וואו גאָט האָט איהם אויפגעהאַל־
מען. יונג איז ער געווען, שוואַרץ, מענליך בעוואַקסען זיין
געזיכט. און מיטן פייערדיגען גריפעל אין דער האַנד, וואָס
מיט איהם האָט ער די לוחות געקריצט, געהט ער, דער
געמליכער קריצער, העכער פון אַלע, שטאַרקער פון אַלע,
טרעט ער אויף די אונטערטעניגע וועלען און קומט פאַר
ירמיהו'ן אָן אויף דעם ברעג, ווי אַ געמליך געשמאַלט:
„וואָס איז דער מערה? ווער רופט מיך פון מיין רוה
אַרויס?“ — מורא האָט אויך ירמיה געהאַט פאַר איהם צו
זאָגען, אַז די יודען זענען אין גלות פערטריבען, האָט ער
אויך געענטפערט: „איך ווייס נישט, וואָס עס איז. דו
ביזט פאַר גאָט בעגעהרט.“ געגאַנגען איז משה צו זיינע
פריינד, צו דער זון און צו די שמערען, וואָס שיינען אין
הימעל אויבען. גוט-פריינד איז ער געווען מיט זיי פון
יענער צייט, ווען ער איז גאָטס גאַסט אין הימעל געווען
זען, ביי דער תורה מקבל זיין. האָט ער זיי געפרעגט:
„זאָגט מיר, אַלמע פריינד, ווייסט איהר נישט, וואָס עס
איז געשעהן — וואָס גאָט האָט מיך געלאָזט רופען פון
מיין רוה אַרויס?“ לאַנג געשוויגען האָבען די שמערען, נישט
געוואָלט משה'ן דעם צער אַנטון. די זון האָט דאָך צו-
לעצט געזאָגט: „דיין ווערק, משה, איז געוואָרען צו נישט,
צעשמערט האָט גאָט דעם באַנד מיט ישראל, פערטריבען
איהם פון זיין לאַנד — דעם בית-המקדש פערברענט, און
איינזאַם און פערלאָזט דרעהט זיך יהוה אַרום. אין די
הימעלען איז ער נישטאָ (דערפאַר געשלאָגען איז אונזער
ליכט), אויף דרעדר צווישען די לעבעדיגע נישטאָ-הערשמ
דאָס שלעכטס אומעמוס. אויפגעשטאַנען זענען די פינ-
סטערע פוחות און שרעקען צו פערנעהמען, חלילה, יהוה'ים

אַרמ. די געוויקסען רייסען איינער פון אַנדערן די ליכט
אַרויס, וואָס מיר שיקען איבער זיי. דאָס געזעץ איז מוים. יהוה
איז אַוועק. געה, משה, ראַטעווע די וועלט פון אינטערגעהן,
פיהר אַיין דאָס רעכט צווישען די מענשען פון דער
וועלט, צווישען די חיות אין וואַלד, צווישען די געוויקסען
אין פעלד, — פאַר אַלעמען האַבען מיר ליכט. ברענג,
משה, יהוה'ן דער וועלט צוריק“.

ווי משה האָט געהערט די טרויעריגע בשורה, האָט
ער איבערגעלאָזט זיינע אַלמע פריינד און געזאָגט צו
ירמיה: „פיהר מיך צו די יודען אין גלות אַרײַן, בע־
פרייען וויל איך זיי — איך וויל זעהן, ווער עס וועט מיר
אין וועג שמעהן“.

גענומען האָט ער זיין געמליכען שעפער-שמאַק אין
האַנד און געגאַנגען איז ער איבער'ן לאַנד — זיבען מײַל
אַ טריט. נאַכגעקוקט האַבען איהם די פעלדער מיט אַ
שמיץ געבעט — און די בערג זענען קלענער געוואָרען
פאַר איהם, דערשראַקען זיך און אין די ווימען זיך אָב-
גערוקט. אויסגעשמרעקט האָט די ערד נאָך איהם די
הענד — אַנגעכאַפט איהם ביי זיין קלייד און געבעטען זיך
אַזוי: „אָ, לײַו, משה, די יודען פון גלות אויס, ברענג
מיר ווידער די קינדער צוריק“ — געבעטען האָט זי זיך,
ווי אַ מוטער, וואָרום געשוואוירען האָט די ערד אין דעם
מאָג, ווען ישראל איז פון איהר פערטריבען געוואָרען, אַז
זי דאַרף קיין תבואות פאַר אַנדערע נישט אַרויסברענגען.
פערשטיינערט האָט זי אין זיך די קוואַלען פון איהר חיות
און די זאַפמען אין איהר מיעפעניש בעהאַלטען פאַר
איהרע קינדער, ווען זיי וועלען צוריקקומען צו איהר.

געטראָפּען האָט זיי משה ביי די מייכען פון בבֿל

זיצען, אין די ריטער-געוויקסען ביי די ברעגען אויפגע-
האלטען האָבען זיי זיך. זייערע פידלען אויף די צווייגען
אויפגעהאנגען, און די האַרפעס ליגען צעבראָכען צו זייערע
פיס. זייערע בליקען זענען מיט בענקשאַפט צום וואַסער
געווענדט. דערמאנט האָבען זיי זיך אָן דעם ירדנים ווע-
לען און דעם שלחם שטילען שעפטשען, און הערען האָ-
בען זיי פון וואַסער געוואַלט אַ גרום פון זייער היים, וואָס
די וועלען ברענגען מיטן שמרוים מיט. פערלאַנגט האָט
פון זיי דער פיינד ציונים געזאָגט, ירושלים ליעד. „ווי
אַזוי קענען מיר דיר זינגען ציונים געזאָגט אויף פרעמדער
ערד?“ אָבגעביסען האָבען זיי זיך די פינגער פון זייערע
הענד, צעבראָכען די האַרפען צו זייערע פיס, און אויפ-
געשמאַצען ווי איין מאַן, און אַ גרויסע שבועה געשוואָרען,
די שבועה פון אייביגען קיום. אַ געצימערט האָבען בבליס
וואַסערן פון ישראל'ס געטרייען וואָרט, — וואָס ער האָט
צו זיין ערד געשוואוירען: „פערגעסען ווען מיר וועלען
דיך, ירושלים, זאל ווערען אונזער רעכטע האַנד פערגע-
סען, אונזער צונג צום גומען צוגעקלעפט—ווען מיר וועלען
דיך נישט דערמאָנען, ירושלים, ביי אונזער פרייד.“

געטראָגען אויף די פליגלען האָט דער ווינט די
בשורה נאָך ציון צוריק און אויסגעשפרייט זי ווי אַ טוי
איבער די פעלדער אַרום. איינגעזאָפט האָט אין זיך די
ערד ישראל'ס געטריישאָפט און זי טראָגט זי, ווי אַ געט-
ליכען זוימען, אין איהר שוים. צייטיגען לאָזט זי דעם
זוימען אין זיך און טראָגען וועט זי אַמאָל די פרוכט פון
דעם געטרייען וואָרט. — אַזוי האָבען זיך מומער און ווהן
די הענד געגעבען איבער זייערע שונאים קעפּ—און בע-
האַפטען זיך ביזן היינטיגען מאָג אַריין.

אויפגעוויבען האָט ישראל די אויגען און משה'ן דער
 זעהן: ער שמעהט פאר זיי. און אַ גייסט פון גאָט איז אַריבער
 געגאנגען איבער זיי: „משה בן עמרם איז דאָ צווישען אונד“—
 אַראָבגענומען איז געוואָרען די קללה פון גלות פון זיי און בעַ
 פרייט ווערען די קנעכט: די קייטען פון די הענד אַראָב, די
 קנעכטשאַפט פון די נשמות, און עס צימערט שוין דער
 פיינד פאר זיין פרייען בליק. געקליבען האָבען זיך אַרום
 דעם שעפער די שעפעלעך אַלע, — עס פינקעלט זיך אין
 דער זון דער געטליכער שעפער=שמאָק אין משה'ס האַנד,
 און עס ציהען זיך פון איהם די שטראַהלען=פּעדים אַרויס
 און קניפען צו זיך און ציהען צו זיך אימליך יודיש האַרץ.
 גערופען האָט ער מיט זיין שמים, און דערהערט האָט
 די פערבלאָנזשעמע שעפעלע דעם שעפערס קול איבער
 די בערג שאַלען און זי קעהרט שוין צו דער משערעדע
 צוריק. אַיינגעזאמעלט זענען זיי שוין אַרום איהם, עס
 הויבט אויף דעם שמאָק דער גרויסער שעפער איבער די קעפּ
 און ווייזט זיי דעם וועג קיין ציון צוריק. — אָבער יהוה'ס
 שמים, ווי אַ געווימער קומט זי אָן צו געהן: „משה, שמעה!
 נאָך נישט איז געקומען די צייט. — נאָך נישט איז
 די גאולה צייטיג. פיעל נאָך פערקנעכטעמע זענען דאָ
 צווישען זיי—צו קליין די האַרץ, דער גייסט פערשקלאַפּט—
 אַ פאלשע גאולה וועט דאָס זיין“. אָבגעלאָזט האָט זיך
 דעם שעפערס האַנד, די שמים פערשמומט, און משה
 פערשוואַנדען ווערט פון זיי. עס שוועבט נאָך די שמים
 פון פרייהייט אין די הערצער אַרום; עס שווינדעלט נאָך
 די ליכט פאר די אויגען פאַרביי; נאָך הויבט און שטאַרקט
 זיך דער גייסט, — און די הענד געהען שוין אין די אַיי-
 זערנע קייטע צוריק אַריין, עס בויגט זיך שוין דער רוי=

קען צו זיין יאך אין דעם אייזערנעם שטאנג. עס שימערט נאך פון דערווייטענס נאך קוים קוים די פערנאנגענע ליכט און קוקט מיט בענקשאפט צוריק — זיי זעהען עס נישט מעהר. ביי דער ארבייט זענען זיי אין דער פינגל סטערער נאכט פון זייער געפאנגענשאפט פערזונקען.

אזעק איז משה פון זיי צו גאט געגאנגען, געטראגן פון האט ער נאך די אבות ארום יהודין זיצען. ווי זיי האבען איהם דערועהן, האט זיך דערוועקט דער געשריי אויפ'ס ניין: „משה, פון וואנען קומסט דו צו געהן?—האסט דו די קינדער געזעהן?“—„געזעהן האב איך זיי.“—„וואס האט געמאכט מיט זיי דער פינדל?“—„א טייל האט ער געטויט, א טייל פאר שקלאפען פערקויפט.“

און געטרעטען איז משה פאר יהודין און געזאגט אזוי: „יהודה, וואס האסט דו מיט ישראל געמאך? פערלאזט האב איך מיך אויף דיר, געפיהרט האב איך זיי פערציג יאהר אין מדבר ארום און אפגעהיט האב איך זיי פאר דיין גרימציגן. פערשמעלט האב איך זיי פאר די שפיזען זען פון דיין כעס—אלץ גענומען אויף זיך און מיט מיין אייגען לייב בעשירעמט זיי פאר דיר. ביז די טויערן פון ציון האב איך זיי צוגעפיהרט. מיך האסט דו געלאזט פון דרויסען שמעהן—זיי האסט דו אין לאנד אריינגעבראכט. געפאלטען בין איך אויף די קנייה פאר דיר און געבעטען האב איך זיך ביי דיר—לאז מיך אין ארץ-ישראל אריין. נישט געבעטען האב איך פאר מיר, נישט פאר מיר לעבען געוואלט—א, געפארקט האב איך זיך צו לאזען מיט דיין כעס אריין. געשוואוירען האסטו, אז דערמאנען וועסט דו דיך אן מיר און רחמנות האבען אויף זיי. וואס האסט דו געמאכט מיט זיי? איך פערלאנג משפט פון דיר!“

האָט יהוה גערופען פון הינטער דעם וואַלקען צווייט, און געברומט האָט זיין שמים ווי אַ געוויין: „זיי האָבען גע- זינדיגט, משה. דיין תורה נישט אָבגעדייט, דאָס געזען, דורך דיר געקריצט—פערשעמט, בעליידיגט, בעשמוצט. זייער האַרץ פון גרונד איז פול מיט זינד, און פערשיקט האָב איך זיי פון מיר.“

אַבער משה האָט פאר גאָט גערעדט: „וואָס איז זינד? ווער האָט געשאַפֿען? אַלץ קומט פון דיר, מיר זענען דער לייחם אין דיין האַנד. דו ביזט דער פאָטער פון אונז. אויף דיין וועג געהען מיר — וואָס איז גוט און וואָס איז שלעכטס—וואָס ווייס דער מענש? ווער וועט קומען און ערות זאָגען, וואָס איז זינד?“

געזאָגט האָט יהוה: „קומען זאָל דיין ווערק אין שטע- לען זיך קעגען זיי.“—באַלד האָט זיך דער הימעל אין פיי- ער געצונדען און די לוחות געוויזען. געפלאַקערט האָבען די טאָולען אין דער נאַכט, און אַ פיייערדיגע האַנד האָט געשריבען אין זיי: לאַ תגנוב, לאַ תרצה, לאַ תענה ברעך עד שקר. געברענט האָט יעדעס וואָרט, און טראָפענס בלוט האָבען גערונען פון זיי און געשריגען: „פערבלויגט זענען מיר געוואָרען פון יעדען שמאָך. יעדע שלעכטס האָט ווי אַ דאָרן געשמאַכען אין אונז אַרײַן, און מיר טריפען בלוט.“ געוויינט האָט יעדער אות און געזאָגט: „געשמאַחלט האָבען מיר ווי אַ געמליכע ריכט, יעדע זינד האָט אַ פלעק געוואָרען אויף אונז, און טונקעל איז געוואָרען אונזער שיין.“ אַזוי געקלאָגט האָבען די לוחות און געוויזען די וואונדער, וואָס געשראַגען זענען זיי געוואָרען מיט זיי דורך ישראלים זינד.

אַבער נישט געשוויגען האָט משה, געשמעלט האָט
ער זיך קעגען די לוחות, געקוקט זיי אין די אותיות אַרײַן
און געזאָגט אזוי:

„געזען—איך האָב אַיך געשאַפֿען און ווי אַ געשאַפֿן
אויף דעם מענשענס פֿרייען ווילען געוואָרפֿען—צו די פעל-
קער פֿון דער וועלט האָב איך אַיך אַרומגעפֿיהרט, און
קײנער האָט זיך נישט געוואָלט בײַנדען מיט אַייער „יאָ“
און „ניין“. געקומען איז ישראל, מיט ליעבע גענומען אויף
זיך דעם יאָך, פֿערשמייערט זיין געפֿיהל, אויסגעריסען
דעם ווילען פֿון זיין האַרץ און צום קרבֿן יהוה'ן געבראַכט.
אזוי שלעפט ער זיך אַרום מיט אַייער געשאַפֿן אויף זײַנע
הענד איבער זיין בלוטיגען וועג ביזן היינטיגען טאָג אַרײַן—
יעצט קומט איהר עדות זאָגען אויף איהם! וואָס איז? ער
האַט אַייערע צעהן געבאַטען נישט געהיט!— ווער האָט
דען יאָ אַבגעעהיט? יואו איז דאָ דאָס גומס—ווען איהר
איהר רופֿט שלעכטס, ווייזט מיר די גערעכטיגקײט, ווען
יודען זענען אונגערעכט.“

געזוכט האָבען די פֿייערדיגע אותיות איבער דער אוי-
בערפֿלאַך פֿון דער ערד די גערעכטיגקײט און נישט גע-
פֿונען האָבען זיי זי אונטער די לעבעדיגע אויף דר'ערד.
פֿערדאָשען האָבען זיי זיך אין דעם הימעל'ים, אויסגע-
גאַנגען איז דער הייליגער פֿלאַם פֿון די לוחות, ווי אַ שלאַף,
און פֿערשוואַנדען אין הימעל צוריק.

אַראָבערבראַכט האָט אַבער יהוה די גערעכ-
טיגקײט פֿון הימעל אַראָב. אויפגעשמעלט האָט ער זײַנע
מלאכים רייענווייז: פֿון דורכזיכטיגען לאָזער-ליכט זע-
נען זייערע אידעלע געשמאַלטען אויסגעגאַסען געווען און
אין וואַלקען=העמדלעך אָנגעטאַן. זייערע געזיכטער געלויב-

טען האָבען פאַר לויטערקייט—ווי די קינדער, פון קיין שלעכטם נישט געוואוסט. געשמאַנען זענען זיי פאַר משה'ן און פאַר די אבות און מיט גוטסקייט, ווי די קינדער, אויף דער וועלט געקוקט. געוונגען האָבען זיי אינאיינעם אַ געמליכע ליעד און געזאָגט אזוי: „דורכזיכטיג זענען אונזערע לייבער, יעדער געדאַנק פון שלעכטם וואָלט אויף אונזער ליכט אַ פלעק געוואָרפען—זעה, אויב מיר זענען בעפלעקט. אזוי זאָל ישראל זיין.“

אַבער נישט אָבגעשראַקען איז משה געוואָרען פאַר זיי, געשמעלט האָט זיך אונזער מליץ יושר פאַר די מלאכים. געשמאַרבען איז אין איהם דער מלאך, און ווידער געבוירען געוואָרען דער מענש. אין זיין הימעלשען לייב האָט געשלאָגען מענשען-האַרץ, און מיט מענשען-שמייעל אויף די ליפען האָט ער אויף די מלאכים געקוקט און געענטפערט אזוי:

„אַ, שען זייט איהר, מלאַכים-קינדער! פון מענשלי-כען ריינעם געדאַנק געשאפען, פלאַטערט איהר אין איי-ביגען הימעלרייך אַרום. איהר באַרט אייערע לאזער-ליי-בער אין וואַלקען-ליכט און זינגט פאַר גאָט די אייביגע לויב-ליעד. בעפרייט פון מענשען-לאַסמען, ווייסט איהר נישט, וואָס קנאַה און שנאַה איז. קיין תאוה אין אייערע הערצער, קיין ליעבע, קיין כעס, דרעמעלט איהר אין אייער האַרפען-שפיעל איין. צו אונז קומט אַראָפּ, אויף דרערד וואוינט, זאָלען די זאַפטען פון דער ערד דורך אייערע לייבער אַדורכרינגען, און בליהען זאָל אין אייך דער מענש, געברענט מיט די גלוטען פון מענשליכען ווי-לען, צעברעכט אייערע הערצער פאַר גאָט. נשמות האָט אונז גאָט אין ערדישע לייבער געגעבען, ווילען האָבען

מיר זיך אליין געשאפען. און אונטער די שמוץ פון אונ-
זערע פערלאנגען ברענגען מיר איהם אונזער הארץ. אזוי
געגליהט אין די מענשליכע פלאמען, ווערען מיר צו גאָט.
אויף מענשען זענען איהר געקומען עדות זאָגען, וואוינט
מענשליכעס אין אייערע ברוסטען? דערנעהרט איהר
זיך מיט זיין שפייז?.. איז ווילען אין אייערע לי-
בער דאָ?

פערשוויגען זענען באלד די מלאכים געוואָרען, אָב-
גערקט זיך אָן אַ זייט,—ווי אַ ווינט האָבען זיי משה'ס ווער-
טער פערטריבען. און געווענדט האָט ער זיך צו גאָט און
ווייטער גערעדט אזוי:

— וועלטען האָסטו בעשאַפען, הימלען אָהן אַני-
עק. עס איז נישט אין שטאַנד קיינער צו בענעהמען דיין
הימעלס אונעדליכקייט. עס שמורעמען די אייביגע ווינט-
טען אין די אייביגע נעכט אַרום, אין דייע פערבאַרגענע
וועלטען ערניץ וואו; עס לויפען די שמערען אין זייער
אייביגען הימעל=קריוו. און אויף אַלץ האָסטו דיין אויג.
שמורעמדיג איז אָבער אויך די קליינע מענשען=הארץ.
דו זעהסט זי אַדורך. עס וואוינען דערינען די ברויזענע-
דיגע ווינטען און שמורעמען, ווי די כוואַליעס אין די
ימים, און אַהן אַ סוף איז איהר גרונד. קיינער ווייס
נישט איהרע דרכים אין אַ מינוט אַרום. פול מיט סודות,
ווי דיין פערבאַרגענע וועלט, איז דעם מענשענס האַרץ. דו
איינער זעהסט זי אַדורך, ווייסט איהרע בעהעלטענישען,
פערשמעהסט זי—און קענסט איהר נישט מוחל זיין? אַ שוואַך
בעשעפעניש האָסטו דו אויף דיין וועלט בעשאַפען—ווי
לייב זיין האַרץ איז ווייך. עס זעהט די לייד פון
צווייטען און קאָן מוחל זיין.

און גערופען האָט משה אונזער מוטער רחל. זי איז געקומען פאר גאָט צו געהן פון דעם בית-לחם-וועג, וואו זי האָט געבלאָנזשעט אין די פעלדער אַליין און איז נאָך איהרע אַרויסגעטריבענע קינדער נאָכגעגאַנגען. אין איהר ווייסען געוואַנד, מיט דער שבת-קרוין אויף איהר קאָפּ, האָט זי ביי דער לבנה-שיין צוגעדעקט זייערע מייטע קערפער, וואָס פערשפרייט זענען זיי געווען איבערן וועג. זי איז געגאַנגען, און פון איהרע מייטע אויגען האָבען מייטע טרע-רען גערונען. גענומען האָט זי משה ביי דער האַנד און פאר גאָט און פאר די אבות געפיהרט. זי האָט זיך פאַר'ן רבונו של עולם געשמעלט און מיט געוויין גע-זאָגט אזוי:

„די ווייסט, רבונו של עולם, ווי איך האָב דיין קנעכט געליעבט. געדיענט האָט ער פאר מיר ביי מיין פאָטער לבן זיבען האַרטע יאָר. מיר האָבען אינאיינעם די חדשים געצעהלט, די טעג די שעה'ן, און אז עס איז געקומען די צייט, ווען איך זאָל די זכיה האָבען צו זיין יעקב'ס ווייב—האָט דער פאָטער איהם מיין שוועסטער לאה אין געצעלט געשיקט. געוואוסט האָב איך דערפון און מיט יעקב'ן זיך אַ סימן אָבגעמאַכט, אז דערקענען זאָל ער מיך אין דער טונקעלער נאַכט. דאָך, אז עס איז גע-קומען די חתונה-נאַכט, האָב איך אויף מיין שוועסטער לאה'ן רחמנות געהאַט, אויסגעזאָגט האָב איך איהר דעם סוד, וואָס איך האָב מיט יעקב'ן געהאַט, און זיך אונטער דעם געלענער אַרונטערגעלעגט. געהערט האָב איך זייערע טרייסט-רייד, זייערע קושען, זייער געוויין. און אַפּוירנע-רעדט האָב איך צו איהם פון אונטערן בעט, אז ער זאָל מיין שמים הערען און נישט ווייסען, ווער עס איז מיט

איהם. איך בין נור א געווענהליכער בשר ודם און האָב מיך
אַן מיין שוועסטער נישט מקנא געווען. דו, וואָס דו ביזט
דער איינציגער לעבעדיגער אויף דער וועלט, האָסט דו
אַן האַלץ און שטיין מקנא געווען, וואָס יודען האָבען
געדענט צו זיי."

אַנשטוויגען איז באַלד יהוה געוואָרען פון איהרע
רייד, אויפגעהויבען האָט ער זיך פון זיין אָרט און גע-
בלאָזען מיט זיין וואַלקען אַרום און אַרום. און אויסגע-
רופען: "רחל, דו האָסט רעכט. דו האָסט געלעהרענט
יהוה'ן, ווי ער דאַרף צו זיין. פאַר דיר וויל איך מיט זיי
אין גלות געהן און אויפהאַלטען זיך מיט זיי, ביז די
גאולה וועט קומען."

און פערלאָזט האָט יהוה די אבות אויף זייערע
ערטער זיצען, פערלאָזט האָט ער משה'ן און די מוטער
רחל, פערלאָזט האָט ער דעם גאַנצען הימעל־קרייז — און
אַנגענומען מענשליכע געשטאַלט און איז געגאַנגען מיט די
יודען אין גלות אַרײַן. אַנגעטראָפּען האָט ער זיי ביי דעם
טייך פון בבל זיצען, אַרײַנגעגאַנגען איז ער צווישען זיי.
צווי האַלט ער זיך אין גלות אויף און געהט מיט מיט זיי
פון טייך צו טייך. וואו עס איז דאָ פּײַן, וואו עס איז דאָ
לייד, איז ער דערביי. ער הערט דעם געוויין, ער זעהט
די שאַנד — און די אָהנמאַכט זעהט ער — און ווי זיי, וואָרט
ער אויף די גאולה. דאָך אַלײַן קען ער נישט ווערען
אויסגעלייזט — די יודען מוזען זיין צו דער גאולה גרייט.
ער וואָרט אויף דער ריכטיגער רגע, ווען יודען וועלען
נאָך דער גאולה בענקען, וואָרפען די קייטען פון גלות
פון זייערע הענד, הויבען זייערע נשמות צום הימעל צו,
בעפרייען זייערע געמיטער און נאָך דער גאולה שרייען.

א, יהוה וועט ווערען דאן בעפרייט מיט זיי צוריק. קרי=
גען וועט ער זיין מאכט פון די יודענס קראפט. בעפרייען
וועט ער די וועלט. זון און שמערען וועלען צוריק קרי=
גען זייער ליכט; אונטערגעהן וועט דאס שלעכטס — און
יהוה אליין וועט קיניגען איבער דער וועלט.

אינהאלט

ריזע=בילדער.

1 אויפ'ן שיף.

2. לבנון.

3. פון יפו קיין ירושלים.

4. ירושלים.

5. שבת אין ירושלים.

6. צו דער מוטער רחלים קבר.

חורבן ירושלים פאָעמע אין פיער געוואונגען.

אָריגינאל=צײַבענונגען פון הערמאן שטרוק;

1. ארץ-ישראל=לאנדשאפט.

2. דער מוטער רחלים קבר.

ווילנער פערלאג פון ב. א. סלעצקין.

אין אונזער פערלאג האָבען ערשיינט פּאָלגענדער ווערק פון
שלום אש:

מערי. ראָמאַן פּונ'ם לעבען פון דער יודישער יוגנט.

בראָש. 1.25 ר. געב. 155 ר.

ארץ ישראל. בראָשירט 60 קאָפּ. געב. 85 קאָפּ.

מעשה'לעך פון הומש ב. I בראשית. בראָש. 75 ק. געב. 1 ר.

ס'דרוקען זיך.

ר' **שלמה נגיד,** פּאָעט פון יודישען לעבען אין פּוילען.

דראמעס אין 4 בענד.

באנד I ביבעל-דראמעס:

יפתח'ס מאַכטער; שבתאי צבי.

באנד II סאָציאלע דראמעס:

גאָט פון נקמה; דער בונד פון די שוואַכע.

באנד III סימבאָליסטישע דראמעס:

משיח'ס צייטען; מימ'ן שמרום; אום ווינטער; דער זינדיגער;

באנד IV סאָציאלע קאָמעדיעס:

יחוס; דער לאַנדסמאַן.

אין דעמזעלבען פערלאג האבען ערשיינט:

180	בר.	1,50	געב.	דוד בערגעלסאן—נאך אלעמען
75	"	50	"	— ארום וואקזאל 3 טע אויפלאגע
155	"	125	"	מ. ד. ריבקין — דער וועליושער בלומ-בלבול
	"	40	"	א. וויטער — דער שטומער
75	"	50	"	ד. איינהארן — מיינע ליעדער
2—	"			ר. קיפלינג — דאס בוך פון דושאנגל
				אויך אין 8 איינזעלהעפטען צו 20-30 ק. א העפט
1.30	"	1—	בר.	בעל-מחשבות — שריפטען ב. III
				פראפ. ע. שירער—געשיכטע פון יודישען פאלק
3—	"	2.50	"	אין דער צייט פון בית שני 2 בענד

ס'דרוקט זיך:

- ש. נאָרעליק—די ליעבע פראָווינג.
 ש. גינבורג—די רוסישע יודען אין דער פראנצויזיש-רוסישער מלחמה.
 מ. סאלאווייטשיק—קאפיטל. פון דער עלטסטער יודיש. קולטור-געשיכטע

פעריאדישע אויסגאבען:

„די יודישע וועלט“ מאנאטליכער זיטעראר. געזעשאפטליכער זשורנאל.

דער פנקס

יאָהרבוך פאַר דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראטור און שפראך, קריטיק, ביבליאגראפיע און פאלקלאָר. רעדאקטירט דורך ש. ניגער. אויפ'ן סקלאד: „דאָס יודישע וואָרט“ זיטער. כרעטטאָמ. טייל I. 75 ק. טייל II-III 1.25 ר. אלע אויסגאבען פון „קונסט פערלאג“, קיעוו.

אָרעס פאַר אלע מינים קאַרעספּאָנדענץ:

Книгоиздательству Б. А. Клецкина, Вильна.